

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
CIVILINIO PROCESO KATEDRA

VAIVA BRUZGULYTĖ
(DIENINĖS STUDIJOS, CIVILINĖS TEISĖS PROGRAMA)

PROCESINIAI TERMINAI IR JŲ REIKŠMĖ ATSKIROSE CIVILINIO PROCESO STADIJOSE
Magistro baigiamasis darbas

Vadovas

Lekt. Darius Bolzanas

Konsultantė

Doc. dr. Egidija Stauskienė

VILNIUS, 2011

TURINYS

ĮVADAS	3
I. PROCESINIAI TERMINAI CIVILINIAME PROCESSE: SAMPRATA, RŪŠYS, REGLAMENTAVIMO TIKSLAS BEI REIKŠMĖ	7
1.1. Koncentruotumo (operatyvumo) principo ir teisės į teisingą teismą santykis.....	7
1.2. Procesinių terminų reglamentavimo raida.....	11
1.3. Procesinių terminų atribojimas nuo kitų teisėje nustatytų terminų	14
1.4. Procesinių terminų samprata, skirstymas ir reikšmė	17
1.4.1. Procesinių terminų klasifikacijos	17
1.4.2. Procesinių terminų skaičiavimo taisyklės	20
1.4.3. Procesinių terminų paskirtis civiliniame procese	22
II. PROCESINIŲ TERMINŲ ATSKIROSE CIVILINIO PROCESO STADIJOSE ANALIZĖ	25
2.1. Procesiniai terminai civilinės bylos iškėlimo stadijoje.....	25
2.2. Procesiniai terminai pasirengimo teisminiam nagrinėjimui stadijoje.....	28
2.3. Procesiniai terminai teismo bylos nagrinėjimo stadijoje.....	31
2.4. Procesiniai terminai teismų sprendimų ir nutarčių teisėtumo ir pagrįstumo kontrolės formose bei proceso atnaujinime.....	36
2.4.1. Procesiniai terminai apeliaciniame procese.....	36
2.4.2. Procesiniai terminai kasaciniame procese	40
2.4.3. Procesiniai terminai proceso atnaujinime.....	42
III. PROCESINIŲ TERMINŲ PABAIGA TEISĖS DOKTRINOJE IR TEISMŲ PRAKTIKOJE.....	45
3.1. Procesinių terminų praleidimo teisiniai padariniai.....	45
3.1.1. Procesinės teisės išnykimas ir procesinės pareigos vykdymas suėjus nustatytam procesiniam terminui	45
3.1.2. Procesinių terminų atnaujinimo tvarka.....	48
3.1.3. Svarbios procesinių terminų praleidimo priežastys kaip esminė termino atnaujinimo sąlyga	51
3.2. Naikinamieji terminai civiliniame procese.....	55
3.3. Kitos (socialinės, ekonominės) procesinių terminų praleidimo pasekmės.....	58
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	60
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	62
SANTRAUKA	70
SUMMARY	71

IVADAS

*Lėtas teisingumas – jokie teisingumo
(justice delayed – justice denied)¹.*

Temos aktualumas. Kaip nustatyta Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso² (toliau – CPK) 2 str., vienas iš civiliniam procesui keliamų tikslų yra operatyvus teisinės taikos tarp ginčo šalių atkūrimas. Kadangi CPK reglamentuoja ne tik ginčų nagrinėjimo taisykles, bet ir asmens subjektinių teisių įgyvendinimo procedūras, patikslinama, jog civiliniam procesui keliamas optimaliai greito asmens teisių gynimo ar įgyvendinimo tikslas.

Ryškus šio tikslo ir su juo susijusių proceso koncentruotumo, operatyvumo, ekonomiškumo principų reikšmės didėjimas pastebimas ne tik Lietuvoje, bet ir kitų Europos valstybių civilinio proceso teisėse. Šią tendenciją dr. G. Ambrasaitė dar 2002 m. aiškino tiek nuolat augančiu teismų darbo krūviu, tiek Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) pozicija, susijusia su civilinių bylų nagrinėjimo terminais (daugelyje civilinių bylų konstatuoti Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos³ 6 str., įtvirtinančio teisę į teisingą teismą, pažeidimai būtent dėl pernelyg ilgos bylų nagrinėjimo trukmės)⁴. Šiandieninė situacija, deja, nepasikeitusi: vadovaujantis 2011 m. rugsėjo mėn. paskelbta EŽTT statistika, net ketvirtadalis 2010 m. Lietuvoje konstatuotų žmogaus teisės pažeidimų susiję su nepagrįstai ilgu bylų nagrinėjimu⁵. Maža to, nors Lietuvos teismuose gaunamų bylų skaičius tendencingai auga⁶ ir nors pagal santykinį vidurkį Lietuvoje teisėjų yra 10 % daugiau nei kitose Europos Sąjungos (toliau – ES) valstybėse, vis dėlto vieno Lietuvos teisėjo per metus vidutiniškai išnagrinėjamų bylų skaičius yra mažesnis nei ES valstybių teismų sistemų vidurkis⁷. Natūralu, jog ši nesikeičianti problema bei tarptautinių

¹ American Law Institute, International Institute for the Unification of Private Law. *Principles of Transnational Civil Procedure*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, p. 772.

² Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 36-1340.

³ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 40-987.

⁴ Ambrasaitė, G. Pasiruošimo teismiam bylos nagrinėjimui stadija naujame civilinio proceso kodekse. *Jurisprudencija: mokslo darbai*. 2002, Nr. 28(20), p. 155.

⁵ 3 iš 8 EŽTT išnagrinėtų bylų prieš Lietuvą buvo konstatuoti asmens teisės į teisingą teismą pažeidimai, susiję su teismo proceso trukme. Šis pažeidimas yra dažniausias ir bendrame 2010 m. nagrinėtų bylų kontekste: teisių pažeidimai, susiję su ilgu teismo procesu, konstatuoti 461 iš 1499 EŽTT nagrinėtų bylų (sudaro beveik 31 %). Annual Report of European Court of Human Rights. *European Court of Human Rights* [interaktyvus]. Strasbourg: Registry of the European Court of Human Rights, 2011 [žiūrėta 2011-11-30]. <http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/F2735259-F638-4E83-82DF-AAC7E934A1D6/0/2010_Rapport_Annuel_EN.pdf>.

⁶ Gaunamų bylų skaičius per 2006-2009 m. I instancijoje padidėjo 42 % – tai labiausiai lėmė net 62 % išaugęs civilinių bylų skaičius. Lietuvos Respublikos teismų sistemos veiklos procesų analizė. *Nacionalinė teismų administracija* [interaktyvus]. Vilnius, 2011 [žiūrėta 2011-10-10]. <<http://www.teismai.lt/dokumentai/teismu%20maketas.pdf>>.

⁷ *Ibid.*

organizacijų raginimai⁸ skatina aukščiausius valstybės vadovus ir institucijas ieškoti *efektyvių* sprendimų, nebijant kardinalių permainų ar reformų.

Anot Lietuvos Respublikos Prezidentės vyriausiosios patarėjos teisės klausimais dr. S. Cirtautienės, nurodytą problemą lemia per menkas teismų veiklos efektyvumas. Jis sąlygojamas sudėtingo teisinio reguliavimo, netolygaus žmogiškųjų išteklių pasiskirstymo, teismams nebūdingų funkcijų priskyrimo ir kitų veiksnių. Siekiant optimizuoti teismų krūvius, jau pradėtos įgyvendinti tokios reformos kaip teisėjų etatų teismuose perskirstymas, naujų technologijų įdiegimas, tobulinimas ir skatinimas⁹. Žinoma, vien organizacinėmis priemonėmis įsisenėjusi problema išspręsta nebus, todėl bylų nagrinėjimo spartos siekiama kompleksiškai. Vienas svarbesnių įstatymų leidėjo prisidėjimo prie permainų pavyzdžių yra 2011 m. birželio 21 d. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimų ir papildymo įstatymas¹⁰, keičiantis CPK nuostatas, siekiant užtikrinti kiek įmanoma *operatyvesnį*, ekonomiškesnį ir kartu *teisingą* teismo procesą. Atsižvelgiant į nustatytą problemą bei teisinio reguliavimo pasikeitimus, šiame magistro baigiamajame darbe analizuojami civiliniai procesiniai terminai, priklausantys teismo proceso apibrėžtumui, operatyvumui ir ekonomiškumui užtikrinti skirtų priemonių sistemai.

Temos naujumas, teorinė ir praktinė nauda. Teisės doktrinoje randama nemažai tyrinėjimų, susijusių su bendrųjų civilinio proceso principų ar atskirų proceso stadijų probleminiais aspektais. Aptariant procesinius terminus dažniausiai apsiribojama jų sampratos, skaičiavimo taisyklių ir teisinių pasekmių, kylančių praleidus nustatytus terminus, apibendrinamojo pobūdžio aptarimu, informaciją neretai pateikiant bendrame kontekste arba vadovėlinio pobūdžio teisės šaltiniuose. Sisteminės ir nuodugnios šio teisinio instrumento, kaip efektyvios proceso operatyvumo užtikrinimo priemonės, analizės pasigendama tiek Lietuvos, tiek užsienio teisės doktrinoje. Atsižvelgiant į tai, šiame magistro baigiamajame darbe atliekama nuosekli procesinių terminų analizė, aptariant tiek bendruosius jų reglamentavimo aspektus, tiek niansus atskirose civilinio proceso stadijose. Taip pat pateikiama procesinių terminų praleidimo pasekmių taikymą atspindinti teismų praktikos analizė. Šiuo tyrimu siekiama atskleisti procesinių terminų teisinio reglamentavimo įtaką proceso operatyvumui, koncentruotumui bei galimą jų poveikį teisingam bylos išnagrinėjimui. Be to,

⁸ Turima omenyje Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendaciją dėl veiksmingų priemonių, siekiant užkirsti kelią pernelyg ilgai proceso trukmei, kurioje valstybės narės yra raginamos imtis visų būtinų teisinių priemonių, spartinant bylų nagrinėjimo nacionaliniuose teismuose trukmę. Recommendation CM/Rec(2010)3 On Effective Remedies for Excessive Length of Proceedings [interaktyvus]. *The Committee of Ministers of the Council of Europe*, 24th of February, 2010 [žiūrėta 2011-10-10]. <<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1590115&Site=CM>>.

⁹Cirtautienė, S. Greitą ir kokybišką teismo procesą marina teismų darbo krūviai. *Infolex* [interaktyvus]. Vilnius, 2011-09-15 [žiūrėta 2011-11-30]. <<http://www.infolex.lt/portal/start.asp?act=news&Tema=50&str=48252>>.

¹⁰Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas. *Valstybės Žinios*. 2011, Nr. 85-4126.

siekiama nustatyti esamas teisinio procesinių terminų reguliavimo spragas bei pateikti pasiūlymus jų šalinimui.

Tyrimo problematika. Su procesinio termino eiga siejama teismo, dalyvaujančių byloje asmenų ar kitų proceso dalyvių procesinių veiksmų atlikimo galimybė. Pasibaigus nustatytam terminui, juo saistytam subjektui paprastai kyla neigiamos pasekmės. Tokiu reguliavimu siekiama proceso aiškumo, apibrėžtumo bei prognozuotumo, taip pat kontroliuoti bylos eigą, jos dalyvių veiksmus bei užtikrinti proceso operatyvumo principo įgyvendinimą. Tačiau praktikoje pastebima tendencija, susijusi su pernelyg ilga teismų procesų trukme. Kyla klausimas, kokios priežastys lemia jos susiformavimą – neveiksmingas ir neefektyvus teisinis reglamentavimas ar proceso dalyvių bei teismo neapdairumas, nesąžiningumas ir jų veiksmų neefektyvumas. Šiame magistro baigiamajame darbe siekiama išsiaiškinti, ar konkretūs procesiniai terminai ir jų reglamentavimas atskirose civilinio proceso stadijose maksimaliai atitinka įstatymo leidėjo siekiamą tikslą, ar vis dėlto, net įvertinus naujausius CPK pokyčius, nustatytini procesinių terminų reglamentavimo trūkumai.

Tyrimo objektas – procesiniai terminai ir jų teisinis reglamentavimas atskirose Lietuvos civilinio proceso stadijose.

Dėl ribotos darbo apimties analizuojami tik ginčo teisenos civilinio proceso stadijų terminai. Vykdyto stadijos terminai, ypatingosios teisenos bei atskirų bylų kategorijų terminai analizuojami minimaliai. Šį pasirinkimą lėmė tai, kad vykdymo proceso ar atskirų bylų kategorijų reglamentavimas pasižymi specifinių bruožų gausa, todėl analizuojant ir juos nukentėtų darbo išsamumas. Tokio pobūdžio nagrinėjimas galėtų būti ir atskiro mokslinio darbo objektas.

Darbo hipotezė – procesiniuose įstatymuose įtvirtinti procesiniai terminai užtikrina civilinio proceso ir procesinių veiksmų atskirose proceso stadijose atlikimo operatyvumą ir dera su teise į teisingą teismą.

Tikslas – sistemiškai ir nuodugniai išanalizuoti procesinių terminų bendrąsias taikymo taisykles ir konkrečius terminus, nustatomus atskirose civilinio proceso stadijose, civilinio proceso operatyvumo principo bei teisės į teisingą teismą aspektu.

Uždaviniai. Tikslui pasiekti keliami uždaviniai nustatomi pagal šio darbo struktūrą:

- 1) Atskleisti procesinių terminų sampratą, esminius bruožus, terminų reglamentavimo raidą, tikslus ir teikiamą naudą;
- 2) Atlikti kompleksinę procesinių terminų atskirose civilinio proceso stadijose analizę;
- 3) Atskleisti teises, socialines bei ekonomines procesinių terminų praleidimo pasekmes;
- 4) Aptarti ir įvertinti praleistų procesinių terminų atnaujinimo sąlygas, tvarką bei teismų praktiką;

5) Ižvelgti probleminius reglamentavimo aspektus bei suformuoti pasiūlymus nustatytiems trūkumams pašalinti.

Tyrimo metodas. Atsižvelgiant į šio magistro baigiamojo darbo tematiką ir pobūdį, naudojami *lyginamasis istorinis, abstrakcijos ir apibendrinimo, lyginamasis sisteminis, teleologinis ir dokumentų analizės* metodai.

Istorinis metodas naudojamas siekiant atskleisti procesinių terminų reglamentavimo teisės aktuose ir jų reikšmės atskleidimo raidą.

Abstrakcijos ir apibendrinimo metodas pasitelkiamas, pateikiant išsamią procesinių terminų sąvoką bei atskleidžiant šio teisinio instrumento sampratą.

Naudojant lyginamąjį sisteminių metodą yra lyginamos autorių pozicijos bei įžvalgos procesinių terminų reglamentavimo klausimais, skirtingų valstybių procesinių terminų nustatymo praktika, taip pat prieštaraujantys vieni kitiems teismų sprendimai. Pastaruoju aspektu lyginamasis sisteminis metodas plačiausiai taikomas III magistro baigiamojo darbo skyriuje „Procesinių terminų pabaiga teisės doktrinoje ir teismų praktikoje“.

Vieno pagrindinių magistro baigiamojo darbo šaltinių – teisės aktų – analizei, pateikiamai šio darbo II skyriuje „Procesinių terminų atskirose civilinio proceso stadijose analizė“, pasitelkiami dokumentų analizės bei teleologinis (įstatymų leidėjo tikslo, ketinimo aiškinimo) metodai.

Šaltiniai. Šiame darbe naudojamosi įvairaus pobūdžio teisės šaltiniai. Pirma, viso darbo analizei, o ypač teorinei daliai – procesinių terminų raidos, jų bruožų, reglamentavimo tikslams bei reikšmės atskleidimui – išnagrinėti naudojamosi S. Vėlyvio, A. Driuko, V. Valančiaus, V. Nekrošiaus, D. Averkienės, G. Ambrasaitės, R. Norkaus, V. Mikelėno ir kitų autorių, teisės teoretikų bei praktikuojančių teisės specialistų monografijomis ir publikacijomis. Iš užsienio autorių pažymėtini A. Barak, F. Kleinas, A. A. S. Zuckermann ir kt. Gana plačiai analizuojami įvairūs nacionaliniai ir užsienio valstybių norminiai teisės aktai, jų aiškinamieji raštai, ALI / UNIDROIT tarptautiniai civilinio proceso principai ir Europos Tarybos Ministrų Kabineto rekomendacijos. Galiausiai, nemažas dėmesys skiriamas Lietuvos teismų praktikos nagrinėjimui.

I. PROCESINIAI TERMINAI CIVILINIAME PROCESSE: SAMPRATA, RŪŠYS, REGLAMENTAVIMO TIKSLAS BEI REIKŠMĖ

Be procesinių terminų sampratos, požymių ir jais siekiamų tikslų atskleidimo, bet kokia tolesnė procesinių terminų reglamentavimo analizė būtų nevertinga. Todėl šiame skyriuje analizuojama, kas yra procesiniai terminai, kokias jie funkcijas atlieka ir kokia jų reikšmė. Taip pat aptariama procesinių terminų reglamentavimo istorinė raida, atskleidžiant pagrindines tendencijas ir kryptį, kuria juda procesinių terminų teisinis reglamentavimas.

1.1. Koncentruotumo (operatyvumo) principo ir teisės į teisingą teismą santykis

Civilinis procesas, teisės literatūroje apibūdinamas kaip civilinių ginčų dėl materialinių teisių pripažinimo, įgyvendinimo ar pažeidimų nagrinėjimo tvarka, yra esminė subjektinių teisių gynimo forma. Atsižvelgiant į civilinio proceso esmę, prasmę bei taikytiną civilinio proceso modelį, jam atitinkamai yra keliami bei nustatomi tikslai ir principai. Lietuvos CPK grindžiamas šiuolaikinėse demokratinėse valstybėse pažangiausiu laikomu ir daugelio kontinentinės Europos valstybių teisinėse sistemose įsitvirtinusi socialinio civilinio proceso modeliu. Pagal šį modelį civilinio proceso teisė grindžiama dviem fundamentaliais tikslais: greitu ir teisingu bylos išnagrinėjimu¹¹. Lietuvos civiliniame procese šie tikslai įtvirtinti į CPK įtraukiant proceso koncentracijos (operatyvumo) ir teisės į teisingą bylos išnagrinėjimą principus (CPK 5, 7 str.).

Vertinant šių principų turinį, visų pirma susidaro įspūdis, jog jų priešprieša yra realesnė ir akivaizdesnė nei tarpusavio suderinimo galimybė. Iš tiesų yra sunku įsivaizduoti, kokiomis teisinėmis priemonėmis galima siekti operatyvaus, tačiau teisingo bylos nagrinėjimo. Atitinkamai kyla probleminis klausimas, kuriam iš principų kolizijos atveju turėtų būti teikiama pirmenybė.

Proceso koncentracijos (operatyvumo) principu siekiama racionalizuoti, pagreitinti, sutrumpinti teismo procesą, sumažinti teismo darbo krūvius bei atsisakyti nereikalingų procesinių veiksmų tam, kad kaip įmanoma greičiau būtų išnagrinėta byla bei atkurta teisinė taika tarp šalių (CPK 2 str.). Būtent teisminei subjektinių teisių gynybai, suprantamai kaip materialiosios tiesos byloje nustatymas bei tinkamas bylos išnagrinėjimas, užtikrinti yra pavaldus koncentracijos (operatyvumo) principas¹². Koncentruotumo principas yra išskiriamas ir kaip vienas iš ALI/UNIDROIT¹³ fundamentalių tarptautinio civilinio proceso principų. Pagal juos visose

¹¹Driukas, A.; Valančius, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika. I tomas*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005, p. 76.

¹²*Ibid*, p. 390.

¹³ALI (Amerikos teisės institutas) – tai pirmaujanti nepriklausoma organizacija Jungtinėse Valstijose, siekianti aiškinti, modernizuoti ir kitaip tobulinti teisę. UNIDROIT arba Tarptautinis privatinės teisės unifikavimo institutas – tai nepriklausoma tarpyvrausybinė organizacija, įsikūrusi Villa Aldobrandini, Romoje, kurios paskirtis yra nagrinėti

teisinėse sistemose turi būti užtikrinama, kad teismo proceso eiga nuolatos, tačiau reikiamu laiku „judės į priekį“. Todėl tiek teismas, tiek byloje dalyvaujantys asmenys privalo kooperuotis, sąžiningai naudotis procesinėmis teisėmis bei laikytis nustatytų terminų, priešingu atveju jiems gali kilti neigiamos pasekmės¹⁴.

Teisės doktrinoje nuolat kartojama, kad bylos nagrinėjimo trukmė yra viena iš priežasčių, darančių įtaką ir paties teismo sprendimo teisingumui. Pavyzdžiui, pasak prof. A. A. S. Zuckerman, teisinių veiksmų atlikimo delsimas gali būti klaidų renkant ar vertinant bylai reikšmingus įrodymus priežastis. Bylose, kuriose būtini liudytojų parodymai, proceso sparta yra ypatingai svarbi, nes kuo daugiau laiko praeis, tuo didesnė tikimybė, jog liudytojo parodymai bus iškreipti ar pamiršti, nekalbant apie tai, kad liudytojas gali dingti, mirti ar – juridinio asmens atveju – būti likviduotas¹⁵. Jam pritaria ir F. Kleinas, teigdamas, kad ilgo proceso atveju sunkiau nustatyti konfliktą sukėlusias aplinkybes, įsitikinti šalių teiginių teisingumu, todėl ilgas laikas yra teisingo sprendimo priėmimo trukdis¹⁶. Vadinasi, teismo procesas turi būti reglamentuotas taip, kad klaidų tikimybė būtų sumažinta iki minimumo, o įrodymų ar teisingų parodymų išsaugojimas garantuotas maksimaliai.

Proceso koncentruotumo principas paprastai įgyvendinamas dviem būdais: procesinės medžiagos ir procesinių veiksmų koncentracija. Šiam principui užtikrinti Lietuvos CPK yra išskiriamos tokios pagrindinės procesinės priemonės: (i) teismo ir šalių pareiga užkirsti kelią proceso vilkinimui ir siekti, kad byla būtų išnagrinėta viename teismo posėdyje (CPK 7 str., 42 str. 5 d., 158 str. 3 d.), (ii) teismo ir šalių pareigos užtikrinti kuo greitesnį bylos išsprendimą nustatymas vietoj konkrečių bylos išnagrinėjimo terminų (CPK 72, 158-160 str.), (iii) procesinių terminų nustatymas, (iv) ieškinio elementų keitimo, įrodymų teikimo bei priešiškinio pareiškimo galimybių ribojimai civilinio proceso eigoje (CPK 141 str. 1 d., 142 str. 3 d.), (v) teismo sprendimas už akių (CPK 285-289 str.), (vi) teismo nuobaudos dalyvaujantiems byloje asmenims ir kitiems proceso dalyviams už proceso vilkinimą bei kitokį piktnaudžiavimą procesu (CPK 95 str.) ir kita¹⁷.

Pažymėtina, jog visi operatyvų ir koncentruotą procesą užtikrinantys būdai ir priemonės yra tik dirbtiniai teisės instrumentai, sukurti tam, kad tarnautų materialinių subjektinių teisių pripažinimui, įgyvendinimui arba gynybai. Dėl šios priežasties dalis teisės mokslininkų laikosi nuomonės, kad būtent proceso koncentruotumo (operatyvumo) principui turėtų būti taikomas prioritetas prieš

poreikius ir metodus siekiant modernizuoti, derinti ir koordinuoti privatinę ir ypač komercinę teisę tarp valstybių ir valstybių grupių.

¹⁴ American Law Institute; International Institute for the Unification of Private Law, *supra* note 1, p. 25.

¹⁵ Zuckerman, A. A. S. *Civil Justice in Crisis. Comparative Perspectives of Civil Procedure*. Oxford, New York: Oxford University Press, 1999, p. 6.

¹⁶ Kleinas, F. Vorlesung über die Praxis des Zivilprozesses. 1900. Cituotas Valančiaus V. Kai kurie naujojo civilinio proceso bruožai. *Jurisprudencija: mokslo darbai*. 2002, t. 28(20), p. 195.

¹⁷ Driukas, A.; Valančius, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika. I tomas*, *supra* note 11, p. 393-396.

materialios tiesos nustatymą¹⁸. Vis dėlto tam tikrais atvejais proceso operatyvumą užtikrinančių priemonių taikymas gali ne prisidėti prie materialios tiesos byloje nustatymo, o priešingai – jam pakenkti. Tokie atvejai galimi, kai taikomos itin nelanksčios procesinės taisyklės. Kaip teigia dr. R. Norkus, „nustačius itin trumpus bylų išnagrinėjimo terminus ir nesuteikus teismui pakankamų procesinių priemonių bei organizacinių resursų bylai per šiuos terminus išnagrinėti, vargu ar galima tikėtis, jog sprendimas bus priimtas pakankamai įsigilinus į faktines bylos aplinkybes bei išanalizavus teisės normas“¹⁹. Be to, kaip jau minėta, nesilaikant taisyklių, nustatančių tam tikrus terminus ir taip užtikrinančių proceso koncentruotumą (operatyvumą), asmenims gali kilti neigiamos procesinio poveikio priemonės: teisės atlikti procesinį veiksma pradimas (CPK 75 str.), teismo atsisakymas priimti įrodymus (CPK 314 str.), sprendimo už akių, grindžiamo formaliu byloje esančių įrodymų ištyrimu, priėmimas (CPK 262 str.), kurie tikimybę išsiaiškinti materialiąją tiesą byloje sumažina iki minimumo. Įvertinant tai, kad civilinio proceso metu neretai yra ginamos tokios prigimtinės žmogaus teisės kaip teisė į vardą, gyvybę, sveikatą, kūno neliečiamybę, garbę, orumą, žmogaus privatų gyvenimą ir kt. (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso²⁰ (toliau – CK) 1.114 str. 1 d.), kyla pagrįstas klausimas, ar iš tikrųjų proceso operatyvumo taisyklėmis, net ir jų pažeidimo atveju, gali būti sudaromas pagrindas apriboti prigimtines asmens teises bei teisėtus interesus.

Kaip teigia prof. W. J. Habscheid, kadangi proceso koncentracija (operatyvumas) ir optimalus tiesos išaiškinimas dažnai yra tuo pačiu metu neįgyvendinami dalykai, tai siekiant sprendimo, visiškai atitinkančio faktines ir teises bylos aplinkybes, tenka atsisakyti operatyvų procesą užtikrinančių būdų. Pasak šio autoriaus, jei norima tikrai pagreitinti bylos nagrinėjimą, yra sudėtinga skirti daug laiko ir rūpestingumo išsiaiškinant tikrąsias bylos aplinkybes. Šioje situacijoje galima tik viena išeitis – kompromisiniai sprendimai²¹. Tuo tarpu prof. A. Barak manymu, tai, kad keli fundamentalūs teisės principai susikerta, dar nereiškia, jog vienas jų turi paneigti kitą. Susikirtus dviem pakankamai prieštaraujantiems principams, kiekvienu konkrečiu atveju yra naujai nustatomas kiekvieno jų taikymo mastas ar ribos. Tokiu būdu konfliktuojantys teisės principai lieka galioti teisės sistemoje, tik išlaikant konkrečioje situacijoje būtiną jų pusiausvyrą²². Pritariant pastarajai nuomonei, pažymėtina, kad kiekvienoje teisinėje situacijoje turi būti balansuojama tarp proceso

¹⁸ Nekrošius, V. *Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 38-39.

¹⁹ Norkus, R. *Sumarinis civilinių bylų nagrinėjimas: teoriniai ir praktiniai aspektai*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005, p. 262.

²⁰ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės Žinios*. 2000, Nr. 74-2262.

²¹ Nekrošius, V., *op. cit.*, p. 39.

²² Barak, A. *The judge in a democracy*. Princeton and Oxford: Princeton university press, 2006, p. 62.

operatyvumo ir teisės į materialiai teisingą teismo sprendimą principų, nes tik atsižvelgus į faktines aplinkybes, galimas teisingai ir protingai operatyvus bylos išnagrinėjimas.

Analizuojant aptariamų principų santykį, kyla dar vienas esminis klausimas – koku būdu kiekvienu konkrečiu atveju atrandamas jų balansas. Šiuo atveju verta dar kartą paminėti A. Barak išsakytas mintis. Jo teigimu, fundamentalaus principo reikšmė („svoris“) atspindi tam tikros socialinės vertybės svarbą ir vietą visuomenėje bei prigimtinių teisių ar laisvių kontekste, todėl išspręsti dviejų fundamentalių principų konfliktą įmanoma tik nustatius kiekvieno principo reikšmingumą²³. Kitaip tariant, kuo svarbesnė socialinė vertybė, kurios apsaugą ar gynybą garantuoja teisė į teisingą teismą, tuo plačiau tokios vertybės pažeidimo atveju bus taikomas teisingo teismo principas, atitinkamai mažiau paisant operatyvaus bylos išnagrinėjimo principo. Panašios pozicijos laikosi ir U. Kallweit, nurodydamas, kad teismo teisė taikyti koncentruotą procesą garantuojančias neigiamo pobūdžio procesinio poveikio priemones neprieštarauja teisės apsaugos idėjai, nes visada yra kalbama apie teismo *teisę*, ne pareigą taikyti šias priemones. Kita vertus, „teisė į veiksmingą teisminę gynybą bus pažeista, jei yra visiškai aišku, kad teismo taikytos procesinės poveikio priemonės lėmė materialiai neteisingo sprendimo priėmimą“²⁴. Taigi materialinių subjektinių teisių gynybą ir greitą procesą skatinančių taisyklių santykio problema yra sprendžiama draudžiant teismui taikyti procesinio poveikio priemones, jei akivaizdžiai matoma, kad jų taikymas nulems neteisingo sprendimo priėmimą. Kaip taikliai nurodė prof. V. Nekrošius, „teisėjas negali „atviromis akimis“ vykdyti aiškų neteisingumą“²⁵.

Akivaizdu, kad siekiant šių principų darnos, civilinis procesas turi būti suderintas taip, kad, viena vertus, garantuotų greitą bylos išnagrinėjimą, tačiau, kita vertus, užtikrintų realią galimybę byloje priimti teisingą sprendimą. Proceso greitumas, užkertantis galimybę nustatyti materialiąją tiesą byloje, yra nesuderinamas su socialinės teisinės valstybės idėjomis. Maža to, nors civiliniai ginčai yra visų pirma privatūs ginčai, būtina nepamiršti ir to, jog jų nagrinėjimas yra reguliuojamas viešosios teisės normomis, o tai savaime įpareigoja šalia privačių interesų gynimo rūpintis ir visuomenės interesų užtikrinimu. Todėl manoma, kad jeigu kuriant ar taikant teisę būtų naudojamas A. Barak nurodytas ginamos vertybės ir proceso operatyvumo derinimo „testas“, teisingas ir kartu operatyvus teismo procesas taptų realybe.

Taigi civilinio proceso reglamentavime, įskaitant ir procesinius terminus nustatančias taisykles, turi egzistuoti proceso operatyvumo ir teisės į teisingą teismą principų pusiausvyra.

²³ Barak., A., *supra* note, p. 63.

²⁴ Nekrošius, V. *Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės*, *supra* note 18, p. 95-96.

²⁵ *Ibid*, 39 p.

Sprendžiant, ar neigiamo poveikio priemonių už proceso operatyvumo principo pažeidimus taikymas yra adekvatus, būtina įvertinti materialinių subjektinių teisių, ginamų ar įgyvendinamų civilinio proceso metu, socialinę svarbą. Operatyvų procesą užtikrinančios taisyklės yra labai reikšmingos, tačiau jos turi būti taikomos nepaneigiant materialinių teisių, o neigiamos teisinės pasekmės turėtų būti taikomos įvertinus taisyklių nepaisymo priežastis ir saugomos vertybės svarbumą visuomenei.

1.2. Procesinių terminų reglamentavimo raida

Siekiant išsiaiškinti, kokį vaidmenį procesiniai terminai atlieka šiuolaikiniame civiliniame procese, būtina atskleisti jų reglamentavimo ištakas ir raidą. Procesinių terminų reglamentavimo užuomazgos randamos jau pirmajame rašytiniame kodifikuotame ankstyvosios Romos respublikos įstatymų leidžiamosios valdžios akte – XII lentelių įstatymuose. Bene svarbiausias šio teisės akto reglamentuojamas terminas yra teismo sprendimo priėmimo terminas (I lentelė, 9 dalis), kuris įpareigojo teisėją, tuo atveju, jeigu į teismo posėdį atvyko ir parodymus davė abi šalys, iki nusileidžiant saulei priimti sprendimą²⁶. Dr. E. Metzger šį terminą aiškina tuo, kad priimdamas sprendimą tuoj po to, kai išklausytos ginčo šalys ir ištirti kiti byloje esantys įrodymai, teisėjas nusprendžia „turėdamas šviežią įspūdį apie aplinkybes, kurios buvo nustatytos teismo nagrinėjimo metu“²⁷, o tai mažina klaidingo teismo sprendimo tikimybę. Be to, XII lentelių įstatymuose kalbama ir apie vieną iš procesinių terminų praleidimo teisinių pasekmių – sprendimą už akių. Kaip nurodoma I lentelės 8 dalyje, vienai iš šalių neatvykus, po vidurdienio teisėjas priima sprendimą atvykusios šalies naudai²⁸. Šiame akte taip pat randami ir bylos nagrinėjimo atidėjimo (II lentelė, 2 dalis), teismo sprendimo įvykdymo (II lentelė, 3 dalis), taikos sutarties sudarymo (II lentelė, 4 dalis) ir kitų procesinių terminų reglamentavimo atvejai²⁹. Visa tai rodo, kad XII lentelių įstatymuose buvo suformuotos pagrindinės procesinių terminų taisyklės, kurias perėmė ir kurių veikiama formavosi šiuolaikinė teisė.

²⁶ Jeigu abu [yra] atvykę, saulėlydis lai būna paskutinis laikas [bylai išspręsti] (lot. *Si ambro praesentes, solis occasus suprema tempestas esto*). Vėlyvis, S.; Jonaitis, M. *XII lentelių įstatymai ir jų komentaras: metodinė mokymo priemonė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007, p. 24-26.

²⁷ Metzger, E. Cituotas Jonaičio, M. Kai kurie šiuolaikinio civilinio proceso principai: nauji ilgaamžių idėjų vardai. *Tarptautinės mokslinės praktinės konferencijos „Šiuolaikinės civilinio proceso teisės paskirtis“, skirtos profesoriaus dr. Stasio Vėlyvio 70 metų jubiliejui paminėti, vykusios 2008 m. birželio 5-6 d., Vilniuje, mokslinių straipsnių rinkinys*. Vilnius: VĮ Registrų centro Teisinės informacijos departamentas, 2008, p. 142.

²⁸ Po vidurdienio lai [teisėjas] ginčo objektą priteisia atvykusiojo naudai (lot. *Post meridiem praesenti litem addicito*). Vėlyvis, S.; Jonaitis, M. XII lentelių įstatymai ir kai kurios atskirų šiuolaikinės teisės šakų bei institutų nuostatos. *Jurisprudencija: mokslo darbai*. 2008, Nr. 1(103), p. 7-15.

²⁹ Vėlyvis, S.; Jonaitis, M., *XII lentelių įstatymai ir jų komentaras: metodinė mokymo priemonė, supra note 26, p. 8.*

Poreikiui pagreitinti ginčo nagrinėjimą didelis dėmesys pastebimas istoriškai vėlesnėje romėnų tautos teisėje. Suvokdami žmogų tiek kaip rinkos dalyvį, tiek kaip visuomenės narį, romėnai laiką vertino kaip būtiną civilinių subjektinių teisių įgyvendinimo ar gynybos elementą. Buvo manoma, kad laikas daro įtaką tiek galimam neigiamų teisinių padarinių asmeniui kilimui, tiek ir civilinių teisinių santykių bei civilinės apyvartos neapibrėžtumui³⁰. Taigi ilga civilinių bylų nagrinėjimo trukmė Romos piliečiams buvo ypatingai aktuali. Vienas iš ilgos proceso trukmės problemos sprendimų buvo nustatytas turtinio pobūdžio teismo proceso trukmės apribojimas trejų metų terminu. Be to, nors romėnų teisėje pareiga užtikrinti proceso operatyvumą buvo nustatyta pirmiausia teisėjui, tačiau ir byloje dalyvaujančio asmens veikimas ar neveikimas laikytas pagrindiniu teisinių santykių atsiradimo, pasikeitimo ar pasibaigimo pagrindu³¹.

Lietuvos teisės šaltiniuose procesinių terminų reglamentavimo pradžia laikomas Pirmasis Lietuvos Statutas (1529 m.), kadangi iki jo įsigaliojimo apskritai apie civilinį procesą žinoma tik epizodiškai iš atskirų privilegijų ar 1468 m. Kazimiero teisyno, iš esmės reglamentavusio baudžiamąją teisę ir procesą³². Pirmajame Lietuvos Statute buvo įtvirtinti atskiri procesiniai terminai (dvylikos savaitės terminas atsakovui pasirengti bylos nagrinėjimui, dviejų valandų trukmės teismo posėdžio pertrauka, skirta suformuluoti atsikirtimus į naujus priešingos šalies argumentus, trijų dienų terminas teismo sprendimo paskelbimui ir kt.)³³. Gana plačiai reglamentuojamos ir pasekmės, kylančios dėl šalių neatvykimo į teismo posėdį: atsakovui neatvykus pakartotinai be svarbių priežasčių (jomis buvo laikomas maras, seimo sesija, taryba ir liga), byla automatiškai buvo sprendžiama ieškovo naudai. Tuo tarpu be svarbių priežasčių neatvykęs ieškovas galėjo kartą atnaujinti bylą, padengdamas atsakovo išlaidas ir nuostolius. Antrajame Lietuvos Statute (1566 m.) dėl neatvykimo į posėdį papildomai buvo numatytas atlyginimas kitai šalies ir bauda teismo naudai. Trečiajame Statute (1588 m.) šie terminai išliko, tik atlygio ir baudos dydžiai nustatyti didesni³⁴. Pažymėtina, kad Lietuvos Statutai galiojo iki 19 a. vidurio.

Istoriškai vėlesnėje Lietuvoje pastebimas skiriamas dėmesys operatyvaus teismo proceso užtikrinimui. Antai Lietuvoje galiojusiam 1864 m. Rusijos imperijos Civilinės teisenos įstatyme, siekiant įgyvendinti taip vadinamąjį bylų vilkinimo šalinimo principą, buvo nustatyti tam tikrų procesinių veiksmų atlikimo terminai. Kai kuriuos terminus nustatė ir teismas, ir net bylos šalys: pavyzdžiui, šalys galėjo prašyti teismo, nesant tam kliūčių, sustabdyti ir vėl atnaujinti ar pratęsti kai

³⁰ Nekrošius, I., *et al. Romėnų teisė: antrasis, pataisytas ir papildytas leidimas*. Vilnius: Justitia, 2007, p. 56.

³¹ Nekrošius, I., *et al. cit. op.*, p 56-57.

³² Andriulis, V., *et al., Lietuvos teisės istorija*. Vilnius: Justitia, 2002. p. 192.

³³ *Ibid.*, p. 193

³⁴ *Ibid.*

kuriuos terminus³⁵. Ironiška, tačiau būtent tokių procesinių galimybių šalims suteikimas ir lemdavo bylų vilkinimą ir nagrinėjimo delsimą.

Ilgainiui dėl gamybos apyvartos plėtos padaugėjo turtinių ginčų, ir galioję civilinį procesą reglamentuojantys teisės aktai nebegalėjo patenkinti ekonominių bei socialinių poreikių³⁶. Todėl 1964 m. įsigaliojo Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinio proceso kodeksas³⁷ (toliau – 1964 m. CPK), kuriame greitas ir teisingas bylos išnagrinėjimas buvo vienu iš procesui keliamų tikslų (1964 m. CPK 2 str.). Šio tikslo įgyvendinimo priemone laikyti ir kodekse gana išsamiai reglamentuoti procesiniai terminai. Bene svarbiausiais jų bruožas buvo bendrų pasirengimo ir bylos išnagrinėjimo terminų nustatymas (1964 m. CPK 121 str.). Deja, bet 1964 m. CPK iškelti tikslai praktikoje buvo visiškai neįgyvendinami. Tai patvirtina toliau dėstomi argumentai: (i) egzistavo gana neribotos bylų vilkinimo galimybės nesąžiningai ginčo šaliai (jei šalis nepateikia atsiliepimo į ieškinį ir neatvyksta į posėdį, laikyta, kad ji ieškinį pripažįsta, kas, viena vertus, leido atsakovui iki pat teismo nagrinėjimo neatskleisti savo motyvų, o tai dažnai sukeldavo pasikartojantį bylos nagrinėjimo *atidėjimą*, kita vertus, atsakovui neatvykus ir į teismo posėdį teismas automatiškai tenkindavo pareikštą ieškinį *visiškai neatsižvelgęs į faktines bylos aplinkybes*), (ii) parengiamoji stadija dėl nepagrįstai trumpos jos trukmės praktiškai neegzistavo, (iii) o ir procesiniai terminai dėl jų neracionalumo ir nepritaikomumo konkrečiose teisinėse situacijose buvo nuolat pažeidinėjami³⁸.

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, 2002 m. vasario 28 d. buvo priimtas CPK, kuriame naujai reglamentuojamas visas civilinis procesas. Iš esmės pasikeitė ir procesinių terminų reglamentavimas. Pirma, dabartiniame CPK nenustatyti kai kurie procesiniai terminai, kurie 1964 m. CPK buvo griežtai reglamentuojami (pavyzdžiui, atsisakyta bendro civilinės bylos išnagrinėjimo termino). Antra, kai kurie terminai lyginant su ankstesniu reglamentavimu pailginti (apeliacinio skundo padavimo terminas – CPK 307 str. 1 d.), o kai kurie teisinių santykių stabilumo užtikrinimo tikslais sutrumpinti (prašymo dėl proceso atnaujinimo padavimo terminas – CPK 307 str. 3 d.). Trečia, įtvirtinta bendra nuostata, kad teismas privalo rūpintis, jog civilinė byla būtų išnagrinėta per kuo trumpesnę laiką, užkertant kelią galimam bylos vilkinimui (CPK 72 str.), tačiau palikta galimybė įstatymu nustatyti bylos išnagrinėjimo terminą kai kurių kategorijų byloms. Ketvirta,

³⁵Vancevičius, S. Civilinio proceso principai pagal Lietuvoje galiojusį Rusijos imperijos 1864 metų Civilinės teisenos įstatymą. *Justitia: teisės mokslo ir praktikos žurnalas*. 2000, Nr. 4-5 (28-29), p. 50.

³⁶Maksimaitis, M.; Vansevičius, S. *Lietuvos valstybės ir teisės istorija*. Vilnius: Justitia, 1997. p. 281.

³⁷Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos Civilinio proceso kodekso patvirtinimo“. *Vyriausybės žinios*. 1964, Nr. 19-139.

³⁸Aiškinamasis raštas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso I-III dalių projekto“ [interaktyvus]. *Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija*, 2008 Nr. IXP-926 [žiūrėta 2011-08-22]. <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=147584&p_query=&p_tr2=>>.

pasirengimo teisminei bylos nagrinėjimui stadijoje nustatyti terminai tam tikriems procesiniams veiksams atlikti, atsisakant vienodo pasirengimo termino visoms bylų kategorijoms.

Galiojantis CPK yra nuolat tobulinamas ir keičiamas (2011 m. spalio 1 d. įsigaliojo naujausioji keturiolikta CPK redakcija). Naujausiais CPK pakeitimais siekiama sudaryti proceso šalims geresnes galimybes įgyvendinti savo teises civiliniame procese, skatinti modernių technologijų naudojimą, taip pat palengvinti teismų darbą, įtvirtinant aiškesnes civilinio proceso taisykles bei šalinant praktines problemas³⁹. Juos nagrinėjamos temos apimtimi aptarsime vėlesniuose skyriuose.

Taigi procesinių terminų reglamentavimo ištakos siekia ankstyvosios Romos respublikos laikotarpį. Apibendrinus konkrečias procesinių terminų nuostatas skirtingų laikotarpių teisės aktų rinkiniuose ir įvertinus pagrindines jų idėjas lyginant su šiuolaikinės teisės idėjomis, galima daryti išvadas, jog, pirma, operatyvus teismo procesas iš esmės buvo visų laikų esminis siekis, antra, šiandieninis procesinių terminų reglamentavimas yra istoriškai ilgaamžio reglamentavimo vystymosi padarinys.

1.3. Procesinių terminų atribojimas nuo kitų teisėje nustatytų terminų

Siekiant atskleisti procesinių terminų savitumus, būtina juos atriboti nuo kitų teisėje nustatytų terminų. Tačiau prieš tai yra naudinga plačiau paanalizuoti, ką reiškia pats terminas apskritai. Lingvistine prasme sąvoka „terminas“ (lot. *terminus* – riba, siena) yra kam nors įvykdyti ar atlikti nustatytas laikas (data) ar laiko tarpas⁴⁰, arba tiesiog nustatytas laikas⁴¹. Kaip matyti, termino sąvoka yra glaudžiai susijusi su laiko kategorija, ir jų tarpusavio santykis gali būti apibūdintas kaip visuma ir jos dalis. Panašiai laiko ir termino ryšys aiškinamas ir teisės filosofijoje. Laikas yra suprantamas kaip bendrybė, kurio trukmė yra nuolatinė, ciklinė, negrįžtama ir nepriklausoma nuo žmogaus valios. Tuo tarpu terminas yra tam tikras laiko, kaip visumos, dalomas matuojamas vienetas, kurio pradžios ir pabaigos momentus asmenys yra pajėgūs nustatyti, suvokti ar net nulemti⁴².

Siejant terminą su laiku, visų pirma galima išvelgti objektyviają termino pusę, nes būdamas laiko dalimi, terminas gali būti apskaičiuojamas pasitelkus įprastus laiko matavimo vienetus (metai, mėnesiai, dienos). Subjektyvioji termino pusė atskleidžiama per asmens valios faktorių: gebėdami

³⁹Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymo 10, 11, 14, 15 ir 20 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas [interaktyvus]. *Lietuvos Respublikos Seimas*, 2011, Nr. XIP-3268 [žiūrėta 2011-08-23]. <http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=399967>.

⁴⁰Bendorienė, A., et al. *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Alma littera, 2005, p. 737.

⁴¹Keinys, S., et al. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų institutas, 2000, p. 841.

⁴²Averkienė, D. Procesinių terminų civiliniame procese samprata. *Konferencijos „Teisė į teisminę gynybą civilinio proceso reformos kontekste“*, skirtos profesoriaus Prano Vytauto Rasimavičiaus 80-osioms gimimo metinėms paminėti, vykusios 2010 m. lapkričio 25 d., Vilniuje, mokslinių straipsnių rinkinys [CD-ROM]. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, CD-139.

nustatyti tam tikro termino ribas, asmenys atitinkamai yra ir pajėgūs projektuoti savo veiksmus termino skaičiavimo kontekste. Šios dvejopos termino prigimties atskleidimas būdingas ir mokslinėje teisinėje literatūroje⁴³.

Teisės doktrinoje terminas suprantamas ne tik kaip tam tikras laiko tarpas, bet ir kaip juridinis faktas, sukuriantis, pakeičiantis ar panaikinantis tam tikrus santykius, tarp jų ir procesinius teisinius santykius. Kaip teisingai pastebėjo D. Averkienė, „nors laiko tėkmė nuo žmogaus valios nepriklauso, tačiau tik jo nustatoma, kada atitinkamas laiko momentas arba laiko tarpas tampa juridiskai reikšmingu, t. y. tampa juridiniu faktu. Kadangi teisės aktuose nustatyti terminai sudaro prielaidas teisėms ir pareigoms atsirasti, pasikeisti ar nutrūkti (daro įtaką teisiniams santykiams), jie laikytini specialiais juridiniais faktais.“⁴⁴ Taigi terminas, viena vertus, yra objektyvios laiko tėkmės atspindys, naudojamas išmatuoti subjektinių veiksmų atlikimo trukmę, kita vertus, dėl savo subjektinės prigimties ir daromos įtakos teisiniams santykiams, yra laikomas juridiniu faktu.

Civiliniai procesiniai terminai, viena iš teisinių terminų rūšių, yra skirti išimtinai civilinių bylų nagrinėjimui ir išsprendimui, teismų sprendimų vykdymui bei su tuo susijusių procesinių veiksmų eigos ir (ar) jų trukmės nustatymui ir valdymui. Jie itin skiriasi nuo kitų teisėje nustatytų terminų, todėl tam, kad nekiltų neaiškumų dėl konkretaus termino rūšies ir skaičiavimo taisyklių ar pasekmių terminų praleidimo atveju taikymo, būtina atskleisti procesinių ir kitų terminų skirtumus. Kadangi materialinė teisė yra glaudžiai susijusi su proceso teise, procesinių terminų ypatumai toliau atskleidžiami lyginant juos su materialiniais terminais.

Lyginami materialinės ir procesinės teisės terminai pirmiausia skiriasi savo *paskirtimi*. Su civilinės teisės terminais siejamas civilinių teisių ir pareigų įgyvendinimas⁴⁵, taigi materialinės teisės nustatyti terminai daro tiesioginę įtaką materialiniams teisiniams santykiams. Tuo tarpu procesiniai terminai materialinėms subjektinėms teisėms jokios įtakos nedaro – jie su materialine teise susiję tik pažeistos ar ginčijamos teisės gynybos procedūros aspektu⁴⁶. Antra, skiriasi terminų *reikšmė*. Materialiniai terminai civiliniams teisiniams santykiams suteikia stabilumo, aiškumo, sudaro prielaidas planuoti verslą ir pan.⁴⁷, tuo tarpu procesinių terminų reikšmė – operatyvus, ekonomiškumo, bet kartu teisingo teismo proceso užtikrinimas. Pagal tai skiriasi ir jų *trukmė*. Materialiniai terminai teisinių santykių tęstinumo ir stabilumo tikslais paprastai nustatomi ilgesni, o procesiniai terminai –

⁴³ Bužinskas, G. Laikas ir terminai. *Mokslinės konferencijos „Lietuvos teisės tradicijos“*, skirtos Vilniaus universiteto Teisės fakulteto profesoriaus Stasio Vansevičiaus septyniadešimtmečiui paminėti, vykusios 1997-01-10, Vilniuje, medžiaga. Vilnius: Justitia, 1997, p. 77-78.

⁴⁴ *Ibid.*

⁴⁵ Baranauskas, E., et al. *Civilinė teisė: bendroji dalis*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008, p. 375.

⁴⁶ Bužinskas, G., *op. cit.*, p. 79.

⁴⁷ *Ibid.*, p. 375.

pakankami teisės į teisingą teismą užtikrinimui, tačiau dėl operatyvaus proceso siekio kiek įmanoma trumpesni. Ketvirta, kadangi civilinio proceso teisė yra viešoji, jos reglamentuojami terminai yra imperatyvaus *pobūdžio*. Tuo tarpu materialiniai terminai gali būti tiek imperatyvūs, tiek dispozityvūs. Penkta, terminai skiriasi ir *pagal juos nustatančius subjektus*. Procesiniai terminai nustatomi įstatymo arba teismo (CPK 73 str.), tuo tarpu materialinius terminus be įstatymo ar teismo, gali nusistatyti ir materialinių santykių šalys, o neatidėliotinais atvejais ir viena šalis (CK 1.117 str. 1 d.). Šešta, materialiniai terminai *saisto* tik materialinių santykių subjektus⁴⁸, o konkrečių procesinių terminų laikytis įpareigojami tiek byloje dalyvaujantys asmenys (kurie neretai buvę materialinių santykių šalimis), tiek kiti proceso dalyviai, tiek ir bylą nagrinėjantis teismas. Galiausiai, skiriasi ir lyginamųjų terminų *atnaujinimo procedūra*. Praleisti įstatyme nustatyti materialiniai terminai gali būti atnaujinti teisme ypatingosios teisenos tvarka, teikiant kompetentingam teismui pareiškimą, o procesinio termino atnaujinimo klausimui išspręsti nauja byla nevedama (CPK 78 str.).

Atskirai aptartinas ir specifinis materialinės teisės nustatomas ieškinio senaties terminas – įstatymo nustatomas laikotarpis, per kurį galima kreiptis į teismą, siekiant pažeistos ar ginčijamos teisės gynybos (CK 1.124 str.). Teisės literatūroje ir teismų praktikoje pabrėžiama, jog teisė kreiptis į teismą (materialinė teisė) bei teisė į teisminę gynybą (procesinė teisė) yra savarankiškos netapačios teisės, todėl atitinkamai skiriasi ir jų įgyvendinimo tvarką reglamentuojantys terminai⁴⁹. Galima skirti tokius pagrindinius ieškinio senaties termino ypatumus: jis (i) visada imperatyvaus pobūdžio (šiuo bruožu sutampa su procesiniais terminais, tačiau skiriasi nuo kitų materialinės teisės terminų), (ii) nustatomas išimtinai tik įstatymo (iii) skaičiuojamas nuo asmens, kurio teisė pažeista, sužinojimo ar galėjimo sužinoti apie subjektinės teisės pažeidimą momento ir (iv) jo praleidimo pasekmės taikomos esant priešingos šalies prašymui⁵⁰.

Taigi apibendrinant, laikas yra objektyvioji kategorija, o terminas (laiko dalomas matavimo vienetas) – subjektyvioji, kadangi jis gali priklausyti nuo asmens valios. Dėl šio valinio momento teisė terminui teikia juridinę reikšmę. Procesiniai terminai nuo materialinių terminų skiriasi savo paskirtimi, tikslu, pobūdžiu, nustatymo šaltiniais ir kitais požymiais. Tinkamas šių skirtumų suvokimas reiškia didesnę tikimybę, kad nebus painiojamos skirtingas terminų rūšis reglamentuojančios taisyklės bei patys terminai.

⁴⁸ Išskyrus daiktinės teisės nustatomas išimtis, kadangi asmens turimos daiktinių teisės yra absoliučios, besąlygiškai saistančius visus asmenis.

⁴⁹ Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT) senato 2002 m. gruodžio 20 d. Lietuvos Respublikos teismų praktikos, taikant ieškinio senatį reglamentuojančias įstatymų normas, apibendrinimo apžvalga Nr. A2-39, Teismų praktika 18.

⁵⁰ Averkienė, D., *supra* note 42.

1.4. Procesinių terminų samprata, skirstymas ir reikšmė

Skirtingų teisės šakų terminus reglamentuojančios taisyklės pasižymi tam tikrais ypatumais, todėl tam, kad teisės normos būtų taikomos tinkamai, būtina visapusiškai išanalizuoti procesinių terminų sampratą ir suformuluoti išsamų jų apibrėžimą. CPK, pagrindinis teisės aktas, reglamentuojantis civilinius procesinius terminus, paties procesinių terminų apibrėžimo nepateikia. Daugelis užsienio valstybių, taikančių analogišką Lietuvos civiliniam procesui modelį, norminiuose teisės aktuose apibrėžimų arba taip pat nepateikia, arba pateikia, tačiau neišsamius⁵¹. Atsižvelgiant į tai, procesinių terminų apibrėžimas toliau formuluojamas vadovaujantis teisės doktrinoje ir praktikoje randamų bei šiame poskyryje apibendrinamai aptariamų bruožų, klasifikacijų ir šiuolaikinio reglamentavimo tikslų visuma.

1.4.1. Procesinių terminų klasifikacijos

Pagrindiniai procesinių terminų bruožai pirmiausia atskleidžiami pasitelkiant terminų klasifikacijas, randamas teisės doktrinos šaltiniuose bei išvedamas iš teisės aktų. Pirma, pagal tai, kas terminus nustatė, procesiniai terminai skirstomi į:

- įstatymo nustatytus procesinius terminus;
- teismo paskirtus procesinius terminus (CPK 73 str. 1 d.).

Įstatymo nustatyti terminai gali būti įtvirtinti ne tik CPK, bet ir kituose civilinį procesą reglamentuojančiuose įstatymuose, pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatyme⁵², Lietuvos Respublikos įmonių restruktūrizavimo įstatyme⁵³ ir kt. Kai procesinių terminų nėra nustatę įstatymai, juos nustato teismas (pavyzdžiui, įstatymas nenustato konkrečių terminų procesinių dokumentų trūkumų šalinimo atvejais, palikdamas šį klausimą spręsti teismui)⁵⁴. Tokiu būdu teismas gali kontroliuoti bylos nagrinėjimo trukmę, įpareigoti dalyvaujančius byloje asmenis atlikti tam tikrus procesinius veiksmus bei taikyti jiems procesinio poveikio priemones už veiksmų neatlikimą. Toks įstatymo leidėjo sprendimas yra visiškai racionalus, kadangi pagal CPK 72 str. 1 d.

⁵¹ Pavyzdžiui, Estijos civilinio proceso kodekso 7 skyriaus 40 paragrafo 1 d. nurodoma, jog **procesinis terminas** – tai konkretus laiko tarpas, per kurį galima ar privaloma atlikti procesinius veiksmus ir kurio praleidimo pasekmės yra privalomos, įpareigojančios. Estijos civilinio proceso kodeksas [interaktyvus]. 1998 [žiūrėta 2011-09-09]. <<http://www.legaltext.ee/text/en/X2049K10.htm>>; Prancūzijos civilinio proceso kodekso XVI skyriaus 528 str. **procesinis terminas** apibūdinamas kaip terminas, kuriam suėjus konkretus procesinis veiksmas atliekamas būti nebegali. Prancūzijos Respublikos civilinio proceso kodeksas [interaktyvus]. 2005 [žiūrėta 2011-09-09]. <<http://195.83.177.9/code/liste.phtml?lang=uk&c=39>>.

⁵² Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas. *Valstybės Žinios*. 2001, Nr. 31-1010.

⁵³ Lietuvos Respublikos įmonių restruktūrizavimo įstatymas. *Valstybės Žinios*. 2001, Nr. 31-1012.

⁵⁴ LAT 2002 m. kovo 15 d. konsultacija Nr. A3-60, Teismų praktika 17.

teismas privalo rūpintis, kad civilinė byla teisme būtų išnagrinėta per kuo trumpesnę laiką bei nebūtų vilkinamas jos išnagrinėjimas, taigi šiuo būdu teismui suteikiama reali galimybė atlikti savo pareigą. Atkreiptinas dėmesys, kad kiekvienu atveju teismas privalo paskirti *protingą* terminą procesiniam veiksmui atlikti, taip pat įtelpantį į įstatymo leidėjo nustatytas laiko ribas, kai tokios ribos nustatytos. Protingas terminas yra vertinamojo pobūdžio sąvoka, traktuojama individualiai pagal kiekvienos bylos aplinkybes, todėl skiriamas terminas visuomet turėtų būti įvertintas tiek iš teisės į teisingą teismą, tiek iš operatyvumo principo perspektyvų.

Aptarta procesinių terminų klasifikacija yra reikšminga dėl kelių priežasčių. Pirma, nepasibaigę teismo paskirti procesiniai terminai CPK 77 str. tvarka gali būti pratęsiami, o įstatymo nustatyti terminai nepratęsiami ir vienintelė galimybė „prailginti“ jų trukmę yra praleistų procesinių terminų atnaujinimas (CPK 78 str.). Be to, įstatymo nustatytų terminų atnaujinimas tam tikrais atvejais gali būti sąlygojamas ir *įstatyme* nustatytos galutinės termino atnaujinimo ribos (naikinamieji terminai), taigi šiuo aspektu skiriasi įstatymo nustatytų ir teismo paskirtų terminų praleidimo teisinių pasekmių mastas.

Antra, pagal subjektus, kuriems jie yra nustatyti, procesiniai terminai skirstomi į:

- terminus, skirtus *teismui* tam tikriems procesiniams veiksams atlikti;
- terminus, skirtus *dalyvaujantiems byloje asmenims* procesiniams veiksams atlikti;
- terminus, skirtus *kitiems proceso dalyviams* tam tikriems procesiniams veiksams atlikti⁵⁵.

Iš pateikto skirstymo matyti, kad savo procesinę veiklą (veiksnius ar neveikimą) organizuoti, vadovaujantis įstatymuose nustatytais procesiniais terminais, įpareigojami ne tik byloje dalyvaujantys asmenys ar kiti proceso dalyviai, bet ir teismas. Teismą įpareigojantys procesiniai terminai paprastai nustatomi itin socialiai jautriems procesiniams klausimams išspręsti ar svarbiems veiksams atlikti, be to, tokiu būdu byloje dalyvaujantiems asmenims yra garantuojamas tam tikras teisinio aiškumo ir bylos eigos prognozuotumo laipsnis. Vis dėlto sisteminga teismams nustatomų terminų laikymosi kontrolė nėra vykdoma: terminų laikymasis pagal poreikį yra tikrinamas tik teismo ar jo skyriaus pirmininkų bei administracinės veiklos priežiūros patikrinimo metu, praktikoje atliekamos ne dažniau kaip kartą per metus⁵⁶. Todėl pirmosios instancijos teismų procesinių terminų laikymosi skatinamosiomis ir jų pažeidimų prevencijos priemonėmis gali būti laikoma suinteresuotų civilinio proceso dalyvių teisė kreiptis į apeliacinės instancijos teismą su prašymu nustatyti terminą pirmosios instancijos teismui atlikti tokį procesinį veiksnius, kurio įstatyme nustatytas atlikimo

⁵⁵ Driukas, A.; Valančius V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika. II tomas*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006, p. 242-243.

⁵⁶ *Nacionalinė teismų administracija, supra note 6.*

terminas jau buvo praleistas (CPK 72 str. 3 – 4 d.). Panašią funkciją atlieka ir CK 6.272 str. numatyta asmens teisė reikalauti iš valstybės atlyginti žalą dėl jos institucijų neteisėtų veiksmų, kurie šiuo atveju pasireiškia kaip nepagrįstai užsitęsęs bylos nagrinėjimas. Galiausiai, kai byloje dalyvaujantis asmuo procesinį terminą praleidžia dėl teismo, nagrinėjančio jo bylą, padaryto civilinio proceso teisės pažeidimo, tai neretai pripažįstama svarbia termino praleidimo priežastimi⁵⁷. O pripažinus termino praleidimo priežastis svarbiomis ir dėl to atnaujinus praleistą terminą (CPK 78 str.), bendra bylos nagrinėjimo trukmė prailgėja, kas savo ruožtu lemia atitinkamas neigiamas pasekmes tiek bylos dalyviams, tiek ir pačiam teismui.

Dar viena procesinių terminų klasifikacija yra siejama su terminų apibrėžtumo mastu, tai yra:

- tiksliai apibrėžti procesiniai terminai, nustatomi konkrečiu dienų skaičiumi ar įvykiu, kuris būtinai turi įvykti (pavyzdžiui, asmuo, kuriam paskirta bauda, *per keturiolika dienų* nuo nutarties priėmimo gali prašyti teismą, paskyrusį baudą, ją panaikinti ar sumažinti – CPK 107 str. 1 d.);
- terminai, kurių minimali riba nustatyta įstatyme (pavyzdžiui, CPK 141 str. 2 d., pagal kurią pakeitus ieškinio dalyką ar ieškinio pagrindą, teismas nustato *ne trumpesnę kaip* keturiolikos dienų terminą nuo procesinio dokumento įteikimo dienos pasiruošti bylos nagrinėjimui);
- procesiniai terminai, kurių maksimali riba nustatyta įstatyme (pavyzdžiui, CPK 227 str. 2 d., pagal kurią paruošiamiesiems dokumentams pateikti gali būti nustatytas *ne ilgesnis kaip* keturiolikos dienų terminas nuo teismo pranešimo įteikimo dienos);
- terminai, apibrėžti santykinio laiko periodu (teismas nustato *ne trumpesnę kaip* keturiolikos *ir ne ilgesnę kaip* trisdešimties dienų terminą atsiliepimams pareikšti – CPK 142 str.).

Tokio skirstymo reikšmė yra trejopa. Pirma, kuo tiksliau termino galutinė riba nustatoma įstatyme, tuo didesnė tikimybė numatyti galimą procesinio veiksmo atlikimo trukmę. Antra, atsižvelgus į termino apibrėžtumo pobūdį, galima daryti atitinkamas išvadas apie konkretaus termino reikšmę (tiksliai apibrėžtas terminas yra susijęs su ypatingai svarbia teise ar pareiga, taigi įstatymų leidėjas suteikia galimybę iš anksto žinoti, kokiomis sąlygomis (terminais) subjektai gali įgyvendinti savo teisę ar atlikti pareigą). Trečia, terminais, kurių pradinė ir / arba galutinė riba reglamentuojama įstatyme, yra vienas iš teismo diskrecijos ribojimo pavyzdžių.

Lietuvos teisinėje literatūroje randamas ir skirstymas pagal terminų nustatymo paskirtį, tai yra:

- terminai, *kurių eigoje* procesinis veiksmas yra atliekamas (pavyzdžiui, atskirasis skundas paduodamas *per* septynias dienas nuo patvirtintos nutarties kopijos įteikimo dienos (CPK 335 str.);

⁵⁷ LAT civilinių bylų skyriaus (toliau – CBS) 2006 m. balandžio 5 d. nutartis civ. byloje AB „Hansabankas“ v. UAB „Strauja“ (Nr. 3K-3-244/2006, kat. 102.2; 121.6).

- terminai, *kuriems suėjus*, gali būti įgyvendintos procesinės teisės ar atlikti procesiniai veiksmai (pavyzdžiui, teismo posėdis dėl proceso atnaujinimo skiriamas *ne anksčiau kaip* po keturiolikos dienų nuo prašymo dėl proceso atnaujinimo gavimo (CPK 370 str. 2 d.);
- terminai, *kurių eigoje* privaloma *susilaikyti* nuo tam tikrų procesinių veiksmų atlikimo (pavyzdžiui, pirmosios instancijos teismas, gavęs apeliacinį skundą, negali siųsti bylos medžiagos apeliacinės instancijos teismui nagrinėti, kol nepasibaigia trisdešimt dienų terminas apeliaciniam skundai pateikti, kadangi apeliacinį skundą dėl pirmosios instancijos teismo sprendimo (nutarties) gali paduoti ir kiti byloje dalyvaujantys asmenys (CPK 317 str. 2 d.).

Šis skirstymas rodo, jog procesinių terminų samprata yra gerokai platesnė nei jo vertinimas vien tik kaip laikotarpio, per kurį atliekami konkretūs procesiniai veiksmai⁵⁸.

Užsienio civilinio proceso teisės aktuose randama ir kitų, Lietuvos doktrinai nebūdingų procesinių terminų klasifikacijų. Pavyzdžiui, Italijoje terminai skirstomi į *privalomuosius* (it. *paretorio*), kuriuos praleidus asmeniui kyla neigiamos teisinės pasekmės, ir *paprastuosius* (it. *ordinatorio*), kuriuos praleidus neigiamos teisinės pasekmės nekyla⁵⁹. Vengrijoje procesiniai terminai skirstomi į *subjektyviusius* (pradedamus skaičiuoti informavus atitinkamą šalį) ir *objektyviusius* (nepriklausančius nuo asmens žinojimo ir informavimo)⁶⁰. Pastaroji klasifikacija iš dalies atitinka Lietuvos procesinių terminų bruožus, pavyzdžiui, terminas atsiliepiamams pateikti skaičiuojamas nuo pranešimo įteikimo dienos, o terminas paduoti apeliacinį skundą – nuo pirmosios instancijos teismo nutarties priėmimo ir paskelbimo dienos, nors pati nutartis išsiunčiama vėliau.

Apibendrinus šiame poskyryje atskleistus pagrindinius procesinių terminų bruožus, galima pateikti tokį apibrėžimą: ***procesinis terminas civiliniame procese*** – *tai įstatymo nustatytas ar teismo paskirtas laiko tarpas, kurio eigoje teismas, dalyvaujantys byloje asmenys ar kiti civilinio proceso dalyviai arba atlieka procesinius veiksmus (procesines teises ar pareigas), arba susilaiko nuo jų atlikimo, arba atlieka juos tik nustatytam terminui pasibaigus.*

1.4.2. Procesinių terminų skaičiavimo taisyklės

Tam, kad procesinės teisės ir pareigos būtų atliekamos tinkamai, būtina gerai suvokti procesinių terminų skaičiavimo taisykles⁶¹. Procesinių terminų skaičiavimas priklauso visų pirma

⁵⁸ Driukas, A.; Valančius V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika. II tomas, supra note 56*, p. 246-247.

⁵⁹ Italijos civilinio proceso kodeksas [interaktyvus]. 1942, [žiūrėta 2011-11-07]. <<http://www.altalex.com/index.php?idnot=33723>>.

⁶⁰ Europos teismo tinklo civilinėse ir komercinėse bylose informacija. *Procesiniai terminai – Vengrija* [interaktyvus]. 2007 [žiūrėta 2011-09-09]. <http://ec.europa.eu/civiljustice/time_limits/time_limits_hun_lt.htm>.

⁶¹ Procesinių terminų skaičiavimo taisyklės teisinėje literatūroje yra gana išsamiai išnagrinėtos tokių autorių kaip A. Driukas, V. Valančius, V. Mikelėnas, V. Nekrošius, E. Laužikas. Atsižvelgiant į tai, bei įvertinant ribotą darbo

nuo to, kaip procesinis terminas yra apibrėžtas, tai yra: (i) nurodant *tam tikrą laiko trukmę* (dienų, mėnesių, metų ir pan. skaičius), (ii) termino suėjimo momentą susiejant su *būtinai turinčiu įvykiu* (juridiniu faktu) ar (iii) nustatant *konkrečią veiksmo atlikimo datą* (CPK 73 str.). Pirmasis (laiko trukmė) ir antrasis (būtinai turintis įvykti įvykis) termino apibrėžimo būdai būdingi įstatymo nustatytiems terminams. Tuo tarpu termino nustatymas konkrečia data būdingas teismo paskiriamiesiems terminams, tačiau tai nereiškia, jog teismas visuomet privalo pasirinkti tik šį termino nustatymo būdą. Kaip nurodoma teisės doktrinoje, teismo diskrecija paskirti procesinį terminą, kai terminas nėra nustatytas įstatymo, apima tiek termino trukmės, tiek jo būdo nustatymą⁶². Tačiau tam, kad asmuo, kuriam terminas skiriamas, turėtų realią galimybę įgyvendinti savo procesinę teisę ar atlikti pareigą, terminas ir jo nustatymo būdas, kaip ir nurodyta anksčiau, turi būti *protingas*, paskirtas atsižvelgiant į faktines bylos aplinkybes.

Procesinių terminų prasidėjimo, skaičiavimo, pasibaigimo, sustabdymo, taip pat termino praleidimo pasekmių taisyklės nustatytos CPK 73, 74 ir 75 str. Kiekvienas terminas prasideda nulis valandų nulis minučių po tos kalendorinės dienos arba įvykio, kuriuo apibrėžta termino pradžia (CPK 73 str. 3 d.). Tuo tarpu termino eigos skaičiavimas bei pabaigos nustatymas priklauso nuo to, kaip yra apibrėžtas procesinis terminas.

Terminas, kurio baigimosi momentas nustatytas **tikslia kalendorine data**, ir baigiasi tą nurodytą dieną. Pabrėžiama, jog nepriklausomai nuo to, ar nustatyta data yra patikslinta žodžiu „imtinai“ ar ne, procesinio termino eigos paskutinė diena yra nurodytoji kalendorinė data⁶³. Jei paskutinė kalendorinė diena sutampa su savaitgalio ar kita nedarbo diena, tai, pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimus, laikoma, jog paskutinė diena yra pirma po nustatytos kalendorinės datos esanti darbo diena (taikoma CPK 74 str. 5 d. analogija)⁶⁴.

Kai pabaigos momentas apibrėžtas **įvykiu, kuris būtinai turi įvykti**, terminas baigiasi įvykus tam įvykiui.

Terminai, apibrėžiami **metais**, baigiasi atitinkamą paskutinių termino metų mėnesį ir dieną, **mėnesiais** – praėjus nustatytam mėnesių skaičiui, bet tą pačią kalendorinės dienos ar įvykio, kuriais

apimtį, procesinių terminų skaičiavimo taisyklės aptariamoms glaustai, akcentuojant tas taisykles, kurios glaudžiai susijusios su terminų praleidimo pasekmėmis bei galimu jų atnaujinimu.

⁶² Driukas, A.; Valančius V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika. II tomas, supra* note 56, p. 251.

⁶³ LAT konstatavo, kad „<...> teismo nustatytas terminas procesiniam veiksmui atlikti turi būti tikslus ir nekelti abejonių, nes jo praleidimas sukelia teisinius padarinius. <...> Nepaisant to, kad pabrėžiamojo žodžio „imtinai“ teismas nenurodė, nustatytas laiko termino apibrėžimas aiškintinas taip, jog procesinis veiksmas gali būti atliktas ir teismo nurodytą dieną.“ LAT CBS 2006 m. vasario 15 d. nutartis civ. byloje *I. Č., M. M. v. UAB „Kelio restoranai“* (Nr. 3K-3-130/2006, kat. 102.2).

⁶⁴ LAT CBS 2010 m. balandžio 14 d. nutartis civ. byloje *E. V. v. T. K. ir kt.* (Nr. 3K-3-144/2010, kat. 99.1.4; 102.2; 121.6).

apibrėžta termino pradžia, dieną (CPK 74 str. 1-2 d.). Taip pat skaičiuojami ir **savaitėmis, dienomis** apibrėžti procesiniai terminai (CPK 74 str. 4 d.). Jei metais ar mėnesiais apibrėžtas terminas baigiasi mėnesį, neturintį atitinkamos dienos, terminas pasibaigia paskutinę to mėnesio dieną (CPK 74 str. 3 d.). Jei paskutinė termino diena yra ne darbo diena, termino pasibaigimo diena laikoma po nedarbo einanti pirmoji darbo diena (CPK 74 str. 5 d.). Ši paskutinės dienos perkėlimo taisyklė galioja ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimais perkeliamų ne darbo dienų atvejais⁶⁵. Atkreiptinas dėmesys, jog terminai, apibrėžiami dienomis, savaitėmis, mėnesiais ar metais, skaičiuojami nepertraukiamai: į juos įskaičiuojamos visos iš eilės einančios kalendorinės dienos, t. y. oficialios šventės (numatytos Lietuvos Respublikos darbo kodekso⁶⁶ 162 str. 1 d.), poilsio, ir darbo dienos.

Nustatytas procesinis terminas laikomas nepraleistu, jeigu veiksmas atliekamas iki paskutinės termino dienos dvidešimt ketvirtos valandos nulio minučių⁶⁷. Jei veiksmas turi būti atliekamas teisme, tai terminas baigiasi nustatytu teismo darbo dienos pabaigos momentu (CPK 74 str. 6 d.)⁶⁸.

CPK nustatytos procesinių terminų skaičiavimo taisyklės iš esmės atitinka 1972 m. Europos konvencijos dėl terminų skaičiavimo nuostatas⁶⁹. Vertinant jas iš proceso koncentruotumo (dėl terminų eigos nepertraukiamumo) ir teisės į teisingą bylos išnagrinėjimą (dėl galutinės termino dienos, kalendoriškai sutampančios su nedarbo diena, perkėlimo į artimiausią darbo dieną taisyklės) principų perspektyvos, daroma išvada, kad taisyklės dera su nurodytais principais.

Apibendrinus šiame poskyryje išnagrinėtas terminų skaičiavimo taisykles, tikslinamas anksčiau suformuluotas apibrėžimas: ***procesinis terminas civiliniame procese** – tai įstatymo nustatytas ar teismo paskirtas laikotarpis, apibrėžtas kalendorine data, būtinais įvykiais turinčiu įvykiu ar laiko tarpu, kurio eigoje teismas, dalyvaujantys byloje asmenys ar kiti civilinio proceso dalyviai įgyvendina arba atlieka procesinius veiksmus (procesines teises ar pareigas), arba susilaiko nuo jų atlikimo, arba atlieka procesinius veiksmus, tik nustatytam terminui pasibaigus.*

1.4.3. Procesinių terminų paskirtis civiliniame procese

Procesinių terminų indėlis į civiliniam procesui keliamų tikslų bei teisės principų realizavimą yra ryškus. Tai viena svarbiausių civilinio proceso eigos reguliavimo, kontrolės bei procese

⁶⁵ LAT CBS 2006 m. lapkričio 29 d. nutartis civ. byloje *V. P. v. R. A.* (Nr. 3K-3-638/2006, kat. 102.2).

⁶⁶ Lietuvos Respublikos darbo kodeksas. *Valstybės Žinios*. 2002, Nr. 64-2569.

⁶⁷ Pagal CPK 74 str. 1 d., jeigu skundas, dokumentai ar pinigai įteikti paštui iki paskutinės termino dienos dvidešimt ketvirtos valandos nulio minučių, terminas nelaikomas praleistu.

⁶⁸ Teismuose darbo dienos pradžia yra 8 val., pabaiga – 17 val., išskyrus penktadienį, kai darbas baigiasi 15 val. 45 min. Šventinių dienų išvakarėse darbo dienos trukmė sutrumpinama viena valanda. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003-08-07 nutarimas Nr. 990 „Dėl darbo laiko nustatymo valstybės ir savivaldybių, įmonėse, įstaigose ir organizacijose“. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 79-3593.

⁶⁹ Driukas, A.; Valančius, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika. I tomas, supra note 11, p. 198.*

dalyvaujančių asmenų bei teismo veiksmus lemiančių priemonių. Įvertinus visą tai, kas išdėstyta šiame skyriuje, toliau nurodytina procesinių terminų reglamentavimo nauda.

Pirma, kaip teigia D. Bolzanas, „proceso teisė (pagrindinė materialijų subjektinių teisių gynimo forma) turi nustatyti veiksmingą subjektinių teisių gynbos mechanizmą, sudaryti prielaidas ir sąlygas kiekvienu atveju *realiai* apginti šias teises“⁷⁰. Bylos nagrinėjimo uždelstumo faktorius arba informacijos apie galimą bylos trukmę trūkumas gali padaryti neigiamą įtaką teismo sprendimo galiai ar jo veiksmingumui. Tam tikrais atvejais net ir visapusiškai išnagrinėjus bylos medžiagą bei tinkamai pritaikius teisės normas priimtas sprendimas gali būti tiesiog nebeaktualus bylos šalims. Šį teiginį puikiai iliustruoja A. A. S. Zuckermann pateikiamas pavyzdys: asmuo planuoja važiuoti į užsienyje vyksiantį renginį. Siekdamas gauti leidimą jis kreipiasi į atitinkamas institucijas, bet toks jo prašymas atmetamas. Nepatenkintas leidimo gavimo procedūros baigtimi, jis kreipiasi į teismą su prašymu įpareigoti kompetentingą instituciją išduoti jam reikalingą leidimą. Akivaizdu, kad jeigu teismo sprendimas nebus priimtas prieš suplanuotą išvyką, vėlesnis bylos išsprendimas, kad ir koks jis bebūtų, reikšmės ieškovui nebeturės⁷¹. Lietuvoje bylos išnagrinėjimo terminai nebenustatomi, todėl procesiniai terminai yra vienintelis teisinis instrumentas, sudarantis pagrįstas sąlygas prognozuoti bylos nagrinėjimo trukmę ir preliminariai nustatyti teismo sprendimo priėmimo datą.

Antra, procesinių terminų praleidimo atveju kylančios neigiamos pasekmės (teisės atlikti procesinius veiksmus išnykimas (CPK 75 str.), sprendimo už akių institutas (CPK 285 str.), suinteresuoto proceso dalyvio teisė apskusti teismą, delsiantį atlikti procesinius veiksmus (CPK 72 str. 3 d.) bei kitos poveikio priemonės) drausmina tiek teismą ar byloje dalyvaujančius asmenis, tiek kitus procese dalyvaujančius asmenis. Tokiu būdu procesiniai terminai, kaip viena iš operatyvaus ir ekonomiško garantijų, prisideda ir prie bylų nagrinėjimo spartos.

Kita vertus, teismo sprendimas, priimtas skubiai, neįsigilinus, pakankamai neišanalizavus bylai reikšmingų aplinkybių ir nenustačius materialios tiesos byloje, taip pat nėra toleruotinas. Visuomet būtina siekti tiek konstitucinių, tiek ir proceso tikslų bei principų pusiausvyros⁷². Procesiniai terminai iš dalies padeda išlaikyti šią pusiausvyrą: to pavyzdys galėtų būti kai kurios CPK teisės normos, įtvirtinančios minimalią ar maksimalią teismo nustatomų terminų ribą. Šiuo atveju teismas,

⁷⁰ Bolzanas, D. Proceso atnaujinimo civilinėse bylose esmė ir paskirtis. *Tarptautinės mokslinės praktinės konferencijos „Šiuolaikinės civilinio proceso teisės paskirtis“, skirtos profesoriaus dr. Stasio Vėlyvio 70 metų jubiliejui paminėti, vykusios 2008 m. birželio 5-6 d., Vilniuje, mokslinių straipsnių rinkinys*. Vilnius: VĮ Registrų centro Teisinės informacijos departamentas, 2008, p. 86

⁷¹ Zuckerman, A. A. S., *Civil Justice in Crisis. Comparative Perspectives of Civil Procedure*, supra note 15, p. 6.

⁷² Asser D., et al. *Lietuvos CPK įgyvendinimo problemos: nacionaliniai ir tarptautiniai aspektai*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007, p. 13.

atsižvelgdamas į bylos aplinkybes, nustato optimalų terminą procesiniam veiksmui atlikti, o termino ribų nustatymas įstatyme kartu leidžia nuspėti galimą tokio procesinio veiksmo trukmę iš anksto.

Galiausiai, kadangi Lietuvos teismų sistemos apkrovos pastaraisiais metais tik didėja, todėl augant teismų darbo krūviams⁷³ sisteminis planavimas ir darbo organizavimas yra neišvengiamai būtini. Su tuo atitinkamai susijęs ir valstybės asignavimų ir teismų sistemos išlaikymo planavimas. Todėl procesiniai terminai, būdami priemone prognozuoti galimą bylos nagrinėjimo trukmę, prisideda prie teismų darbo bei valstybės biudžeto planavimo.

Taigi procesinių terminų reikšmė atskleidžiama, viena vertus, vertinant procesinį terminą kaip proceso operatyvumo garantą, kita vertus, kaip tinkamą procesinių teisių įgyvendinimo užtikrinimą. Iš proceso operatyvumo pusės pažymėtina, jog dalyvaujantys byloje asmenys bei kiti proceso dalyviai įgyvendinti procesines teises bei pareigas gali tik per konkrečią, iš anksto nustatytą laiko dalį, o neigiamų padarinių kilimo galimybė, siejama su nustatyto termino nepaisymu, drausmina asmenis. Kita vertus, kadangi terminai nustatomi ir bylą nagrinėjančiam teismui, be to, jis, kaip vienas iš terminus nustatančių subjektų, privalo vadovautis imperatyviomis ir jo diskrecijos siaurinančiomis teisės normomis, tai procesiniai terminai vertintini ir kaip efektyvus dalyvaujančių asmenų teisių realizavimo procese garantas. Siekiant nustatyti, ar įstatyminis procesinių terminų reglamentavimas atitinka doktrinoje keliamus tikslus, kitame skyriuje pateikiama procesinių terminų reglamentavimo atskirose civilinio proceso stadijose analizė bei kompleksinis jų vertinimas proceso operatyvumo ir teisės į teisingą bylos išnagrinėjimo principų aspektu.

⁷³ Lietuvoje 2008 m. vienas teisėjas vidutiniškai išnagrinėjo 382 bylas, o 2009 m. apylinkių teismų teisėjas – vidutiniškai 656 bylas. *Nacionalinė teismų administracija, supra* note 6.

II. PROCESINIŲ TERMINŲ ATSKIROSE CIVILINIO PROCESO STADIJOSE ANALIZĖ

Civilinių bylų nagrinėjimo eiga suskirstyta į tam tikrus etapus, vadinamus civilinio proceso stadijomis. Kiekviena nagrinėjama byla neprivalo pereiti visų stadijų, tačiau jos eiga visuomet turi būti nuosekli, einant iš eilės nuo vienos stadijos prie kitos, kol bylos nagrinėjamas nutrūksta ar yra užbaigiamas (išskyrus vykdymo ir proceso atnaujinimo stadijas, kurios nepriklauso taip vadinamai pakopinei bylos išnagrinėjimo stadijų sistemai). Taip išvengiama chaotiško bylos nagrinėjimo, užtikrinamas sisteminis, nuoseklus, kartu ir kiek įmanoma greitesnis civilinės bylos nagrinėjimas.

Lietuvos civilinio proceso eiga yra susiskirstytas į šias stadijas: (i) civilinės bylos iškėlimas, (ii) pasirengimas teismiam nagrinėjimui, (iii) teisminis bylos nagrinėjimas, (iv) apeliacija, (v) vykdymo procesas, (vi) kasacija, (vii) proceso atnaujinimas. Kiekviena stadija apima tam tikrą bylos nagrinėjimo dalį, tad kiekvienai jų yra keliami atskiri tikslai bei nustatomos skirtingos reglamentavimo taisyklės. Atsižvelgiant į tai, šiame skyriuje aptariamas procesinių terminų reglamentavimas atskirose civilinio proceso stadijose.

2.1. Procesiniai terminai civilinės bylos iškėlimo stadijoje

Civilinės bylos iškėlimas – pirmoji civilinio proceso stadija, pradedama ieškinio pateikimu į teismą ir užbaigiama teismo, įvertinusio ieškinį procesinių taisyklių aspektu, nutartimi (rezoliucija) iškelti civilinę bylą arba atsisakyti tą padaryti. Kadangi byloje dalyvaujantys asmenys (išskyrus ieškovą⁷⁴) bei kiti proceso dalyviai civilinės bylos iškėlimo stadijoje dar nedalyvauja, šios stadijos procesiniai terminai CPK nustatomi tik ieškovui bei teismui.

Kaip pastebima iš CPK normų visumos, civilinės bylos iškėlimo stadijoje procesiniai terminai teismą įpareigoja labiau nei ieškovą. Toks reglamentavimas pasirinktas tikslingai, kadangi ieškovo pagrindinis rūpestis yra užtikrinti, kad jo kreipimasis į teismą atitiktų CPK nustatytas tinkamo kreipimosi sąlygas ir prielaidas. Tuo tarpu teismo pareiga yra įvertinti asmens teisės į procesinę gynybą pagrįstumą ir, atsižvelgiant į civilinio proceso tikslus, tai atlikti kaip įmanoma greičiau.

Analizuojant pirmosios stadijos eigą nuosekliai, nurodoma, jog pačioje stadijos pradžioje besikreipiančio į teismą asmens atžvilgiu procesiniai terminai nenustatomi. Kita vertus, jis yra saistomas materialinės teisės termino – ieškinio senaties, kuris gali turėti įtakos civilinės bylos pasibaigimui vėlesnėse stadijose. Tuo tarpu teismas iš karto saistomas tam tikrų procesinių terminų:

⁷⁴ Priklausomai nuo to, kokioje teisenoje civilinė byla užvesta, skiriasi bylos šalių sąvokos (ginčo teisenoje – ieškovas ir atsakovas, ypatingoje teisenoje – pareiškėjai) ir procesinių dokumentų pavadinimai (ginčo teisenoje – ieškinys, ypatingoje – pareiškimas ar prašymas). Šiame darbe apibendrintai naudojamos ieškovo, atsakovo, ieškinio sąvokos, išskyrus, kai kalbama išskirtinai apie ypatingosios teisenos procesą.

kaip nurodoma CPK 137 str. 3 d., teismas nutartį (rezoliuciją) dėl ieškinio priėmimo turi priimti ne vėliau kaip per dešimt dienų nuo ieškinio įregistravimo teisme dienos. Priklausomai nuo to, ką teismas nusprendžia, skiriasi tolesni teismo ir ieškovo veiksmai bei bylos likimas. Toliau aptariamos visos galimos situacijos.

Pirma, nustatęs, kad ieškinys paduotas laikantis teisės kreiptis į teismą prielaidų ir tinkamo įgyvendinimo sąlygų, teismas priima ieškinį, šį veiksma įformindamas teismo rezoliucija. Ja fiksuojamas civilinės bylos iškėlimo momentas bei užbaigiama pirmoji civilinio proceso stadija⁷⁵.

Antra, nustatęs, kad paduotas ieškinys neatitinka CPK 135 str. reikalavimų, teismas priima nutartį, kurioje nustato ne trumpesnę kaip septynių dienų terminą ieškinio trūkumams pašalinti bei ne vėliau kaip kitą darbo dieną po priėmimo išsiunčia ją ieškovui (CPK 115 str. 2 d., 138 str.). Šie imperatyvūs terminai yra nustatomi, siekiant suteikti teisinį aiškumą ieškovui bei užtikrinti proceso operatyvumą nuo pat jo pradžios. Kita vertus, konkretaus ieškinio trūkumų ištaisymo termino nustatymas paliekamas teismo nuožiūrai, kadangi, kaip rodo ankstesnė bei nepasitvirtinusi praktika, vieno bendro termino nustatymas tokiais itin glaudžiai su konkrečia faktine situacija susijusiais atvejais (nustatytų ieškinio trūkumų pobūdžiu ir mastu) gali pažeisti ieškovo teisę atlikti procesinį veiksma per objektyviai pakankamą laiko tarpą arba būti nesuderinamas su operatyvumo principu (jei terminas konkrečioje situacijoje yra ilgesnis negu būtina). Jei trūkumai per teismo nustatytą terminą pašalinami, laikoma, kad civilinė byla iškelta pradinio ieškinio pateikimo teismui dieną. Ši nuostata, kaip pažymi A. Driukas, yra svarbi nustatant ieškinio senaties termino eigos pradžią⁷⁶. Jei trūkumai nepašalinami ar pašalinami ne visa apimtimi, teismas atsisako iškelti bylą ir, laikydamas, kad ieškinys nėra paduotas, grąžina su priedais jį pateikusiam asmeniui per tris darbo dienas nuo termino trūkumams pašalinti pasibaigimo. Atkreiptinas dėmesys, jog ši nutartis per septynias dienas nuo nutarties patvirtintos kopijos įteikimo gali būti skundžiama atskiruoju skundu (CPK 335 str.).

Trečia, nustatęs, kad paduotas ieškinys neatitinka teisės kreiptis į teismą prielaidų ar pažeidžiant tinkamo įgyvendinimo sąlygas, ir šių trūkumų pašalinti neįmanoma, teismas nutartimi atsisako priimti ieškinį. Nutartis kartu su pateiktu ieškiniu bei priedais įteikiama ar išsiunčiama ieškovui anksčiau aptarta tvarka. Įvertinant tai, kad teismo atsisakymas priimti ieškinį tam tikrais nustatytais pagrindais (CPK 137 str. 2 d. 2-8p.) nekliudo asmeniui vėl kreiptis į teismą su tapačiu ieškiniu, jei yra pašalintos ar išnyko aplinkybės, kliudžiusios priimti ieškinį pirmą kartą, bei tai, kad

⁷⁵ Driukas, A.; Valančius, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika. III tomas*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007, p. 83.

⁷⁶ *Ibid*, p. 114.

nutartis, kuria atsisakoma priimti ieškinį, gali būti skundžiama atskiruoju skundu, tai nutarties išsiuntimas, laikantis nustatyto termino, šiuo atveju yra itin svarbi teismo pareiga.

Civilinės bylos iškėlimo stadijoje teismui nustatomi ir kiti terminai. Jei ieškinyje kartu pateikiamas prašymas dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo, teismas, priėmęs ieškinį, šį prašymą turi išspręsti nedelsdamas, bet kuriuo atveju ne vėliau kaip per tris darbo dienas (CPK 137 str. 3 d.). Šis terminas nustatomas nepriklausomai nuo to, kokioje stadijoje teismas prašomas pritaikyti laikinąsias apsaugos priemones. Šio gana trumpo termino nustatymas susijęs su laikinųjų apsaugos priemonių taikymo tikslais – užtikrinti būsimo teismo sprendimo realų įvykdymą, nes dėl bet kokio delsimo jo įvykdymas gali pasunkėti ar pasidaryti neįmanomas, bei skatinti atsakovą ieškoti taikių ginčo užbaigimo būdų. Taip pat, jei ieškinys yra susijęs su galimu registruojamo daikto teisinio statuso ar daiktinių teisių į jį pakeitimu, ir teismas ieškinį priima, jis privalo ne vėliau kaip kitą darbo dieną apie tai pranešti viešo registro tvarkytojui (CPK 137 str. 6 d.). Šis terminas susijęs su kituose teisės aktuose (CK 4.254 str., Lietuvos Respublikos nekilnojamo turto registro įstatymo⁷⁷ 10 str.) įtvirtinta imperatyvia taisykle viešuosiuose registruose be kita ko registruoti ir civilinės bylos dėl registruojamo daikto teisinio statuso keitimo iškėlimo faktą. Viešai informuojant dėl tikėtino registruojamo daikto naudojimo ir disponavimo galimybių esminio pakeitimo, siekiama apsaugoti trečiųjų asmenų interesus. Teismo pranešimo siuntimas nustatytu terminu – vienas kooperacijos principo pavyzdžių.

Ieškovas be nurodytų ieškinio trūkumų šalinimo termino (kurie jam aktualūs ne tik dėl teisės kreiptis į teismą įgyvendinimo, bet ir asmeninio suinteresuotumo kuo greičiau apginti savo pažeistą ar ginčijamą teisę) pirmoje stadijoje saistomas ir kitų procesinių terminų. Labai svarbu, jog prie reiškiama ieškinio būtų pridėti įrodymai, kuriais grindžiami ieškovo reikalavimai, nurodymai apie artimiausiu metu papildomai pridėsimum įrodymus arba prašymai teismui išsireikalauti tam tikrus dokumentus, būtinus bylai, bet objektyviai negalimus išsireikalauti pačiam ieškovui (CPK 135 str. 2 d.). Priešingu atveju teismas turi teisę netenkinti vėlesnių prašymų papildyti bylos medžiagą naujais įrodymais, jeigu: (i) jie galėjo būti pateikti anksčiau ir (ii) vėlyvas jų pateikimas, teismo nuomone, gali užvilkti bylą (CPK 181 str. 2 d.). Tokiu būdu įstatymas „orientuoja“ ieškovą rūpestingai ir apdairiai naudotis procesinėmis teisėmis bei vengti pakreipti įvykius naudinga linkme „paskutinę minutę“⁷⁸.

⁷⁷ Lietuvos Respublikos nekilnojamo turto įstatymas. *Valstybės Žinios*. 2001, Nr. 55-1948.

⁷⁸ Valančius, V. Lietuvos Respublikos civilinio proceso komentaras. XIV skyrius. Ginčo teiseną. Antrasis skirsnis. Nagrinėjimas teisme. *Justitia: teisės mokslo ir praktikos žurnalas*. 2004, Nr. 1 (49), p. 30

Su teismo rezoliucija dėl ieškinio priėmimo baigiasi pirmoji bylos nagrinėjimo civiliniame procese stadija. Tolesni procesiniai veiksmai, kuriais yra pasirengiama būsimam teisminiam nagrinėjimui, priklauso antrajai civilinio proceso stadijai.

Apibendrinus, galima daryti išvadą, jog civilinės bylos iškėlimo stadijoje procesinių terminų, kurie daugiausiai saisto teismą, reglamentavimu siekiama užtikrinti kaip įmanoma greitesnį klausimo dėl bylos iškėlimo išsprendimą bei suteikti galimybę ieškovui numatyti tikėtiną stadijos trukmę. Daugelis teismo atliekamų veiksmų apibrėžiami tikslu terminu, o teismo teisė nustatyti terminą ieškinio trūkumams pašalinti ribojama įstatymo leidėjo numatoma minimalia termino riba. Toks procesinių veiksmų trukmės reglamentavimas yra veiksmingos operatyvų ir kartu teisingą procesą užtikrinančios priemonės, todėl įstatymo leidėjas turėtų nuosekliai jas reglamentuoti ir kitose civilinio proceso stadijose.

2.2. Procesiniai terminai pasirengimo teisminiam nagrinėjimui stadijoje

Pasirengimo bylos nagrinėjimui stadijos pradžia apibrėžiama ieškinio priėmimo teisme procesiniu veiksmu, o pabaiga – teismo nutartimi bylą nagrinėti teismo posėdyje. Kai kurių teisės mokslininkų nuomone, pasirengimo nagrinėjimui stadija yra viena svarbiausių, kadangi būtent nuo jos priklauso, bus ar ne tinkamai pasiekti tokie civilinio proceso tikslai kaip greitas bylos išnagrinėjimas ir galimas ginčo šalių sutaikymas⁷⁹. Išties sunku būtų prieštarauti, kad nuo to, kiek aktyvūs ir rūpestingi bus dalyvaujantys byloje asmenys bei teismas, aiškindamiesi bylos esmę, galutinai suformuodami savo puolimo ar gynybinę poziciją bei pagrįsdami ją pakankamais įrodymais dar pasirengimo stadijoje, priklauso teismo bylos nagrinėjimo ir sprendimo priėmimo sparta bei kokybė. Visapusiškas pasirengimas sudaro palankias sąlygas bylą išnagrinėti vieno teismo posėdžio metu, o tai maksimaliai atitinka aptariamus civilinio proceso principus.

Aptariant procesinius terminus, nurodoma, jog ši stadija yra reglamentuojama taip, kad už iškeltų uždavinių pasiekimą atsakingi būtų tiek teismas, tiek byloje dalyvaujantys asmenys⁸⁰. Dabartinis CPK nenustato bylos išnagrinėjimo (tarp jų ir pasirengimo bylos nagrinėjimui) terminų, išskyrus tam tikras išimtis⁸¹. Vietoj to, CPK 72 str. įtvirtinta bendroji teismo, o šį straipsnį taikant sistemiškai su CPK 7 str. 2 d. ir dalyvaujančių byloje asmenų, pareiga rūpintis ir skatinti operatyvų

⁷⁹ Pavyzdžiui, Nekrošius, V. Pasiruošimo teisminiam nagrinėjimui stadija Lietuvos civiliniame procese ir bylų nagrinėjimo koncentruotumas. *Teisė*. 1999, Nr. 33(2). p. 43; Ambrasaitė, G., *Jurisprudencija: mokslo darbai, supra* note 4, p. 158.

⁸⁰ Nekrošius, V. Pasirengimas teisminiam nagrinėjimui civiliniame procese: teoriniai ir praktiniai aspektai. *Justitia: teisės mokslo ir praktikos žurnalas*. 2004, Nr. 1 (49), p. 2; Valančius, V., *Justitia: teisės mokslo ir praktikos žurnalas, supra* note 79, p. 23.

⁸¹ Kaip pavyzdį galima paminėti CPK 413 str. 1 d. nustatytą trisdešimties dienų terminą bylos, kylančios ir darbo teisinių santykių, pasirengimui, skaičiuojamą nuo pareiškimo priėmimo teismo žinion dienos.

bylos išnagrinėjimą. Tokios nuostatos įtvirtinimas atitinka Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendaciją „Dėl civilinio proceso principų, turinčių pagerinti teisingumo sistemos funkcionavimą“⁸², taip pat ALI/UNIDROIT suformuotus rekomendacinio tarptautinio civilinio proceso principus. Antai 7 principo 7.2. dalimi yra tik pabrėžiama, kad teisės aktais ir teismo nurodymais gali būti nustatyti protingumo kriterijus atitinkantys laikotarpiai ar galutiniai terminai procesiniams veiksams atlikti, taip pat gali būti paskiriamos „nuobaudos“ šalims ar jų atstovams, kai jų veiksmuose įžvelgiamas nesuderinamumas su nurodytais veiksmy atlikimų laikotarpiais ar galutiniais terminais⁸³. Taigi parengiamosios stadijos trukmės reglamentavimas yra suderinamas su tarptautinių organizacijų ir institucijų rekomendacijomis ir nurodymais.

Parengiamajai stadijai keliamų tikslų įgyvendinimas *byloje dalyvaujančių asmenų* veiksmis pirmiausia nustatytinas CPK 226 str. Pagal šią teisės normą nurodyti *naujus* savo poziciją sustiprinančius ar į priešingos šalies atsikertančius argumentus bei teikti juos pagrindžiančius įrodymus galima tik iki teismo bylos nagrinėjimo pradžios. Antra, šalims yra keliamas reikalavimas galutinai apsispręsti dėl savo reikalavimų, kadangi tik iki šios stadijos pabaigos galimas laisvas ieškinio dalyko ar pagrindo keitimas, – vėlesnis galimas tik esant CPK 141 str. 1 d. sąlygoms. Šis ribojimas pateisinamas, argumentuojant, kad „pakeitus ieškinio dalyką ar pagrindą ne tik atidedamas bylos nagrinėjimas, bet visi proceso dalyviai, taip pat ir teismas, turi „perorientuoti“ savo veiksmus“⁸⁴, tad taip siekiama užkirsti kelią galimam piktnaudžiavimui bei proceso vilkinimui teismo proceso metu. Tuo tarpu *teismas*, atsižvelgdamas į parengiamosios stadijos tikslus, sprendžia, kiek laiko reikės atlikti vieną ar kitą veiksmy konkrečioje byloje, kada yra tinkamai pasirengta teismui bylos nagrinėjimui ir kt.⁸⁵.

Iškėlus civilinę bylą, atliekami CPK 225 str. nustatyti veiksmai. Analizuojant juos nuosekliai procesinių terminų aspektu, nurodoma, kad atlikdamas pirmąjį pasirengimo bylos nagrinėjimui stadijoje procesinį veiksmy (persiųsdamas atsakovui bei tretiesiems asmenims ieškinio ir priedų nuorašus), teismas taip pat turi išsiųsti pranešimą dėl atsiliepimų į ieškinį pateikimo per teismo nustatytą terminą. Jis, vadovaujantis CPK 142 str., privalo būti ne trumpesnis kaip keturiolikos ir ne ilgesnis kaip trisdešimties dienų. Išimtiniais atvejais, atsižvelgus į atsakovo ar trečiojo asmens prašymą ir bylos sudėtingumą, terminas atsiliepimams pateikti gali būti teismo pratęstas iki

⁸² Remendation No R (84) 5 On the Principles of Civil Procedure Designed to Improve the Functioning of Justice [interaktyvus]. *The Committee of Ministers of the Council of Europe*, 28th of February, 1984 [žiūrėta 2011-10-10]. <<https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=603496&SecMode=1&DocId=682030&Usage=2>>.

⁸³ American Law Institute; International Institute for the Unification of Private Law, *supra* note 1, p. 25.

⁸⁴ Ambrasaitė, G., *Jurisprudencija: mokslo darbai*, *supra* note 4, p. 158.

⁸⁵ Ambrasaitė, G., *supra* note 4, p. 159.

šešiasdešimties dienų. Terminas, per kurį teismas privalo išsiųsti nurodytus dokumentus, CPK nenustatomas, tačiau be abejonės siunčiama turėtų būti nedelsiant, išnaudojant visas operatyviausias procesinių dokumentų įteikimo galimybes. Kadangi nurodyti atsiliepimo pateikimo terminai skaičiuojami nuo pranešimo įteikimo dienos, tai dalyvaujančių byloje asmenų teisė į teisingą teismo procesą šiuo aspektu nenukenčia. Kita vertus, atsižvelgiant į proceso operatyvumo principą bei esamą kitų procesinių dokumentų išsiuntimo reglamentavimą, manoma, kad šiuo atveju dokumentų išsiuntimo pareiga turėtų būti sukonkretinta nustatant tikslų procesinį terminą.

Tolesnis pasirengimas teisminei bylos nagrinėjimui galimas žodinis (žodiniame parengiamajame teismo posėdyje) arba rašytinis (apsikeičiant procesiniais dokumentais). Formos parinkimas paliekamas teismo nuožiūrai, tačiau bet kuriuo atveju turi būti suderintas su CPK 227, 228 str. nustatytais formų pasirinkimo pagrindais. V. Valančiaus nuomone, teismo apsisprendimas šiuo klausimu priklauso nuo įvairių veiksnių: „tiek objektyvių (šalių susitaikymo galimybė, šalių išprusimas, atstovų dalyvavimas ir pan.), tiek subjektyvių (vienam teisėjui lengviau rengtis bylai tiesiogiai bendraujant su šalimis, kitam – rašytinių dokumentų pagrindu)“⁸⁶. Klausimą dėl žodinio parengiamojo teismo posėdžio paskyrimo teismas turi išspręsti ne vėliau kaip per keturiolika dienų nuo atsiliepimų gavimo ar termino jiems pateikti pasibaigimo dienos, o pats posėdis turi įvykti ne vėliau kaip per trisdešimt dienų nuo nutarties skirti parengiamąjį teismo posėdį priėmimo dienos (CPK 228 str.). Išimtiniais atvejais, esant didelei šalių susitaikymo tikimybei, pirmojo posėdžio metu teismas gali paskirti ir antrąjį parengiamąjį posėdį, turintį įvykti ne vėliau kaip per trisdešimt dienų nuo pirmojo parengiamojo posėdžio dienos. Tai maksimalus parengiamųjų teismo posėdžių skaičius – net ir matydamas realią taikos sutarties sudarymo galimybę, teismas negali skirti trečiojo parengiamojo posėdžio. Tuo siekiama pašalinti procesinę teismo galimybę piktnaudžiauti parengiamojo posėdžio skyrimu, antraip, kaip nurodo V. Nekrošius, „būtų visiškai įsivaizduojama situacija, kad teismas atidėlios bylos nagrinėjimą tol, kol šalys susitars, o tai savo ruožtu jau labiau panašu į prievartavimą nei į civilizuotą taikinimo procedūrą.“⁸⁷

Rašytinio pasirengimo teisme atveju teikiami du paruošiamieji dokumentai – dublikas ir triplikas. Vėlgi išimtiniais atvejais, kai tai būtina konkrečioje procesinėje situacijoje, galimas ir didesnis procesinių pasirengimo dokumentų skaičius. Siekiant riboti rašytinio pasirengimo teisminei nagrinėjimui trukmę, paruošiamiesiems dokumentams pateikti nustatomas ne ilgesnis kaip keturiolikos dienų terminas nuo paruošiamųjų dokumentų įteikimo dienos (CPK 227 str. 2 d.).

⁸⁶ Valančius, V. Naujasis CPK – ar teisėjo darbas taps sudėtingesnis? *Jurisprudencija: mokslo darbai*. 2002, t. 37(29), p. 22.

⁸⁷ Nekrošius, V. Pasirengimas teisminei nagrinėjimui civiliniame procese: teoriniai ir praktiniai aspektai. *Justitia: teisės mokslo ir praktikos žurnalas*. 2004, Nr. 2 (50), p. 5.

Priešingai nei žodinio pasirengimo atveju, CPK nenustato, per kokį terminą teismas turi priimti sprendimą dėl pasirengimo bylos nagrinėjimui procesinių dokumentų būdu. Toks reglamentavimas vertintinas neigiamai, kadangi tokiu būdu sudaromas pagrindas teigti, jog teismas, netgi matydamas, jog šalims bendraujant tiesiogiai bus optimaliau pasirengta teismui nagrinėjimui, tačiau praleidęs CPK nustatytą keturiolikos dienų terminą paskirti parengiamąjį teismo posėdį ir siekdamas išvengti, tarkim, drausminės nuobaudos už terminų nepaisymą, pasirinks rašytinį pasirengimo būdą. Tai akivaizdi galimai netinkamo pasirengimo teismui nagrinėjimui prielaida.

Parengiamoji stadija baigiama, kai teismas, manydamas, kad byla parengta nagrinėti iš esmės, priima nutartį skirti bylą nagrinėti teismo posėdyje (CPK 232 str. 1 d.). Proceso operatyvumo tikslais CPK 231 str. 5 d. numatoma teisė teismui iškart po žodinio parengiamojo teismo posėdžio pereiti prie bylos nagrinėjimo iš esmės (trečiosios civilinio proceso stadijos), jei tenkinamos dvi sąlygos: pirma, jokie papildomi pasirengimo bylai nagrinėti teisme veiksmai nereikalingi ir, antra, šalys su tuo sutinka. Tai optimalus šios stadijos užbaigimas, kuriuo be kita ko sutaupoma ir bylos šalių bei teismo laiko. Šiuo atveju CPK 232 str. 1 d. nurodoma nutartis nepriimama, netaikoma ir įžanginė teismo posėdžio dalis – iškart pereinama prie bylos nagrinėjimo iš esmės.

Taigi parengiamai stadijai keliami tikslai įžvelgiami ir procesinių terminų nustatyme. Byloje dalyvaujantys asmenys privalo galutinai suformuoti ir įrodymais pagrįsti savo pozicijas, o teismas operatyviausiomis ir teisingomis priemonėmis turi valdyti šį procesą ir nuspręsti, kada byla yra tinkamai parengta teismui nagrinėjimui. Deja, bet pastebimas nenuoseklus tam tikrų terminų reglamentavimas (teismo sprendimo dėl pasirengimo formos paskyrimo, procesinių dokumentų išsiuntimo atvejai). Šie trūkumai turėtų būti ištaisyti suvienodinant terminus analogiškiems veiksams atlikti, nes tai būtina bylos eigos apibrėžtumui užtikrinti ir galimo piktnaudžiavimo procesinėmis teisėmis prevencijai.

2.3. Procesiniai terminai teismo bylos nagrinėjimo stadijoje

Teismo bylos nagrinėjimo stadijos esminis tikslas yra ištirti ir įvertinti visus įrodymus vieno teismo posėdžio metu bei jų pagrindu priimti teismo sprendimą⁸⁸. Joje visa apimtimi galioja daugybė civilinio proceso principų: žodiškumo, betarpiškumo, teisės būti išklaustam, operatyvumo ir kt. Siekiant proceso koncentruotumo, CPK yra įtvirtinta bendroji norma, kad teismo posėdis turi vykti nepertraukiamai, išskyrus Lietuvos civiliniame procese numatytas ir toliau aptariamas išimtis.

⁸⁸ Nekrošius, V., *Justitia: teisės mokslo ir praktikos žurnalas*, supra note 88, p. 2.

Pirma, teismo posėdžio pertraukos skelbimas – ne ilgesnė kaip *penkių* dienų pauzė, skiriama tam, kad teismas ir dalyvaujantys byloje asmenys galėtų pailsėti dėl užsitęsusio nagrinėjimo, taip pat siekiant suteikti galimybę operatyviai surinkti *trūkstamus* byloje įrodymus. Atsižvelgiant į maksimalią pertraukos trukmę bei tai, kad po pertraukos byla toliau nagrinėjama nuo paskutinio iki pertraukos atlikto veiksmo (CPK 161¹ str., 235 str. 3 d.), manoma, jog tai iš esmės „nekenksminga“ ir operatyvų bei teisingą teismo procesą užtikrinanti priemonė.

Antra, bylos sustabdymas – išimtinio pobūdžio procesinių veiksmų atlikimo ir procesinių terminų eigos stabdymas *terminui, apibrėžiamam būtinai įvyksiančiais įvykiais*, nustatytais CPK 166 str. Išnykus aplinkybėms, dėl kurių bylos nagrinėjimas sustabdytas, ir bylą atnaujinus, ji nagrinėjama pagal CPK bendrąsias taisykles. Kadangi bylos stabdymas daugiausiai susijęs su objektyviomis aplinkybėmis, nepriklausomomis nuo asmenų valios, ši priemonė vertinama teigiamai tiek iš teisės į teisingą teismą, tiek iš proceso operatyvumo principų pusės.

Trečia, bylos nagrinėjimo atidėjimas – tai teismo posėdžio pasibaigimas dėl laikinų priežasčių, kurias pašalinti gali patys dalyvaujantys byloje asmenys ar net teismas. Teismas, atidedamas teismo posėdį, kartu privalo *nustatyti* kito teismo posėdžio, kuriame byla bus nagrinėjama toliau, *datą*. Nors įstatymas nenustato baigtinio aplinkybių, lemiančių bylos nagrinėjimo atidėjimą, sąrašo, tačiau labai aiškiai pabrėžia išimtinį šio procesinio veiksmo pobūdį⁸⁹. Toks reglamentavimas yra pagrįstas dėl kelių priežasčių. Pirma, bylos nagrinėjimo atidėjimas lemia CPK tikslų ir principų pažeidimą, vilkina bylos nagrinėjimą, ilgina bendrą proceso eigą ir apskritai kenkia nagrinėjimo kokybei. Antra, atidėjus bylos nagrinėjimą, kitame teismo posėdyje byla nagrinėjama iš pradžių (su tam tikromis išimtimis), o tai dar labiau ilgina bylos nagrinėjimą. Galiausiai, kadangi posėdžiai paprastai atidedami dėl netinkamo procesinių pareigų nevykdymo, nekokybiško pasirengimo bylos nagrinėjimui arba nepakankamo asmenų bendradarbiavimo, teigiamai vertinamas įstatymo leidėjo siekis teismo posėdžio atidėjimo galimybe leisti naudotis tik tikrai išskirtiniais atvejais.

Sprendimas dėl teismo posėdžio atidėjimo gali būti priimtas ir dalyvaujančių asmenų prašymu, jiems ar jų atstovams negalint dalyvauti teismo posėdyje dėl svarbių priežasčių. Šiems atvejams suvaldyti CPK 246-247 str. pateikimas pavyzdinis sąrašas priežasčių, kurios **nėra** laikomos svarbiomis arba **paprastai nėra** laikomos svarbiomis, pateisinančiomis negalėjimą dalyvauti teismo posėdyje. Toks skirstymas yra naujausių CPK pakeitimų pasekmė. Įvertinant tai, kad dėl neatvykimo į teismo posėdį byloje dalyvaujantiems asmenims gali atsirasti nepageidaujamų padarinių, be to, Lietuvos teismai iki CPK pakeitimų dažnai taikė šių straipsnių nuostatas pagal

⁸⁹ Pavyzdžiui, Driukas, A., *et al. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras. I dalis: bendrosios nuostatos*. I tomas. Vilnius: Justitia, 2004, p. 361.

analogiją sprendžiant praleistų procesinių terminų atnaujinimo klausimą⁹⁰, prasminga išsiaiškinti, kodėl įstatyme nustatytos priežastys nėra ar paprastai nėra laikomos svarbiomis.

Atvejai, kurie *paprastai* nepateisina nurodytų asmenų neatvykimo į teismo posėdį, yra neatvykimas dėl ligos ar atstovo užimtumas kitose bylose. CPK komentaras pateikia tokį šios nuostatos pagrindimą: „Jeigu sirgdamas asmuo turėjo galimybių pasirūpinti atstovavimu byloje, tai jo neatvykimas neturėtų būti pagrindas atidėti nagrinėjimą. Kita vertus, asmens, pavyzdžiui, pakeliui į teismo posėdį patekusio į avariją, neatvykimas yra svarbi priežastis, nes tokiomis aplinkybėmis jis negalėjo pasirūpinti atstovavimu, juo labiau atvykti į teismo posėdį. Atstovo dalyvavimas kitoje byloje turėtų būti laikomas nesvarbia priežastimi, tik jeigu teismas su juo iš anksto suderino posėdžio datą, o dalyvavimas kitoje byloje priklausė vien nuo jo valios.“ Taigi įstatymų leidėjas tik sukonkretina, kokie atvejai proceso „judėjimo į priekį“ labai paprastai nepripažįstami svarbiais, tačiau teismui yra paliekama teisė konstatuoti, jog neatvykimas į teismo posėdį dėl minimų aplinkybių yra svarbi, pateisinama priežastis⁹¹. Toks paprastai nesvarbių priežasčių išskyrimas įstatyme vertintinas pozityviai, kadangi bylos dalyviams iš anksto žinant, kad, pavyzdžiui, ligos faktorius neleidžia teismui automatiškai atidėti bylos nagrinėjimo, skatina juos iš anksto ieškoti alternatyvų jų pačių dalyvavimui posėdyje. Teismo vertinimo nuspėjimas neabejotinai suderinamas su civilinio proceso principais.

Kai nedalyvavimo teismo posėdyje priežastys yra atostogos, komandiruotė, kitoks užimtumas ir kiti panašūs atvejai, įstatymo leidėjas imperatyviai nustato, kad jos *nelaikytinos svarbiomis*. Tokiu reglamentavimu teikiamas aiškus prioritetas galimo bylos vilkinimo prevencijai prieš asmeninius dalyvaujančio asmens planus, kurie dažniausiai gali būti koreguojami dalyvavimo teismo posėdyje tikslu. Be to, teismui tiesiogiai nesuteikiant teisės pripažinti tokių užimtumo atvejų pateisinamomis priežastimis, prisidedama ir prie atskirųjų skundų mažinimo. Vis dėlto, manoma, kad šis reglamentavimas iš dalies yra ydingas. Visų pirma panašių į CPK komentare pateikiamų pavyzdinių išimtinių situacijų gali pasitaikyti ir nesvarbiomis laikomų priežasčių atveju⁹². Antra, „kitoks užimtumas ir kiti panašūs atvejai“ yra vertinamojo pobūdžio sąvokos, todėl teismams vis tiek teks atlaikyti tam tikrą skundų „antplūdį“ dėl vienokio ar kitokio konkrečių situacijų interpretavimo. Todėl įstatymo nustatymas, kokios priežastys paprastai nėra svarbios, yra sveikintinas, tačiau

⁹⁰ Pavyzdžiui, LAT CBS 2006 m. gegužės 5 d. nutartis civ. byloje UAB „Kelmeda“ v. N. M. (Nr. 3K-3-50/2007, kat. 121.5); 2007 m. balandžio 6 d. nutartis civ. byloje A. K. v. A. S. ir kt. (Nr. 3K-3-141/2007, kat. 102.5).

⁹¹ Valančius, V., *Justitia: teisės mokslo ir praktikos žurnalas*, supra note 79, p. 24.

⁹² Pavyzdžiui, dalyvaujantis byloje asmuo veda bylą be atstovo ir teismo posėdžio dieną yra uždaromas į policijos areštinę. Ši situacija pagal teisės normų turinį priskirtina prie nesvarbių priežasčių (tai ne liga ir ne dalyvavimas kitų bylų teismo posėdžiuose), tad akivaizdu, kad teismas turėtų arba pažeisti imperatyvią teisės normą, arba asmens teisės į tinkamą bylos išnagrinėjimą.

imperatyvus visuomet svarbiomis nelaikytinų aplinkybių sąrašas turėtų būti geriau apsvarstytas ir koreguojamas arba išvis panaikintas.

Teismo posėdis vyksta pagal CPK 234-258 str. nustatytą tvarką, kuri toliau aptariama procesinių terminų aspektu. Pagal CPK 249 str. dar prieš įrodymų tyrimą posėdžio pirmininkas turi išsiaiškinti, ar šalys palaiko savo pozicijas ir ar išnaudotos taikos sutarties sudarymo galimybės. Nurodymas atlikti minėtus veiksmus *iki įrodymų tyrimo pradžios* vertinamas ir kaip procesinis terminas, išreikštas būtinai turinčio įvykti įvykio forma (įrodymų tyrimo dalis). Jei teismo posėdžio pirmininkas nurodytu metu neperklausia šalių dėl ieškinio atsisakymo, pripažinimo ar taikos sutarties sudarymo galimybių (CPK 140 str.), tai teisėjas ne tik neatlieka savo išaiškinimo pareigos, bet kartu prisideda ir prie potencialiai beprasmiškos tolesnės nagrinėjimo, jei šalys pasinaudoja nurodytomis procesinėmis galimybėmis vėlesniame bylos nagrinėjimo etape. Vėlyvai įgyvendinama ar neįgyvendinama teismo pareiga sukelia neigiamas pasekmes proceso operatyvumo prasme.

Po įrodymų tyrimo seka prašymų papildyti bylos medžiagą teikimas. Jų teismas, išvelgęs bylos vilkinimo galimybę, kuri, vadovaujantis V. Valančiaus nuomone, priklauso bylos kategorijos, sudėtingumo, dalyvaujančių asmenų procesinio elgesio ir kt.⁹³, gali netenkinti (CPK 251 str. 2 d.). Taigi, kaip matoma iš teisės normų visumos, dalyvaujančių byloje asmenų pareiga rūpintis proceso skatinimu ir koncentracija apima ir įrodymų pateikimą rūpestingai bei laiku (CPK 7 str.). Nepateikiant įrodymų teismui per įstatymo numatytus terminus, gali kilti neigiama pasekmė – teismo atsisakymas priimti ir tirti galimai svarbius įrodymus (CPK 137 str., 142 str. 3 d., 251 str.).

Ištyrus bylos medžiagą, išklausius dalyvaujančių byloje asmenų pozicijas, baigiamąsias kalbas ir susipažinus su kompetentingų institucijų išvadomis (tokioms esant), teismas paskelbia bylos teismo posėdį baigtą ir išsina į sprendimų priėmimo kambarį priimti sprendimą arba vieną iš CPK 258 str. 1 d. nurodomų nutarčių (sprendimo priėmimą ir paskelbimą atidėti, iškart paskiriant teismo posėdžio dėl sprendimo paskelbimo datą, atnaujinti bylos nagrinėjimą iš esmės arba baigti bylą nepriėmus teismo sprendimo). Teismas sprendimą priimti neatidedant teismo posėdžio turėtų tada, kai įstatymų leidėjas numato itin glaustus tam tikrų klausimų nagrinėjimo terminus (pavyzdžiui, teismo leidimo gavimas), nes sprendimo priėmimo ir paskelbimo atidėjimas visuomet prailgina bylos išsprendimą. Kitais atvejais teismo sprendimo priėmimas ir paskelbimas paprastai atidedamas.

CPK 170 str. 5 d. nurodoma, jog teismo posėdžio protokolai turi būti baigti surašyti ir pasirašyti ne vėliau kaip kitą darbo dieną po teismo posėdžio baigimosi dienos. Su juo susipažinti ir pastabas išreikšti byloje dalyvaujantys asmenys turi teisę per tris darbo dienas nuo protokolo

⁹³ Valančius, V., *Justitia: teisės mokslo ir praktikos žurnalas*, supra note 79, p. 30.

pasirašymo dienos (CPK 171 str.). Šio termino svarba atskleidžiama per paties protokolo reikšmę. Teismo posėdžio protokolas atlieka svarbų vaidmenį, užtikrinant asmenų teisę į tinkamą ir sąžiningą teismo procesą, kadangi jame fiksuojami esminiai bylos nagrinėjimo momentai. Be to, proceso betarpiškumo principas įpareigoja teismą savo sprendimą grįsti tik byloje ištirtais įrodymais (CPK 14 str. 2 d.). Teismo posėdžio eigos fiksavimas užtikrina, kad teismas sprendimą priims tik vadovaudamasis posėdžio metu ištirtų aplinkybių ir prieitų išvadų visuma. O neatitiktis tarp protokole užfiksuotų ir teismo sprendimą grindžiamų aplinkybių atveju teismo sprendimas galės būti pagrįstai apskūstas. Taigi svarbu užtikrinti, kad, pirma, dalyvaujantys byloje asmenys galėtų susipažinti su protokolu ir išreikšti savo pastabas, tokioms esant, iki teismo sprendimo priėmimo, antra, pats teismas galėtų patikrinti, kokios aplinkybės buvo nustatytos teismo posėdžio metu ir būtent jas analizuodamas priimti sprendimą byloje.

Anksčiau galiojo nuostata, jog teismo sprendimas gali būti priimamas ir paskelbiamas surašius tik jo įžanginę bei rezoliucinę dalis, teismo posėdžių salėje trumpai žodžiu išdėstant sprendimo motyvus, o aprašomoji ir motyvuojamoji sprendimo dalys gali būti surašomos vėliau. Ši nuostata 2006 m. rugsėjo 21 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo buvo pripažinta prieštaraujančia Lietuvos Respublikos Konstitucijos 109 str., konstituciniams teisinės valstybės ir teisingumo principams, kadangi nėra garantuojama, kad baigiamasis teismo aktas bus prieinamas byloje dalyvaujantiems asmenims nedelsiant, t. y. per protingą ir trumpiausią įmanomą laiką⁹⁴. Todėl pagal dabartinę CPK teismo sprendimas turi būti surašytas galutinai, apimdamas visas CPK 270 str. nurodytas dalis, jo paskelbimo dieną. Tokiu būdu proceso trukmė ir procesinių terminų eiga yra veikiamą teigiamai, nes suinteresuoti asmenys, turėdami galimybę iškart susipažinti su teismo sprendimo argumentais bei motyvais, apeliacijos teise gali pasinaudoti operatyviau.

Maža to, šalims ir tretiesiems asmenims, nedalyvavusiems paskelbiant teismo sprendimą, ne vėliau kaip per tris darbo dienas nuo sprendimo paskelbimo dienos išsiunčiamos teismo sprendimo patvirtintos kopijos (CPK 275 str.). Šis terminas svarbus, kadangi jo pažeidimai reikštų ir asmens teisės į teismo sprendimo apskundimą pažeidimą. Įvertinus tai, kad teismo sprendimo apskundimo apeliacine tvarka terminas skaičiuojamas nuo teismo sprendimo paskelbimo dienos (CPK 307 str. 1 d.), dalyvaujantiems byloje asmenims turi būti suteikiama reali galimybė susipažinti su teismo sprendimu jo paskelbimo dieną arba nedelsiant po paskelbimo. Tokiu būdu ir apeliacinio skundo pateikimą reglamentuojantis procesinis terminas gali būti objektyviai trumpas.

⁹⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006-09-21 nutarimas „Dėl teismų sprendimų motyvų surašymo ir skelbimo, sprendimo už akių, taip pat dėl apeliacijos“. *Valstybės žinios*. 2006-09-26, Nr. 102-3957.

Apie šį ir kitus apeliacijos stadijos terminus kalbama kitame poskyryje, tačiau prieš tai būtina apibendrinti aptartus esminius su nagrinėjama tema susijusius trečiosios stadijos reglamentavimo bruožus. Nors bylos išnagrinėjimo terminas nenustatytas, tačiau šioje stadijoje plačiai taikoma nemažai teisės principų, kuriais siekiama, kad byla būtų išnagrinėta per vieną teismo posėdį. Vis dėlto bylos nagrinėjimas gali būti pertraukiamas, stabdomas, atidedamas, esant įstatymo nustatytoms sąlygoms ar priežastims. Sprendžiant teismo posėdžio atidėjimo klausimą, teismas privalo vadovautis įstatymo nurodymu, kokios priežastys nėra ar paprastai nėra laikomos svarbiomis. Dėl teisinio aiškumo užtikrinimo ir piktnaudžiavimo teise prevencijos paprastai nesvarbių priežasčių sureglamentavimas vertinamas teigiamai, vis dėlto imperatyvių nuostatų, kokios priežastys yra nesvarbios, įtvirtinimas dėl jo neišbaigtumo ir nesuderinamumo turėtų būti koreguojamas.

2.4. Procesiniai terminai teismų sprendimų ir nutarčių teisėtumo ir pagrįstumo kontrolės formose bei proceso atnaujinime

Teisės doktrinoje vyrauja civilinio proceso stadijų skirstymas į privalomąsias (būtinąs praeiti nagrinėjant kiekvieną bylą, išskyrus, jei byla pasibaigia kitais pagrindais) ir fakultatyviasias (stadijos, nepatenkančios į privalomųjų pogrupį)⁹⁵. Pagal tai pirmoji civilinio proceso instancija suprantama kaip pagrindinė ir svarbiausia bylos instancija, o apeliacinė, kasacinė yra „tik valstybės asmeniui suteikiama paslauga, papildoma garantija“⁹⁶. Kaip teigia V. Nekrošius, „tik pasiekus, kad pirmoji teismo instancija būtų vertinama kaip pagrindinė, o aukštesnės – kaip išimtinės, kurių pagalba yra naudojamosi retai, tik kai ginčo šalis yra įsitikinusi priimto sprendimo neteisėtumu ir nepagrįstumu, bus galima realiai kalbėti apie palankias civilinio proceso koncentruotumo principo įgyvendinimo galimybes“⁹⁷. Kitą vertus, dėl galimo teismų suklydimo ar nešališkumo nepagrįsti apribojimai apskūsti teismo sprendimą sudarytų pagrindą teisės į teisingą bylos išnagrinėjimą pažeidimams. Toliau pateikiama procesinių terminų apeliacinės, kasacinės ir proceso atnaujinimo stadijose analizė, vertinant juos proceso koncentruotumo ir teisės į teisingą teismą požiūriu.

2.4.1. Procesiniai terminai apeliaciniame procese

Lietuvoje apeliacinis skundas gali būti paduodamas dėl visų pirmosios instancijos teismo sprendimų, kuriais byla išsprendžiama iš esmės, esant priimto sprendimo panaikinimo pagrindui (CPK 329 str.), išskyrus kelias su specialia teismo sprendimo priėmimo procedūra susijusias išimtis

⁹⁵ Driukas, A.; Valančius, V., *Civilinis procesas: teorija ir praktika. I tomas*, supra note 11, p. 83.

⁹⁶ Ambrasaitė, G. *Apeliacija civiliniame procese*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004, p. 60.

⁹⁷ Nekrošius, V. *Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės*, supra note 18, p. 139.

(sprendimas už akių, teismo įsakymas ir preliminarus sprendimas apeliacine tvarka neskundžiami) (CPK 303 str., 428 str. 8 d., 436 str. 7 d.)⁹⁸. Taigi apeliacija laikytina įprastu (ne išimtinu) teismų sprendimų kontrolės būdu, kas visiškai atitinka Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijas⁹⁹, ALI / UNIDROIT principus¹⁰⁰. Toliau analizuojama, ar šis požiūris į apeliaciją atspindi apeliacijos proceso taisyklėse, iš jų ir procesiniuose terminuose.

Lyginant su ankstesniu reglamentavimu, dabartinis terminas apeliaciniam skundai paduoti yra ilgiausias: 1964 m. CPK buvo nustatytas keturiolikos dienų terminas nuo teismo sprendimo paskelbimo dienos, kurio, kaip pažymi G. Ambrasaitė, „neretai nepakakdavo tam, kad dalyvaujantys byloje asmenys gautų išsamiai surašytą pirmosios instancijos teismo sprendimą bei surašytą motyvuotą apeliacinį skundą, todėl asmenys būdavo priversti paduoti neišsamius skundus, kuriuos vėliau po kelis ar keliolika kartų taisydavo ir pildydavo“.¹⁰¹ Sprendžiant šią problemą, dabartinio CPK projekte buvo numatytas dvidešimties dienų terminas apeliaciniams skundai paduoti (asmenims, kurių buveinė ar gyvenamoji vieta yra užsienyje – trisdešimties dienų), o teisės akto priėmimo metu pakeistas į bendrąjį trisdešimties dienų (užsienio subjektams nustatytas keturiasdešimties dienų terminą, o dar vėliau prailgintas iki šešiasdešimties dienų).

Įsigaliojus naujausiems CPK pakeitimams, apeliaciniam skundai paduoti bendras trisdešimties dienų terminas išliko, bet atsisakyta ilgesnio termino nustatymo asmenims, kurių buveinė / gyvenamoji vieta yra ne Lietuvoje (CPK 307 str. 1 d.). Be to, pagal CPK 307 str. 3 d., praėjus daugiau kaip trimis mėnesiams nuo sprendimo priėmimo, terminas paduoti apeliacinį skundą, nepriklausomai nuo termino praleidimo priežasčių, negali būti atnaujintas. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyse galima rasti nuomonių, jog terminas paduoti apeliacinį skundą yra pakankamai trumpas¹⁰². Vis dėlto įvertinus kitų valstybių praktiką¹⁰³ bei lyginant šį terminą su kitais, nustatytais

⁹⁸ Iki naujausių CPK pakeitimų įsigaliojimo (t. y. iki 2011-10-01) CPK buvo taikomi ir kiti apeliacijos ribojimai, pavyzdžiui, ginčo suma.

⁹⁹ Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijos Nr. R 95 (5) 1 punkte nurodoma, jog antrosios instancijos teismo kontrolė turėtų būti taikoma iš esmės kiekvienam pirmosios instancijos teismo sprendimui. Recommendation No R (95) 5 Concerning the Introduction and Improvement of the Functioning of Appeal Systems and Procedures in Civil and Commercial Cases [interaktyvus]. *The Committee of Ministers of the Council of Europe*, 7th of February, 1995 [žiūrėta 2011-10-15]. <<http://legislationline.org/documents/action/popup/id/8290>>.

¹⁰⁰ American Law Institute; International Institute for the Unification of Private Law, *supra* note 1, p. 25.

¹⁰¹ Ambrasaitė, G. Apeliacinis procesas: pagrindinės Civilinio proceso kodekso naujovės. *Jurisprudencija: mokslo darbai*. 2003, T. 37(29), p. 12.

¹⁰² LAT CBS 2000 m. spalio 11 d. nutartis civ. byloje *V. P. v. S. V.* (Nr. 3K-3-985/2000, kat. 43).

¹⁰³ Terminas apeliaciniam skundai paduoti daugelio Europos valstybių teisės aktuose yra reglamentuojamas panašiai kaip ir Lietuvoje: Italijoje, Prancūzijoje, Vokietijoje nustatytas trisdešimties dienų terminas – Vokietijos Federacinės Respublikos civilinio proceso kodeksas [interaktyvus]. 1950 [žiūrėta 2011-09-09]. <<http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/zpo/gesamt.pdf>>. Kitose valstybėse šis terminas yra netgi trumpesnis: Ispanijoje, Maltoje – dvidešimt dienų nuo teismo sprendimo priėmimo dienos, Čekijoje, Slovėnijoje – penkiolika dienų nuo teismo sprendimo nuorašo įteikimo dienos – Ispanijos civilinio proceso kodeksas [interaktyvus]. 2001 [žiūrėta 2011-09-09]. <<http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=1400>>; Maltos civilinio proceso kodeksas [interaktyvus]. 1855 [žiūrėta

įstatyme (pavyzdžiui, maksimaliu terminu atsiliepiams pateikti), daroma išvada, jog termino trukmė yra pakankama. Dar ilgesnio apeliacinio skundo padavimo termino nustatymas neigiamai veiktų proceso operatyvumą. Kartu nurodoma, jog teismų pareigos surašyti teismo sprendimą ir išsiųsti patvirtintą jo kopiją per nustatytus terminus privalo būti atliekamos nepriekaištingai, kadangi apeliacinio skundo padavimo terminas skaičiuojamas nuo skundžiamo sprendimo priėmimo dienos.

Apeliaciniame procese taikomi ne tik bendri civilinio proceso principai, bet ir specifiniai šios stadijos principai. Jie tam tikru aspektu atskleidžia termino apeliaciniam skundui paduoti svarbą. Pavyzdžiui, su šiuo procesiniu terminu tiesiogiai susijęs draudimas išeiti už apeliacinio skundo ribų (CPK 320 str. 2 d.), nes pasibaigus terminui apeliaciniam skundui paduoti apeliantas nebegali tikslinti apeliacinio skundo, o žodinio apeliacinio nagrinėjimo atveju nukrypti nuo šio procesinio dokumento turinio (CPK 324 str. 2 d.). Su apeliacinio skundo pateikimo terminu siejamas ir draudimas teikti naujus įrodymus (CPK 314 str.). Antai apeliacinis teismas priima naujus įrodymus, kai pirmosios instancijos teismas nepagrįstai atsisakė juos priimti arba kai šių įrodymų pateikimo būtinybė iškilo vėliau, bet tik tuo atveju, jei apeliantas juos prideda teikdamas apeliacinį skundą, kad su šiais įrodymais galėtų susipažinti tiek teismas, tiek kiti dalyvaujantys byloje asmenys¹⁰⁴.

Apeliacinis skundas, kaip ir atsiliepimai į apeliacinį skundą (CPK 318 str.) bei prisidėjimai prie apeliacinio skundo (CPK 309 str.) teikiami per pirmosios instancijos teismą (CPK 310 str.). To tikslas – užtikrinti tinkamą informacijos apsikeitimą tarp ginčo šalių bei operatyvų pasiruošimo apeliaciniam bylos nagrinėjimui procesą¹⁰⁵. Apeliacinio skundo nuorašus teismas dalyvaujantiems byloje asmenims privalo išsiųsti per tris darbo dienas nuo jo priėmimo dienos (CPK 317 str. 1 d.). Gavęs likusius nurodytus procesinius dokumentus arba suėjus įstatyme nustatytiems terminams (atsiliepimo į apeliacinį skundą atveju – dvidešimt dienų nuo apeliacinio skundo kopijų išsiuntimo dalyvaujantiems byloje asmenims dienos (CPK 318 str. 1 d.), prisidėjimui prie apeliacinio skundo taikomas tas pats, kaip ir atsiliepiams, nustatytas terminas (CPK 309 str.), teismas juos bei bylos medžiagą per septynias dienas išsiunčia teismui, bylą nagrinėsiančiam apeliacine tvarka (CPK 317 str. 2 d.). Taigi, jei procesinių dokumentų trūkumai nenustatyti, byla su visais nurodytais dokumentais aukštesnės instancijos teismui išsiunčiama per apytiksliai šešiasdešimt septynias dienas nuo skundžiamo teismo sprendimo priėmimo dienos.

2011-09-09]. <<http://www.mjha.gov.mt/DownloadDocument.aspx?app=lom&itemid=8577&l=1>>; Čekijos civilinio proceso kodeksas [interaktyvus]. 2007 [žiūrėta 2011-09-09]. <<http://www.lexadin.nl/wlg/legis/nofr/eur/lxwecze.htm>>; Slovėnijos civilinio proceso kodeksas [interaktyvus]. 1997 [žiūrėta 2011-09-09]. <<http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=3710>>. Išskirtiniu atveju laikomas Olandijos reglamentavimas: čia nustatytinas trijų mėnesių terminas apeliaciniams skundams paduoti – Olandijos civilinio proceso kodeksas [interaktyvus]. 2002 [žiūrėta 2011-09-09]. <http://www.dutchcivillaw.com/legislation/civilprocedure001.htm>.

¹⁰⁴ Ambrasaitė, G., *Apeliacija civiliniame procese*, supra note 97, p. 100-101.

¹⁰⁵ Ambrasaitė, G., *Jurisprudencija: mokslo darbai*, supra note 4, p. 12.

Pirmosios instancijos teismas ne tik sprendžia nurodytų procesinių dokumentų priėmimo klausimą, bet taip pat nagrinėja terminų dėl šių dokumentų pateikimo atnaujinimo klausimus. Kai byla persiunčiama apeliacinės instancijos teismui ir teismas nustato, jog apeliacinio skundo padavimo terminas praleistas, jis gali savo iniciatyva atnaujinti padavimo terminą, jei iš turimos medžiagos aiškiai matyti, kad šis terminas praleistas dėl svarbių priežasčių (CPK 307 str. 2 d.). Įstatymo norma šiuo atveju apelianto prašymo atnaujinti terminą nereikalauja. Pažymėtina, kad po naujausių CPK pakeitimų tokia teismo teisė savo iniciatyva atnaujinti dėl akivaizdžiai svarbių priežasčių praleistą terminą nustatyta ir bendrojoje procesinių terminų atnaujinimą reglamentuojančioje teisės normoje (CPK 78 str. 1 d.). Ši naujovė yra itin palanki proceso operatyvumui užtikrinti, todėl yra išties sveikintina.

Terminas, per kurį apeliacinis teismas turi paskirti teismo posėdį, CPK nenustatytas. Tai lemia automatinė eiliškumo principu grindžiama bylų ir teismo posėdžių paskyrimo tvarka, kuria teismo Civilinių bylų skyriaus pirmininkas tiek sudaro bylą nagrinėsiančią teisėjų kolegiją, tiek ir skiria teismo posėdžius (CPK 319 str.). Bylos dalyvių aktyvumas ar pasyvumas neturi jokios įtakos galimai teismo posėdžio paskyrimo datai. Jei paskiriamas rašytinis teismo posėdis (kas dažniausiai ir būna, nebent, kaip numatoma CPK 322 str., (i) to motyvuotai prašo byloje dalyvaujantys asmenys ir / arba (ii) teismas pripažįsta, kad žodinis bylos nagrinėjimas yra būtinas), apie bylos nagrinėjimą suinteresuotiems asmenims pranešama tik specialiaame teismo tinklalapyje (CPK 319 str. 3 d.). Tai reiškia, kad bylos dalyviai yra paliekami visiškoje nežinioje dėl tolimesnės bylos eigos neapibrėžtą laiko tarpą ir yra neadekvačiai priversti nuolat domėtis, kada bus paskirtas teismo posėdis. Atsižvelgiant į tai, siūloma įstatyme nustatyti terminą, per kurį Civilinių bylų skyriaus pirmininkas turėtų paskirti teismo posėdį. Tokiu būdu būtų garantuojami teisinio tikrumo, teisingumo principai.

Apeliacinės instancijos teismo sprendimas priimamas ir skelbiamas ne vėliau kaip per trisdešimt dienų nuo bylos išnagrinėjimo teismo posėdyje dienos. Be to, konkrečią paskelbimo datą teismas turi paskirti teismo posėdžio dieną (CPK 325 str.). Lyginant su sprendimo paskelbimo pirmojoje instancijoje terminu (dvidešimt dienų) bei kasacinėje instancijoje terminu (trisdešimt dienų), manytina, jog terminas priimti sprendimą apeliacinėje byloje yra optimalus. Be to, įvertinant tai, kad įsigaliojus naujausiems CPK pakeitimams bylos paskelbimo data gali būti pakeista tik teismo pirmininko, Civilinių bylų skyriaus arba bylą nagrinėjusios teisėjų kolegijos teisėjų motyvuota nutartimi ir tik tuo atveju, jei bylą nagrinėjantis teisėjas susergera ar dėl kitų objektyvių priežasčių procese dalyvauti negali, tai piktnaudžiavimo sprendimo paskelbimo atidėjimu atvejų turėtų sumažėti. Priimtas teismo sprendimas ar nutartis įsiteisėja nuo jų priėmimo dienos, ir gali būti pradedamas priverstinis jo vykdymas (CPK 331 str. 6 d.).

Taigi įstatymo nustatyti terminai leidžia prognozuoti bylos eigą apeliacijos stadijos pradžioje bei pabaigoje. Tačiau dėl automatinės sistemos, planuojant apeliacinės instancijos teismų darbą, taikymo suinteresuoti asmenys neturi jokios galimybės lemti ar nuspėti, per kiek laiko byla galimai bus išspręsta. Ši bylos nagrinėjimo dalis pažeidžia operatyvumo, teisėtų lūkesčių principus. Todėl manoma, kad įstatyme turėtų būti nustatytas teismo posėdžio paskyrimo terminas. Be to, termino skūsti apeliacinio teismo sprendimą kasacine tvarka ribojimai, apie kuriuos kalbama kitame poskyryje, dėl neproporcingo suinteresuotų asmenų ir teismo pareigos būti aktyviems paskirstymo, gali lemti ir teisės į teisingą teismą pažeidimą.

2.4.2. Procesiniai terminai kasaciniame procese

Kasacija – tai išimtinė civilinio proceso stadija, nustatyta iš esmės viešojo pobūdžio tikslams (užtikrinti vienodą teisės aiškinimą, taikymą ir įgyvendinimą) pasiekti. Dėl galimybės skūsti įsiteisėjusį teismo sprendimą nukenčia teisinių santykių stabilumas, prasitęsia bendra bylos išnagrinėjimo trukmė, didėja tiek teismo, tiek šalių kaštai ir pan. Todėl siekiant suderinti ir garantuoti kasacijos išimtinumą bei realumą, CPK nustatytos specialios kasacinio skundo padavimo ir bylos vedimo taisyklės. Procesiniai terminai taip pat pasižymi tam tikrais ypatumais.

Pirma, kasacinėje instancijoje nustatomi tikslūs terminai procesiniams veiksams atlikti, kuriuos atnaujinti draudžiama. Būtent dėl šios priežasties, kaip nurodo A. Driukas, bendrasis terminas kasaciniam skundui paduoti nustatytas pakankamai ilgas – trys mėnesiai nuo skundžiamo sprendimo (nutarties) įsiteisėjimo dienos (CPK 345 str. 1 d.)¹⁰⁶. Pagal nurodomos normos 2 dalį, jei kasacinis skundas pateikiamas praėjus daugiau kaip šešioms mėnesiams nuo skundžiamo sprendimo įsigaliojimo dienos, tai teismas nepriklausomai nuo tokio vėlyvo skundo padavimo priežasčių privalo atsisakyti priimti skundą. Taigi praleisto termino atnaujinimo institutas taikomas tik skundo padavimo, nuo teismo sprendimo įsiteisėjimo dienos praėjus daugiau kaip trims, bet mažiau kaip šešioms mėnesiams, atveju. Be to, kai skundžiamas apeliacinio teismo sprendimas, kuriuo byla perduodama pirmosios instancijos teismui nagrinėti iš naujo – kasacinis skundas gali būti pateikiamas per vieną mėnesį, be galimybės atnaujinti praleistą terminą dėl svarbių priežasčių.

Kasacinio skundo priėmimo klausimą sprendžia speciali Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų atrankos kolegija. Teismas gali atsisakyti priimti kasacinį skundą ne tik dėl praleistų padavimo terminų, bet ir kitų nustatytų reikalavimų neatitikimų. Jeigu kasacinį skundą atsisakoma priimti CPK 350 str. 2 d. 3-5, 7 p. nurodytais pagrindais (kasacinis skundas neatitinka keliamų

¹⁰⁶ Driukas, A.; Valančius, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika. IV tomas*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2009, p. 256.

turinio reikalavimų, nepasirašytas turinčio teisę pasirašyti kasacinį skundą asmens, nustatomi žyminio mokesčio mokėjimo trūkumai), tai kasatorius, ištaisęs trūkumus ir nepraleisdamas termino, turi teisę iš naujo paduoti kasacinį skundą. Taigi dėl galimybės iš naujo paduoti kasacinį skundą, ištaisius nustatytus trūkumus, pasigendama konkretaus įstatymų leidėjo nurodymo, per kokį maksimalų terminą kasacinis teismas turėtų išspręsti skundo priėmimo klausimą.

Antras kasacijos procesinių terminų ypatumas yra tai, jog daugelis jų reglamentuojami labai panašiai kaip ir bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos tvarka atveju. Pavyzdžiui, abiejų instancijų terminai prisidėjimo prie kasacinio skundo (CPK 348 str.), skundo atsisakymo (CPK 349 str.), atsiliepimų į skundą pateikimo (CPK 351 str.) veiksmams atlikti apibrėžti analogiškai, išskyrus tai, jog terminas atsiliepimams pateikti kasacinėje instancijoje yra ilgesnis (vienas mėnuo, skaičiuojant nuo kasacinio skundo įrašymo į bylą sąrašą). Kaip ir apeliacinėje instancijoje, dalyvaujantys byloje asmenys yra ribojami savo procesinių dokumentų turiniu, t. y. nurodyti savo poziciją byloje nagrinėjama klausimais bei ją pagrįsti asmenys privalo procesiniams dokumentams pateikti nustatytu terminu – visi vėlesni papildymai nepriimami (CPK 350, 351 str.). Galiausiai, reikšti nušalinimus ar teikti prašymus leidžiama tik iki rašytinio teismo posėdžio pradžios, o žodinio proceso atveju – iki bylos nagrinėjimo iš esmės pradžios (CPK 355 str.). Tai patvirtina anksčiau iškeltą teiginį, jog pirmoji instancija yra pagrindinė, o kitos tik šalutinės, išimtinio pobūdžio.

Trečia, kadangi Lietuvoje įtvirtinta klasikinė kasacijos sistema (tikrinamas išimtinai tik sprendimo teisėtumas, preziumuojant, jog žemesnių instancijų teismai tinkamai atskleidė faktinę bylos pusę¹⁰⁷), kasacinio teismo posėdžiai pasižymi tam tikru specifiškumu: nepriklausomai nuo šalių valios, žodiškumo principas CPK 356 str. yra ypatingai ribojamas (galimas tik, jei kasacinis teismas nusprendžia, kad tai būtina). Tai padeda teismui įgyvendinti koncentruotumo principą.

Bylos posėdžio data, kaip ir apeliacinėje instancijoje, skiriama laikantis nustatytos bylos paskirstymo tvarkos (CPK 352 str. 1 d) bei rašytinio posėdžio atveju apie tai pranešant interneto puslapyje. Kaip ir apeliacinės instancijos atveju, siūloma nustatyti įstatyme terminą, per kurį kasacinis teismas turėtų paskirti bylos nagrinėjimo teismo posėdį.

Išnagrinėjęs bylą, nutartį (nutarimą) byloje kasacinis teismas turi priimti ir paskelbti ne vėliau kaip per trisdešimt dienų (CPK 358 str. 5 d.) ir per penkias darbo dienas nuo paskelbimo grąžinti bylą pirmosios instancijos teismui bei išsiųsti dalyvaujantiems byloje asmenims teismo nutarties (nutarimo) patvirtintas kopijas (CPK 364 str.). Paskelbimo atidėjimas, kaip ir apeliacinėje instancijoje, galimas tik jei bylą nagrinėjantis teisėjas suserga ar dėl kitų objektyvių priežasčių

¹⁰⁷ Asser D., *supra* note 73, p. 325.

procesu dalyvauti negali. Kasacinio teismo nutartis yra galutinė, neskundžiama ir įsiteisėja nuo priėmimo dienos (CPK 362 str. 1 d.).

Apibendrinant nurodytina, jog kasacijos procesiniai terminai dėl šios civilinio proceso stadijos išimtinumo pasižymi tam tikrais ypatumais, pavyzdžiui, viena vertus, jie pakankamai ilgi, kita vertus, vadovaujantis teisės norma, neatnaujinami. O pastebimi specifiniai abiejų teismo sprendimų ir nutarčių teisėtumo ir pagrįstumo kontrolės formų terminų panašumai pagrindžia doktrinoje vyraujančią nuomonę, jog šios instancijos turėtų būti naudojamos išimtinai.

2.4.3. Procesiniai terminai proceso atnaujinime

Proceso atnaujinimas – išskirtinė civilinio proceso stadija, kurioje sprendžiamas iš esmės išnagrinėtos ir įsiteisėjusio teisės sprendimu užbaigtos bylos atnaujinimo dėl įstatyme nustatytų aplinkybių (pagrindų) buvimo ar nebuvimo ir jų galimos įtakos byloje priimto teismo sprendimo teisėtumui bei pagrįstumui klausimas. Dėl priežasties, kad proceso atnaujinimo stadijoje nagrinėjama galima atnaujinimo pagrindų, o ne žemesnių instancijų klaidų įtaka teismo sprendimo teisėtumui, tai ši stadija itin skiriasi nuo instancinės teismų sprendimų peržiūros formų.

Kadangi atnaujinus procesą griaunama su teismo sprendimo įsigaliojimu nusistovėjusi teisinė taika, šią bylos peržiūrėjimo galimybę įstatyme siekiama riboti maksimaliai. Ribos visų pirma pasireiškia kaip privalomų atnaujinimo pagrindų nustatymas, kurių galutinis, plečiamai neaiškinamas sąrašas pateikiamas CPK 366 str. Tik jiems esant proceso atnaujinimo klausimo sprendimas apskritai yra įmanomas. Be to, procesą atnaujinti dėl tokių aplinkybių, *kurias* pareiškėjas galėjo ir turėjo *nurodyti bei remtis apeliaciniame ar kasaciniame skunde*, draudžiama (CPK 366 str. 2 d.). Toks griežtas proceso atnaujinimo galimybių reglamentavimas nustatytas siekiant užkirsti kelią galimiems piktnaudžiavimams ir kiek įmanoma optimalesnės proceso trukmės labui. Proceso atnaujinimo ribos pasireiškia ir procesinių terminų nustatymu. Pirma, proceso atnaujinimo teisės normų taikymas yra galimas tik *užbaigtoje byloje*, kurios galutinis teismo sprendimas yra įsiteisėjęs (CPK 365 str. 1 d.), taigi šiuo atveju procesinis terminas siejamas su būtinai įvyksiančiu įvykiu – teismo sprendimo įsiteisėjimu. Antra, prašymams atnaujinti procesą pateikti nustatomi naikinamieji terminai. Pastaruosius terminus aptariame toliau.

CPK 368 str. nurodoma, jog pagal bendrąją taisyklę prašymas atnaujinti procesą gali būti pateikiamas per tris mėnesius nuo tos dienos, kurią jį pateikiantis asmuo sužinojo arba turėjo sužinoti aplinkybes, sudarančias proceso atnaujinimo pagrindą, bet ne vėliau kaip penkeri metai nuo sprendimo ar nutarties įsiteisėjimo. Kaip matoma iš teisės normos formuluotės, termino pradžia nustatoma pagal *subjektyvųjį momentą*: nuo asmens sužinojimo ar turėjimo sužinoti esant ar

atsiradus aplinkybėms, kurios yra pagrindas atnaujinti procesą. Toks terminų skaičiavimas, viena vertus, nustatytas siekiant užtikrinti proceso koncentracijos ir ekonomiško principus, kita vertus, garantuoti realią galimybę suinteresuotam asmeniui imtis iniciatyvos ir apginti savo pažeistas teises ar interesus¹⁰⁸. Atkreiptinas dėmesys, jog prašant atnaujinti procesą CPK 366 str. 1 d. 9 p. pagrindu (pirmosios instancijos teismo sprendime padaryta aiški teisės normos taikymo klaida, kuri galėjo turėti įtakos priimant neteisėtą sprendimą, ir sprendimas nebuvo peržiūrėtas apeliacine tvarka), taikomas kitas *galutinis* prašymo pateikimo terminas – ne vėliau kaip vieneri metai nuo sprendimo ar nutarties įsiteisėjimo. Taigi pagal imperatyvią teisės normą, suėjus nurodytiems galutiniams terminams teismo sprendimas visiems laikams tampa absoliučiai stabilus ir nepakeičiamas¹⁰⁹.

Prašymas atnaujinti procesą paprastai teikiamas sprendimą priėmusiam teismui (išskyrus CPK 367 str. 1-2 d. išimtis), taigi išskirtinas dar vienas skirtumas, lyginant su instancine sprendimų peržiūra, – proceso atnaujinimas devoliucinio efekto (lot. *devolutio* – pasiekimas) nesukelia, kadangi sprendimą tikrina ne aukštesnės instancijos teismas, o sprendimą priėmęs teismas (*judex a quo*)¹¹⁰. Iš proceso trukmės perspektyvos tokia praktika vertintina teigiamai, nes jei proceso atnaujinimo klausimą spręstų vienas teismas (aukštesnės instancijos), o pačią atnaujintą bylą nagrinėtų kitas (pirmosios instancijos), tai proceso atnaujinimą iš esmės sudarytų dvi procedūros ir bendra trukmė neabejotinai užsitęstų.

Proceso atnaujinimo procedūra yra skaidoma į tris dalis: pareiškimo atnaujinti procesą priėmimo, klausimo dėl proceso atnaujinimo sprendimo ir bylos atnaujintame procese nagrinėjimo (CPK 370 str.). Priėmęs prašymą atnaujinti procesą (įstatymas termino šiam veiksmui atlikti nenustato, nes prašymas gali būti paduodamas skirtingų instancijų teismams, todėl manoma, kad prašymo priėmimo klausimas sprendžiamas pagal konkrečiose instancijose nustatytinus terminus), teismas jo kopijas išsiunčia šalims ir tretiesiems asmenims bei paskiria posėdžio datą (CPK 370 str. 3 d.). Laikotarpiu iki teismo posėdžio, kuris pagal CPK 370 str. paskiriamas ne anksčiau kaip per keturiolika dienų nuo prašymo priėmimo dienos, dalyvaujantys asmenys turi teisę pateikti atsiliepimus į prašymą. Šiuo atveju vėlgi pastebimas įstatymų leidėjo nenuoseklumas, nustatant, per kiek laiko teismas turi išsiųsti prašymo kopijas kitiems asmenims. Neteisinga būtų manyti, kad šio iš esmės techninio pobūdžio veiksmo atlikimo terminas nėra svarbus: priešingai, kadangi kiti asmenys nežino apie prašymo pareiškimą, tai jo gavimo iš teismo momentas tiesiogiai susijęs su šių asmenų

¹⁰⁸ Driukas, A., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras. II dalis. Procesas pirmosios instancijos teisme. III dalis. Teismų sprendimų ir nutarčių teisėtumo ir pagrįstumo kontrolės formos bei nagrinėjimo ypatumai*. II tomas. Vilnius, Justitia: 2005, p. 467-468.

¹⁰⁹ Driukas, A., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras. II dalis, supra note 109, p. 239.*

¹¹⁰ *Ibid*, p. 455.

teisės teikti atsiliepinimus įgyvendinimu, todėl konkretus nurodymas, per kiek laiko teismas privalo atlikti siuntimo pareigą, būtinas.

CPK 370 str. 2 d. nurodoma, kad „prašymas atnaujinti procesą nagrinėjamas rašytinio proceso tvarka, išskyrus atvejus, kai teismas nusprendžia prašymą nagrinėti žodinio proceso tvarka“. Taigi teismo posėdžio formos parinkimas paliekamas išimtinai teismo diskrecijai, o pasitelkus semantinį nurodytos teisės normos aiškinimo būdą, darytina išvada, kad proceso spartinimo tikslais jis paprastai turėtų būti rašytinis. Kita vertus, teisės doktrinoje randama priešingų nuomonių, pavyzdžiui, V. Nekrošiaus teigimu, įvertinant teisės būti išklaustam principo įgyvendinimo būtinybę bei tai, kad „sprendžiant esminius klausimus rašytiniame procese proceso šalys gali būti visiškai neišklaustytos, daugelyje Europos valstybių proceso atnaujinimo klausimas sprendžiamas skelbiant žodinį teismo posėdį“¹¹¹.

Išnagrinėjęs teismo posėdyje prašymo atnaujinti procesą klausimą, teismas nutartimi atnaujina procesą ir paskiria bylos nagrinėjimo teismo posėdyje datą arba nutartimi procesą atnaujinti atsisako, jei konstatuojami prašymo trūkumai. Dėl teismo nutarties, kuria procesą atnaujinti atsisakyta, gali būti paduotas atskirasis skundas, tuo tarpu nutartis, kuria nusprendžiama atnaujinti procesą, neskundžiama. (CPK 370 str.). Pakartotinis bylos nagrinėjimas vyksta pagal jau aptartas CPK taisykles, tačiau, be abejo, neperžengiant proceso atnaujinimo pagrindų.

Taigi proceso atnaujinimas – išskirtinė ir išimtinė civilinio proceso stadija, kurios metu visuomet siekiama teisės į teisingą bylos išnagrinėjimą ir teisinio stabilumo principų pusiausvyros, ir kurios pradėjimas galimas tik ribotą, įstatymo nustatytą terminą.

Apibendrinus, galima daryti išvadą, jog atskirose civilinio proceso stadijose nustatyti procesiniai terminai, ypatingai įvertinus naujausius CPK pakeitimus, daugeliu atveju ne tik padeda kontroliuoti ir prognozuoti proceso eigą, bet ir prisideda prie proceso operatyvumo užtikrinimo. Kita vertus, lyginant esamą analogiškų procesinių veiksmų atlikimo trukmės reguliavimą skirtingose civilinio proceso stadijose, pastebimi teisinio reguliavimo trūkumų bei įstatymų leidėjo nenuoseklumo atvejai. Vis dėlto, įvertinus visų proceso subjektų atžvilgiu įstatymiškai nustatytą pareigą kooperuotis, būti sąžiningais bei rūpintis proceso operatyvumu, nurodytina, jog procesiniai terminai savo tikslus pasieks tik tokiam procese, kuriame šie asmenys naudosis savo procesinėmis teisėmis bei vykdys procesines pareigas sąžiningai. Priešingu atveju galimas tam tikrų neigiamų pasekmių kilimas. Šių neigiamų padarinių atsiradimo atvejai nagrinėjame kitame skyriuje.

¹¹¹ Nekrošius, V. *Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės*, supra note 18, p. 238.

III. PROCESINIŲ TERMINŲ PABAIGA TEISĖS DOKTRINOJE IR TEISMŲ PRAKTIKOJE

Bet kuris prasidėjęs teismo procesas visuomet asocijuojasi su laiko, finansiniais kaštais bei tam tikrais psichologiniais išgyvenimais. Tai galioja visiems bylos dalyviams, taip pat teismui ir net su konkrečia byla tiesiogiai nesusijusiai visuomenei. Todėl natūralu, kad visi subjektai, galintys daryti įtaką proceso eigai ir trukmei, privalo elgtis maksimaliai sąžiningai, naudotis procesinėmis teisėmis atsakingai ir tik esant objektyviai būtinybei bei atlikti visas jiems nustatytas pareigas tinkamai ir laiku. Tik esant tokiam asmenų elgesio modeliui bei pakankamai jų kooperacijai, galimas optimaliai teisingas, greitas ir „neskausmingas“ bylos nagrinėjimo procesas bei išsprendimas. Idealyje visuomenėje taip ir būtų, tačiau praktika aiškiai rodo, jog šių principų neretai nepaisoma. Todėl siekdamas užkirsti kelią galimiems piktnaudžiavimo ar aplaidumo, neapdairumo atvejams, įstatymų leidėjas įtvirtina atitinkamą neigiamų procesinio poveikio priemonių bei sankcijų sistemą. Procesinių terminų praleidimo atveju kylančios pasekmės yra šios sistemos dalis. Atsižvelgiant į tai, šiame skyriuje procesiniai terminai analizuojami iš jų drausminimo ir kontrolės funkcijos perspektyvos: aptariamos terminų praleidimo pasekmių rūšys, jų taikymo sąlygos bei tvarka.

3.1. Procesinių terminų praleidimo teisiniai padariniai

Dėl procesinių terminų praleidimo kyla tiek teisinės, tiek su jomis susijusios kitokio pobūdžio – ekonominės ir socialinės – pasekmės. Šiame poskyryje analizuojami teisiniai procesinių terminų praleidimo padariniai, taip pat jų atnaujinimo sąlygos ir tvarka.

3.1.1. Procesinės teisės išnykimas ir procesinės pareigos vykdymas suėjus nustatytam procesiniam terminui

Siekiant garantuoti procesinių terminų reguliavimo veiksmingumą bei atsižvelgiant į civiliniam procesui keliamus tikslus ir principus, procesinio termino pažeidimo atveju kyla atitinkamos įstatymo leidėjo nustatytos ir teismo taikomos neigiamos pobūdžio teisinės pasekmės. CPK 75 str., reglamentuojančiame procesinių terminų praleidimo pasekmes, nurodoma, jog priklausomai nuo to, kam – procesinei teisei ar pareigai atlikti – nustatytas procesinis terminas, skiriasi jo praleidimo pasekmės. Su termino pasibaigimu *išnyksta* ir procesinė *teisė* atlikti tam tikrus procesinius veiksmus. Tuo tarpu *nuo pareigos* atlikimo asmuo, praleidęs terminą ją atlikti, pagal CPK 75 str. 2 d. reglamentuojamą taisyklę *atleidžiamas nėra*. Tokiu atveju, sistemiškai analizuojant CPK teisės normas, nurodoma, jog už laiku neatliktą pareigą teismas gali taikyti sankcijas arba kitas neigiamo pobūdžio procesinio poveikio priemones. Prieš išsamią teisinių termino praleidimo

pasekmių analizę, būtina atkreipti dėmesį į teisės doktrinoje vyraujančias skirtingas nuomones, skirstant tam tikrus procesinius veiksmus į proceso subjekto teises ir pareigas.

Nurodytos diskusijos objektu yra tokie procesiniai veiksmai, kaip atsiliepimo į procesinį dokumentą padavimas (CPK 142, 316, 335, 351 ir kt. str.), atskirojo skundo teikimas (CPK 334 str.), dalyvavimas teismo posėdyje (CPK 246-248 ir kt. str.) ir pan. Pasak A. Driuko, nurodyti veiksmai laikomi byloje dalyvaujančio asmens pareiga, o jos neatlikimas nustatytu terminu sukelia tam tikras nepalankias procesines pasekmes, tačiau kartu panaikina ir asmens pareigą. Tokių pasekmių pavyzdžiu autorius nurodo sprendimą už akių (CPK 142 str. 4 d.) ir pažymi, jog „šiuo atveju atsakovo pareiga pateikti atsiliepimą išnyksta, nes byloje jau priimtas procesinis sprendimas dėl bylos iš esmės“¹¹². Panašios pozicijos laikosi ir kiti autoriai, pavyzdžiui, E. Laužikas¹¹³, V. Nekrošius¹¹⁴. Pastarasis autorius patikslina, jog nors atsiliepimo pateikimas yra atsakovo pareiga, tačiau ji yra „formali, todėl jos neįvykdžius negalima taikyti jokios procesinės sankcijos, juo labiau, kad tai prieštarautų pačiai dispozityvumo principo esmei“¹¹⁵.

Oponuojančią nuomonę išsako V. Valančius, nurodantis, jog dalyvaujančio byloje asmens galimybė apginti savo poziciją, teikiant procesinius dokumentus ar dalyvaujant teismo posėdžiuose, yra jo *teisė*, o ne pareiga. Kadangi už nesinaudojamą teisę sankcijos negali būti taikomos, tai įstatymų leidėjo numatyti neigiami procesiniai padariniai, tokie kaip sprendimas už akių, ieškinio palikimas nenagrinėtu ar atsisakymas priimti vėlyvai pateikiamus įrodymus, vertinami kaip „įstatymų leidėjo numatytos poveikio priemonės, skatinančios šalis padėti teismui įgyvendinti civilinio proceso tikslus“¹¹⁶. Pastarasis vertinimas, atsižvelgiant į toliau dėstomus argumentus, manytina, yra labiausiai pagrįstas.

Pirma, kaip jau minėta, CPK 75 str. 2 d. imperatyviai nurodoma, jog termino praleidimas neatleidžia nuo pareigos atlikimo, taigi bet koks termino praleidimo siejimas su procesinės pareigos išnykimu neatitinka imperatyvios CPK normos. Antra, jeigu laikytume, jog šių procesinių veiksmų atlikimas yra proceso dalyvių pareiga, tai dėl jų neatlikimo kylančios pasekmės būtų vertinamos kaip dalyvaujančiam asmeniui taikoma sankcija. Tuo tarpu teisės doktrinoje nuolat akcentuojama, jog sprendimo už akių priėmimo galimybė bei specialios tokio teismo sprendimo peržiūrėjimo procedūros nustatymas įstatyme yra nulemtas ne įstatymo leidėjo siekio „nubausti“ pasyviają šalį ar

¹¹² Driukas, A.; Valančius, V., *Civilinis procesas: teorija ir praktika. II tomas, supra note 56*, p. 256.

¹¹³ Driukas, A., *et al.*, *Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras. I dalis, supra note 90*, p. 201.

¹¹⁴ Laužikas, E.; Mikelėnas, V.; Nekrošius, V., *Civilinio proceso teisė. II tomas. Vilnius: Justitia, 2005*, p. 61.

¹¹⁵ *Ibid.*, p. 62.

¹¹⁶ Valančius, V., *Justitia: teisės mokslo ir praktikos žurnalas, supra note 79*, p. 25.

atimti iš jos gynybos galimybę, o paties teismo sprendimo už akių specifikos¹¹⁷. Atitinkamai vertinamos ir ieškinio palikimo nenagrinėto bei kitos panašios priemonės, kurios prisideda prie proceso vilkinimo prevencijos bei sudaro galimybes „bylai nepatekti į aklavietę, jeigu viena šalis nepalaiko savo reikalavimų ar atsikirtimų“¹¹⁸. Todėl toks procesinių veiksmų skirstymas ir atitinkamų teisinių pasekmių priskyrimas dėl suderinamumo su teisiniu reguliavimu yra tiksliausias.

Procesinio *veiksmo*, kuris byloje dalyvaujančiam asmeniui *nėra privalomas* (yra jo teisė), atlikimui nustatyto termino praleidimo pasekmėmis gali būti: (i) teisės atlikti konkretų veiksmą pasibaigimas, pavyzdžiui, pridėti įrodymus (CPK 181 str.), teikti procesinius dokumentus (atskirasis skundas – CPK 335 str., apeliacinis skundas – 307 str., ir pan.), draudimas bylos nagrinėjimo kasacinėje instancijoje metu remtis naujomis aplinkybėmis ar įrodymais, kurie nebuvo nagrinėti pirmosios ir apeliacinės instancijos teisme (CPK 347 str.) ir pan.; (ii) specifinė teismo proceso ar konkrečios stadijos pabaiga, pavyzdžiui, sprendimas už akių – CPK 262 str., ieškinio palikimas nenagrinėtu – CPK 296 str., ir pan. Tuo tarpu, jeigu nustatytu terminu *neatliekama procesinė pareiga*, galimas sankcijų – teismo nuobaudų taikymas (CPK 103 str.).

Atsižvelgus į šį skirstymą, daroma išvada, jog kai procesinis terminas nurodo, per kiek laiko gali būti pasinaudojama procesine teise, tai jo praleidimo pasekmių nustatymas *skatina* dalyvaujančius byloje asmenis atsakingiau žvelgti į bylinėjimąsi, išvengti proceso vilkinimo bei sudaryti procesinės galimybes teismui realizuoti proceso operatyvumo principą. Terminu, nustatyto procesinės pareigos atlikimui, praleidimo padariniai yra susiję su galimu teismo darbo trikdymu, proceso dalyvių gaišinimu bei didėjančia proceso kaina¹¹⁹ ir atlieka subjektų *drausminimo* funkciją.

Pažymėtina, jog galimos ir kitos, nei CPK pateikiama ir ką tik aptarta, procesinių poveikio priemonių klasifikacijos. Antai Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijoje „Dėl civilinio proceso principų, turinčių pagerinti teisingumo sistemos funkcionavimą“ procesinių terminų praleidimo pasekmės yra klasifikuojamos pagal subjektus, kurių atliekamą procesinį veiksmą konkretus terminas saistė. Rekomendacijos 1 principu nurodoma, kad poveikio priemonės (sankcijos) turėtų būti taikomos: (i) byloje dalyvaujantiems asmenims (draudimas atlikti procesinį veiksmą, nuostolių ar išlaidų priteisimas, bylos palikimas nenagrinėta, nuobaudos skyrimas), (ii) liudytojams (teismo nuobaudos skyrimas ar patirtų išlaidų priteisimas), (iii) ekspertui (patirtų išlaidų priteisimas, užmokesčio dydžio sumažinimas bei kitos drausminės nuobaudos). Lietuvos CPK reglamentavimas iš esmės atitinka rekomendacijos nuostatas, tačiau kartu atkreiptinas

¹¹⁷ Ambrasaitė, G. Draudimo skūsti sprendimą už akių klausimai. *Jurisprudencija: mokslo darbai*, 2005, Nr. 69(61), p. 6-7.

¹¹⁸ Valančius, V., *Justitia: teisės mokslo ir praktikos žurnalas*, supra note 79, p. 25.

¹¹⁹ *Ibid.*

dėmesys, jog dabartiniame CPK savitai nustatoma dar viena subjektų, kuriems tam tikra prasme taikomos poveikio priemonės esant terminų pažeidimams, grupė – tai bylas nagrinėjantys teismai. Pagal CPK 72 str. 3-4 d. apeliacinės instancijos teismas, gavęs suinteresuotų proceso dalyvių prašymą, gali pirmosios instancijos teismo atžvilgiu nustatyti terminą tam tikram procesiniam veiksmui atlikti, kurio teismas neatliko per CPK nustatytą terminą. Tokia priemonė vertintina teigiamai, kadangi vien administracinės priežiūros bei patikrinimų nepakanka civiliniam procesui keliamiems tikslams pasiekti, be to, kaip pažymima teisės doktrinoje, ji neabejotinai paskatins operatyviau išspręsti ginčus ir veiks kaip efektyvi bylų vilkinimo prevencijos priemonė¹²⁰.

Taigi teisinės pasekmės atsiranda visų procesinių terminų praleidimo atvejais, išskyrus, jei teismas atnaujina praleistą terminą, – apie tai kalbėsime kitame poskyryje. Tuo tarpu pačių priemonių pobūdis priklauso nuo to, kokiam procesiniam veiksmui atlikti terminas yra nustatytas.

3.1.2. Procesinių terminų atnaujinimo tvarka

Procesinių terminų atnaujinimas – tai išskirtinė procesinė priemonė, kuria teismas, nustatęs esant svarbioms termino praleidimo priežastims, atnaujina išnykusią ar pasibaigusią galimybę atlikti tam tikrą procesinį veiksmą. Kaip Lietuvos apeliacinis teismas yra pažymėjęs, teismai privalo *ex officio* vykdyti teisingumą ir vadovaudamiesi teisės į tinkamą teismo procesą principu savo iniciatyva (*ex proprio motu*) reaguoti į visas aplinkybes, galinčias užkirsti kelią nurodytam principui įgyvendinti¹²¹. Kita vertus, kaip pažymi A. Driukas, vienodą teismų praktiką formuojančio Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje nuolat pabrėžiama, jog teismas, sprenddamas termino atnaujinimo klausimą, visuomet turi atsižvelgti į procesinių terminų instituto paskirtį, ginčo esmę, kitų svarbių aplinkybių visetą bei vertinti termino atnaujinimo pasekmes teismo sprendimo ir teisinių santykių stabilumo aspektu¹²². Tad sprendžiant procesinio termino atnaujinimo klausimą, kiekvienu atveju sprendžiama, kam turi būti teikiamas prioritetas – teisės į tinkamą teismo procesą principui ar proceso operatyvumo ir teismo sprendimo bei teisinių santykių stabilumo užtikrinimui.

Procesinio termino atnaujinimo išimtinumas lemia ir specialių termino atnaujinimo svarstymo tvarkos ir sąlygų egzistavimą. Sistemiškai analizuojant CPK teisės normas, šiame poskyryje aptariama prašymo atnaujinti praleistą terminą padavimo tvarka.

¹²⁰ Višinskis V.; Stauskienė E. Proceso pagreitinimo priemonės CPK projekte. *Konferencijos „Teisė į teisminę gynybą civilinio proceso reformos kontekste“*, skirtos profesoriaus Prano Vytauto Rasimavičiaus 80-osioms gimimo metinėms paminėti, vykusios 2010 m. lapkričio 25 d., Vilniuje, mokslinių straipsnių rinkinys [CD-ROM]. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, CD-139.

¹²¹ Lietuvos apeliacinio teismo 2004 m. sausio 8 d. nutartis civ. byloje pagal ieškovo R. K. atskirąjį skundą (Nr. 2-36/2004, kat. 92).

¹²² Driukas, A.; Valančius V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika. II tomas*, supra note 56, p. 264.

Pirma, kadangi termino atnaujinimas leistinas tik svarbių priežasčių atveju, teikiamas prašymas turi atitikti ne tik bendruosius dokumento formos ir turinio reikalavimus (CPK 111 str.), bet ir specialiuosius reikalavimus (CPK 78 str. 4 str.), kurie nustato, jog pareiškėjas privalo nurodyti ir įrodyti praleidimą lėmusias priežastis bei motyvuoti, kodėl teismas jas turėtų pripažinti svarbiomis.

Antra, jau vien tai, kad pareiškėjas prašo netaikyti praleisto termino teisinių pasekmių ir teismas privalo išnagrinėti šį procesinio termino atnaujinimo prašymą, lemia teismo proceso uždelsimą. Todėl tam, kad termino praleidimo ir galimo jo atnaujinimo faktas lemtų kuo mažesnę visos bylos eigos vilkinimą, įstatyme numatoma pareiga pareiškėjui, teikiant prašymą dėl termino atnaujinimo, kartu atlikti ir procesinį veiksma, kuriam atlikti terminas buvo praleistas (CPK 78 str.).

Trečia, pareiškimas dėl termino atnaujinimo turi būti paduodamas būtent tam teismui, kuriame reikėjo atlikti procesinį veiksma (CPK 78 str. 2 d.). Šiuo atveju būtina atkreipti dėmesį į tam tikrus nurodyto reikalavimo niuansus. Pagal CPK 310, 338 str., kai praleistas terminas paduoti atskirąjį ar apeliacinį skundą, prašymas dėl termino atnaujinimo ir atitinkamai apeliacinis ar atskirasis skundas teikiami teismui, kuriame priimtas skundžiamas sprendimas. Pagal ankstesnę reguliavimą ir susiformavusią teismų praktiką, jei žemesnės instancijos teismas, neišsprendęs praleisto termino atnaujinimo ir procesinio dokumento priėmimo klausimų, tiesiog persiųsdavo bylą nagrinėti aukštesnės pakopos teismui, tai aukštesnės instancijos teismas privalėdavo grąžinti bylą žemesnės instancijos teismui, kad šis išspręstų jo kompetencijai priskirtinus klausimus. Antai Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra konstatavęs:

*„Esant prašymui atnaujinti terminą paduoti apeliacinį skundą, pirmosios instancijos teismas **privalo** jį išspręsti. Tik patenkinus pateiktą prašymą atnaujinti terminą, jei apeliacinis skundas atitinka visus įstatymo reikalavimus, pirmosios instancijos teismas priima skundą ir jį kartu su byla nusiunčia apeliacinės instancijos teismui. <...> Taigi apeliacinės instancijos teismo teisėjų kolegijai sprendžiant pirmosios instancijos teismui priskirtą klausimą, pažeistos tiek funkcinio teisingumo taisyklės, tiek procesinės apelianto teisės, nes apeliacinės instancijos teismui atmetus prašymą, apeliantas netenka įstatyme numatytos galimybės ginčyti jo netenkinančios nutarties apeliacine tvarka. Esant ribotai kasacijai, tokios apeliacinės instancijos teismo priimtos nutarties dėl atsisakymo atnaujinti terminą apskundimas tampa nepagrįstai suvaržytas, o neperžiūrėjus šios nutarties, nėra galimybės pradėti apeliacinį procesą, taigi iš esmės suvaržoma ir šalies teisė į apeliaciją dėl teismo sprendimo, kuriuo byla išnagrinėta iš esmės“¹²³*

Tokia praktika, viena vertus, atitiko galiojusias CPK nuostatas, tačiau, kita vertus, akivaizdžiai nederėjo su proceso operatyvumo ir koncentruotumo principais. Todėl teisės doktrinoje randama nuomonių, jog kadangi CPK nėra imperatyviai numatyta, kad praleisto procesinio termino

¹²³ LAT CBS 2004 m. rugsėjo 6 d. nutartis civ. byloje UAB „Concepta consultatio“ v. S. K. (Nr. 3K-3-405/2004, kat. 115; 116).

atnaujinimas galimas tik esant dalyvaujančio byloje asmens prašymui, todėl teismas, vadovaudamasis teisės į tinkamą teismo procesą principu bei „turėdamas duomenų, kad procesinis terminas galėjo būti praleistas dėl aplinkybių, nepriklausančių nuo jį praleidusio asmens valios, savo iniciatyva, įvertindamas konkrečios bylos aplinkybes, turi svarstyti termino atnaujinimo klausimą“¹²⁴. Pažymėtina, kad šią poziciją atitinkančia kryptimi ilgainiui pakrypo ir Lietuvos teismų formuojama praktika¹²⁵, kol galiausiai, įsigaliojus naujausiems CPK pakeitimams, tokia teismo teisė atnaujinti praleistą terminą savo iniciatyva, kai iš turimos medžiagos akivaizdžiai matoma, kad terminas praleistas dėl svarbių priežasčių, įtvirtinta ir įstatymiškai (CPK 78 str. 1 d., 307 str. 1 d.).

Taigi galima daryti išvadą, kad procesinio termino atnaujinimas – tai teismo teisė, siejama su teismo diskrecija spręsti, ar termino praleidimo priežastys yra svarbios (CPK 78 str. 1 d.). Tačiau prašymo dėl galimo termino atnaujinimo svarstymas laikomas tiek teismo pareiga (visais atvejais, kai prašymas atnaujinti terminą paduodamas teismui, kuriame procesinis veiksmas turėjo būti atliktas), tiek, įsigaliojus naujausiems CPK pakeitimams, ir teise (kai teismas atnaujina praleistą terminą savo iniciatyva, nors prašymas šiuo klausimu nebuvo paduotas ar pagal funkcinio teisingumo taisyklės tokio klausimo sprendimas nepriskirtinas teismo kompetencijai).

Pažymėtina, kad CPK nenustato, per kokį terminą teismas turi priimti sprendimą dėl termino atnaujinimo: CPK 78 str. 2 d. tik nustatoma, kad toks klausimas sprendžiamas rašytinio proceso tvarka, į posėdį nekviečiant ir apie jį neinformuojant apie tai byloje dalyvaujančių asmenų. Aukštesnių instancijų teismų atveju tai logiška, kadangi, kaip jau minėta, bylos skirstomos ir teismo posėdžiai skiriami pagal automatizuotą bylų skirstymo naudojant informacines technologijas sistemą, kuri parenka artimiausią galimą posėdžio datą ir laiką. Tačiau atsižvelgiant į proceso operatyvumo principą bei bylos eigos ir trukmės prognozuotumo siekį, manoma, jog prašymo išnagrinėjimo pirmosios instancijos teisme terminas turėtų būti nustatytas įstatymiškai. Šį poreikį ypatingai sustiprina tai, kad prašymo atnaujinti praleistą terminą teikimo atveju byla nagrinėjantis teismas paprastai yra prašomas ir atidėti bylos nagrinėjimo teismo posėdį (tokiam esant), kadangi tam tikrose situacijose praleisto termino atnaujinimas gali turėti įtakos pačiam bylos nagrinėjimui. Kadangi pagal CPK 162² str. 2 d. teismas, atidėdamas bylos nagrinėjimą, privalo paskirti ir kito teismo posėdžio laiką, tai įstatyminis nustatymas, per kiek laiko pirmosios instancijos teismas turi išspręsti termino atnaujinimo klausimą, būtinas.

¹²⁴ Driukas, A.; Valančius V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika. II tomas, supra note 56*, p. 262-264.

¹²⁵ Pavyzdžiui, Lietuvos apeliacinio teismo 2004 m. sausio 8 d. nutartis civ. byloje pagal R. K. atskirąjį skundą (Nr. 2-36/2004, kat. 92); 2007 m. birželio 21 d. nutartis civ. byloje A. G. v. LTU ir kt. (Nr. 2-400/2007, kat. 121.5); 2008 m. balandžio 3 d. civ. byloje AB „Titnagas“ v. UAB „Panevėžio balsas“ (Nr. 2-237/2008, kat. 122.1; 126.8; 102.5); Kauno apygardos teismo 2011 m. balandžio 13 d. nutartis civ. byloje UAB „Komunalinių paslaugų centras“ v. Kauno raj. Savivaldybė ir kt. (Nr. 2S-787-413/2011, kat. 121.6; 122.2; 122.3; 122.4).

Pagal naująją CPK 78 str. 5 d. redakciją teismas, atnaujindamas praleistą terminą, priima rezoliuciją, o atmesdamas suinteresuoto asmens prašymą dėl termino atnaujinimo – motyvuotą nutartį. Pastaroji nutartis gali būti skundžiama atskiruoju skundu, tuo tarpu teismo rezoliucija, vadovaujantis CPK 290 str. 5 d., neskundžiama. Tokia reglamentavimo naujovė nulemta operatyvaus proceso siekio (teismo rezoliucija priimama tiesiog ant sprendžiamo dokumento užrašant teisėjo nagrinėjamo klausimo išsprendimą, nurodant datą bei pasirašant, bet nenurodant teismo motyvų, kas atitinkamai sąlygoja greitesnį klausimo išsprendimą) ir yra glaudžiai susijusi su teismo diskrecija spręsti, ar konkrečios termino praleidimo priežastys pripažintinos svarbiomis. Be to, teismo nutartis, kuria atnaujinamas terminas procesiniam veiksmui atlikti, neužkerta kelio tolesnei bylos eigai, o ir ankstesnės CPK redakcijos norma, reglamentuojanti nutarties, kuria terminas atnaujinamas, priėmimą, nenumatė atskirojo skundo teikimo galimybes. Tad dabartinis reglamentavimas atskirųjų skundų teikimo paskirčiai (CPK 334 str. 1 d.) visiškai neprieštaruja. Kita vertus, galima išvelgti ir neigiamų šio pakeitimo aspektų, pavyzdžiui, teisėjo nešališkumo ar teismo klaidų galimybė, kliūtys vienodos teismų praktikos formavimuisi ir pan. Kontraargumentuojant šiems trūkumams, nurodoma, kad teisėjas, matydamas esant būtinybei pagrįsti savo sprendimą atnaujinti praleistą terminą bei remdamasis CPK 290 str. 6 d., klausimą, spręstiną teisėjo rezoliucija, gali išspręsti teismo nutartimi. Galiausiai, motyvai dėl terminų atnaujinimo teisėtumo ir pagrįstumo gali būti įtraukiami į apeliacinius skundus¹²⁶.

Taigi procesinio termino atnaujinimas – išimtinė procesinė priemonė, taikoma svarbių termino praleidimo priežasčių atveju bei esant terminą praleidusio asmens prašymui ar teismo nuožiūra. Kokios priežastys yra svarbios sprendžia išimtinai teismas, atsižvelgdamas į civilinio proceso esmę, tikslus, principus bei susiformavusią teismų praktiką. Taigi kitame poskyryje pateikiama Lietuvos teismų praktikos termino praleidimo priežasčių vertinimo svarbiomis aspektu analizė.

3.1.3. Svarbios procesinių terminų praleidimo priežastys kaip esminė termino atnaujinimo sąlyga

Esmine praleistų procesinių terminų atnaujinimo sąlyga yra laikomas išskirtinių aplinkybių, lėmusių termino praleidimą, egzistavimas. Ilgą laiką besiformavusi ir nusistovėjusi teismų praktika iš esmės leidžia sudaryti kriterijų, pagal kuriuos apsprendžiamas aplinkybių pripažinimas svarbiomis, sąrašą. Tokia teismų praktikos analizė, įvertinant tai, kad įstatymų leidėjas termino praleidimo priežasčių vertinimą palieka išimtai teismo diskrecijai, tampa labai svarbi.

¹²⁶ LAT CBS 2006 m. kovo 1 d. nutartis civ. byloje *J. Č. v. Š. G.* (Nr. 3K-3-165/2006, kat. 102.2; 125.10.3).

Pirma, kadangi įstatymo sąvoka „svarbios priežastys“ yra vertinamojo pobūdžio, tai Lietuvos teismai, analizuodami konkrečias faktines aplinkybes, nustatinėja, (i) ar aplinkybės, lėmusios termino praleidimą, asmeniui *realiai* sutrukdė ar atėmė galimybę atlikti procesinį veiksma per įstatyme nustatytą ar teismo paskirtą terminą ir (ii) ar tos aplinkybės pateisina termino praleidimo laikotarpį, vertinant *ju visetą* teisingumo, protingumo kriterijų, teisės į teisingą teismą, proceso operatyvumo bei kitų civilinio proceso principų aspektu.¹²⁷

Atsižvelgus į teismo nutarčių visumą, nurodoma, jog pagal vyraujančią tendenciją teismai paprastai vertina bei svarbiomis pripažįsta aplinkybes, susijusias su paties bylą nagrinėjančio *teismo* padarytais CPK normų *pažeidimais*. Tokie pažeidimai paprastai yra: (i) netinkamai atlikta teismo išaiškinimo pareiga (klaidingai nutartyje nurodytas terminas priimtos nutarties apskundimui¹²⁸, neteisingas teismo darbuotojų išaiškinimas apie galimybę atsiimti teismo nutarties nuorašą¹²⁹ ir pan.), (ii) procesinių dokumentų išsiuntimas praleidus CPK nustatytą terminą¹³⁰, taip pat (iii) pareigos būti aktyviam (pavyzdžiui, ypatingos teisenos bylose) pažeidimai¹³¹ ir kt. Esant tokioms aplinkybėms, paprastai laikoma, jog asmuo praranda realią galimybę tinkamai įgyvendinti savo procesinę teisę, todėl teismo padarytas pažeidimas pripažįstamas svarbia priežastimi praleistą terminą atnaujinti. Šis teismų praktikos formavimasis, manoma, yra pagrįstas, kadangi teismų klaidų atveju konstatuotinas akivaizdus teisės į teisingą teismą pažeidimas. Kita vertus, randama nemažai pavyzdžių, kai teismo padaryta klaida „pateisinama“ praleidusio terminą asmens neaktyvumu bei netinkamu pareigos užtikrinti operatyvų teismo procesą įgyvendinimu¹³². Vis dėlto vienareikšmiškai

¹²⁷ LAT CBS 2007 m. rugsėjo 25 d. nutartis civ. byloje AB „Rytų skirstomiesi tinklai“ v. UAB „Tarp kitko“ (Nr. 3K-3-339/2007, kat. 113.6.1.3; 113.6.2.4.; 116.5.3); 2005 m. sausio 10 d. nutartis civ. byloje K. J. v. antstolis A. B. ir kt. (Nr. 3K-3-18/2005, kat. 102.5; 128.10); LAT CBS 2006 m. gruodžio 29 d. nutartis civ. byloje LR aplinkos ministerijos Aplinkos projektų valdymo agentūra v. Čekijos bendrovė „Dekont International s.r.o.“ (Nr. 3K-3-690/2006, kat. 102.5, 130.2.5).

¹²⁸ LAT CBS 2006 m. balandžio 5 d. nutartis civ. byloje AB „Hansabankas“ v. UAB „Strauja“ (Nr. 3K-3-244/2006, kat. 102.2; 121.6); Lietuvos apeliacinio teismo 2011 m. rugsėjo 19 d. nutartis civ. byloje UAB „Inkaso Lietuva“ v. UAB „Ertresa“ (Nr. 2-2365/2011, kat. 102.2; 122.4; 126.2).

¹²⁹ LAT CBS 2007 m. gruodžio mėn. 5 d. nutartis civ. byloje L. B. W. B. v. A. D. ir kt. (Nr. 3K-3-542/2007, kat. 129.17; 102.5).

¹³⁰ LAT CBS 2004 m. spalio 18 d. nutartis civ. byloje G. S. v. antstolis R. V. ir kt. (Nr. 3K-3-548/2004, kat. 92; 116); Lietuvos apeliacinio teismo 2011 m. rugpjūčio 4 d. nutartis civ. byloje BUAB „Pamario namas“ v. A. P., B. P. (Nr. 2-1734/2011, kat. 102.5).

¹³¹ LAT CBS 2004 m. spalio 18 d. nutartis civ. byloje G. S. v. antstolis R. V. ir kt. (Nr. 3K-3-548/2004, kat. 92; 116); 2005 m. sausio 10 d. nutartis civ. byloje K. J. v. antstolis A. B. ir kt. (Nr. 3K-3-18/2005, kat. 102.5; 128.10).

¹³² Vienoje Lietuvos apeliacinio teismo nutarčių konstatuota, jog tai, kad teismo nutartis atsakovo atstovei buvo išsiųsta likus dviem dienoms iki įpareigojimo įvykdymo dienos, nesudaro pagrindo panaikinti skundžiamą nutartį, nes, proceso šalys privalo domėtis bylos eiga. Be to, procesinis terminas įpareigojimui įvykdyti buvo pratęstas du kartus, tačiau atsakovas nepateikė nei vieno bylos nagrinėjimui reikalingo dokumento. – Lietuvos apeliacinio teismo 2011 m. rugpjūčio 4 d. nutartis civ. byloje DnB NORD v. UAB „Lajona“ (Nr. 2-2059/2011, kat. 102.4). Kitoje byloje teismas nurodė, jog byloje nepaneigta, kad ieškovė asmeniškai arba per savo atstovą galėjo laiku kreiptis dėl teismo sprendimo nuorašo ir pateikti apeliacinį skundą. Apeliacinio skundo nepateikimas per įstatyme nustatytą trisdešimties dienų terminą nesant jokių svarbių termino praleidimo priežasčių vertintinas kaip netinkamas rūpinimasis šia procesine teise. – LAT

teigti, jog teismų praktika, vertinant praleidimo aplinkybes, susijusias su teismo padaryta klaida, nėra vieninga, negalima, kadangi tais atvejais, kai teismo klaidos nepripažįstamos svarbiomis termino praleidimo priežastimis, paprastai konstatuojama ir kitų faktinių aplinkybių, susijusių su proceso dalyvio asmeninėmis savybėmis (sąžiningumu, elgesiu proceso metu), atstovo turėjimu ir pan., reikšmė ir įtaka termino praleidimui.

Kai procesinis terminas yra praleistas nedaug (1-4 dienos, priklausomai nuo bylos sudėtingumo ir kitų aplinkybių), teismų praktikoje pastebima tendencija, jog sprendžiant, ar tokiu atveju asmuo pagrįstai prarado teisę apskūsti teismo sprendimą ar nutartį dėl įstatyme nustatytos apskundimo procedūros nesilaikymo, vertinami šie aspektai: (i) pažeidimo pobūdis šį pažeidimą lėmusių aplinkybių prasme (ar praleidimą lėmė asmens apsirikimas¹³³ ar atsitiktinio pobūdžio aplinkybė, susijusi su kitų asmenų netinkamu elgesiu¹³⁴, analizuojama, ar asmuo teismo proceso eigoje „elgėsi iš esmės sąžiningai“¹³⁵ ar, priešingai, nustatytinas piktnaudžiavimas procesine teise¹³⁶ ir asmens nesąžiningumas) bei (ii) bylos sudėtingumas ir prarandamos teisės svarba (paprastai akcentuojama teisės į apeliaciją praradimo reikšmė¹³⁷, viešąjį interesą turinčios bylos¹³⁸). Tam tikrais atvejais atsisakymas priimti teikiamą skundą dėl minimaliai praleisto termino gali būti pripažintas pernelyg formaliu, tinkamai neapsvarstytu ir tokiu būdu neteisėtu procesinio klausimo sprendimu. Juk kaip Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas savo nutarimuose konstatavo, „asmens teisės turi būti ginamos ne formaliai, o realiai ir veiksmingai tiek nuo privačių asmenų, tiek

CBS 2007 m. spalio 5 d. nutartis civ. byloje *L. D. v. Vilniaus miesto savivaldybė ir kt.* (Nr. 3K-3-399/2007, kat. 102.5; 121.5).

¹³³ Vienoje bylų atsakovas, nepagrįstai vadovaudamasis EB Reglamentu Nr. 1348/2000, atsiliepimą pateikė ne tiesiogiai Vilniaus apygardos teismui, bet Brno miesto teismui. Vilniaus apygardos teismas, per nustatytą laikotarpį negavęs atsiliepimo ir įsitikinęs, kad ieškinio nuorašas bei teismo pranešimas atsakovui buvo įteikti tinkamai, priėmė sprendimą už akių. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, jog aplinkybė, kad atsiliepimą atsakovas pateikė nustatytu terminu, tik (per apsirikimą) ne tam teismui, patvirtina jo siekį vykdyti savo procesines pareigas, o ne vilkinti bylos nagrinėjimo procesą, tad pripažino tokią procesinio termino praleidimo priežastį svarbia. – LAT CBS 2006 m. gruodžio 29 d. nutartis civ. byloje *LR aplinkos ministerijos Aplinkos projektų valdymo agentūra v. Čekijos bendrovė „Dekont International s.r.o.“* (Nr. 3K-3-690/2006, kat. 102.5; 130.2.5).

¹³⁴ Pavyzdžiui, kurjerių tarnyba per klaidą neuždėjo ant voko su apeliaciniu skundu spaudu, patvirtinančio jo įteikimą kurjerių tarnybai, taigi – ir išsiuntimą. Tai Lietuvos Aukščiausiojo Teismo buvo įvertinta kaip atsitiktinio pobūdžio ir nuo pareiškėjo valios nepriklausanti aplinkybė, pateisinančia procesinio termino praleidimą. – LAT CBS 2007 m. vasario 9 d. nutartis civ. byloje *UAB „Meba“ v. UAB „Šiaulių altas“* (Nr. 3K-3-40/2007, kat. 102.2; 121.1).

¹³⁵ LAT CBS 2007 m. kovo 7 d. nutartis civ. byloje *A. B. v. K. L.* (Nr. 3K-3-110/2007, kat. 102.2; 121.1; 121.5).

¹³⁶ Tokie veiksmai, kaip prašymo atnaujinti praleistą terminą grindimas turinčiais akivaizdžių trūkumų, negaliojančiais dokumentais, vertintini kaip piktnaudžiavimas procesinėmis teisėmis bei siekis vilkinti bylos nagrinėjimą. – LAT CBS 2010 m. kovo 25 d. nutartis civ. byloje *V. J. v. J. J.* (Nr. 3K-3-135/2010, kat. 93.2.5; 93.2.6; 102.5; 122.1).

¹³⁷ LAT CBS 2007 m. vasario 9 d. nutartis civ. byloje *UAB „Meba“ v. UAB „Šiaulių altas“* (Nr. 3K-3-40/2007, kat. 102.2; 121.1).

¹³⁸ Pavyzdžiui, bankroto bylos (LAT CBS 2011 m. balandžio 8 d. nutartis civ. byloje *AB SEB bankas v. IĮ „Šalių agrocentras“* (Nr. 3K-3-160/2011, kat. 122.2; 126.5), bylos nagrinėjamos ypatingąja teise (LAT CBS 2005 m. sausio 10 d. nutartis civ. byloje *K. J. v. antstolis A. B. ir kt.*, Nr. 3K-3-18/2005, kat. 102.5; 128.10), taip pat sprendimo už akių apskundimo atvejai (LAT CBS 2006 m. gruodžio 29 d. nutartis civ. byloje *LR aplinkos ministerijos Aplinkos projektų valdymo agentūra v. Čekijos bendrovė „Dekont International s.r.o.“*, Nr. 3K-3-690/2006, kat. 102.5, 130.2.5).

nuo valdžios institucijų ar pareigūnų neteisėtų veiksmų¹³⁹. Be to, nagrinėjamos bylos bei netenkamos teisės reikšmės vertinimas atitinka ir anksčiau minėtą teisės doktrinoje vyraujančią „testą“, pagal kurį proceso operatyvumo principo taikymo mastas tiesiogiai priklauso nuo to, kokia vertybė yra nagrinėjamos bylos objektas. Todėl šiuo aspektu susiformavusi teismų praktika atitinka tiek doktrininį, tiek konstitucinį požiūrį bei tendencijas.

Didelis teismų dėmesys skiriamas ir aplinkybių, susijusių su pareiškėjo asmeninėmis savybėmis, vertinimui. Pavyzdžiui, *netikėtas* rimtas susirgimas arba fiziniai ar psichiniai sveikatos sutrikdymai dažniausiai pripažįstami svarbiomis praleidimo priežastimis. Tuo tarpu, kai sunki asmens sveikatos būklė *trunka jau kurį laiką* bei, nesant netikėtumo faktoriui, objektyviai netrukdo kreiptis pagalbos į teisininkus, tokias priežastis teismai vertina ganėtinai kritiškai jų pripažinimo svarbiomis aspektu¹⁴⁰. Be to, paprastai atsižvelgiama ir į kitas pareiškėjo asmenines savybes (socialinę padėtį, amžių, išsilavinimą, teisinį išprusimą, patirtį ir pan.). Analizuodami tokias aplinkybes, teismai linkę nesivadovauti vidutinio žmogaus atidumo ir rūpestingumo standartu¹⁴¹, kadangi šiuo atveju ypatingai svarbu aplinkybių reikšmę vertinti per konkretaus individualaus atvejo prizmę. Galiausiai, vertinamas ir atstovo (teisininko) turėjimo faktas. Pripažįstama, kad teisininkai, kaip savo srities profesionalai, išmano proceso dalyvių teises ir pareigas bei tinkamo jų neatlikimo atveju kylančias pasekmes. Todėl termino praleidimas, bylą vedant per advokatą, paprastai vertinamas kaip netinkamas rūpinimasis teismo procesu¹⁴².

Įvertinus teismų praktikos tendencijas, manoma, kad įstatymų leidėjas galėtų (įvertinant tai, kad daugeliu atveju teismai bylos aplinkybes vertina pagal analogiškus kriterijus) ir turėtų suregulamentuoti kriterijų, analizuojant procesinių terminų praleidimo priežastis, sąrašą. Tai ypatingai svarbu dėl teismo teisės savo iniciatyva atnaujinti praleistą terminą, be to, tokiu būdu apmažėtų „netikėtų“ teismų sprendimų ar nepagrįstų prašymų atnaujinti terminą skaičius. Manoma, jog teismai, sprenddami procesinių terminų atnaujinimo klausimą, turėtų analizuoti: (i) praleidimą lėmusių priežasčių pobūdį, (ii) jų atsiradimo momentą ir egzistavimo trukmę, (iii) asmens, praleidusį

¹³⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006-09-21 nutarimas „Dėl prašymo grąžinimo pareiškėjui“. *Valstybės žinios*. 2006-01-19, Nr. 7-255.

¹⁴⁰ Lietuvos apeliacinio teismo 2011 m. rugpjūčio 4 d. nutartis civ. byloje *DnB NORD v. UAB „Lajona“* (Nr. 2-2059/2001, kat. 102.4).

¹⁴¹ LAT CBS 2011 m. kovo 15 d. nutartis civ. byloje *pagal V. G. ir J. K. G. prašymą nutraukti santuoką bendru sutarimu* (Nr. 3K-3-110/2011, kat. 75.4.1.; 75.8; 121.19.1; 124.2.9; 124.2.8).

¹⁴² Lietuvos Apeliacinio teismo 2011 m. liepos 7 d. nutartis civ. byloje *UAB „Lakis“ v. UAB „Terife“* (Nr. 2-1431/2011, kat. 102.5; 122.4); LAT CBS 2007 m. spalio 5 d. nutartis civ. byloje *L. D. v. Vilniaus miesto savivaldybė ir kt.* (Nr. 3K-3-399/2007, kat. 102.5; 121.5). Tačiau atvejais, kai profesionalo pagalba pasitelkiama vėlyvai, pavyzdžiui, tik likus kelioms dienoms iki termino procesiniam veiksmui atlikti pabaigos, bei konstatavus pareiškėjo sąžiningumą, net ir tokio atstovo pasitelkimas nelaikoma kliūtimi procesinio termino atnaujinimui. – LAT CBS 2007 m. vasario 9 d. nutartis civ. byloje *UAB „Meba“ v. UAB „Šiaulių altas“* (Nr. 3K-3-40/2007, kat. 102.2; 121.1).

terminą, sąžiningumą proceso eigoje ir kitas asmenines savybes, (iv) prarastos dėl praleisto termino procesinės teisės svarbą.

3.2. Naikinamieji terminai civiliniame procese

Teisės doktrinoje ir teismų praktikoje kaip viena iš civilinio proceso terminų rūšių išskiriami naikinamieji terminai. Tai tokie terminai, kuriems pasibaigus galimybė atlikti konkretų procesinį veiksma išnyksta ir kurių (terminų) atnaujinimo klausimas, nepriklausomai nuo jų praleidimą lėmusių aplinkybių, nesprenžiamas. Teismų praktikoje pabrėžiama, kad toks absoliutaus draudimo atnaujinti terminą įtvirtinimas yra skirtas užtikrinti civilinių teisinių santykių stabilumą ir apibrėžtumą, kadangi neribota termino atnaujinimo galimybė pažeistų teisinių santykių dalyvių teisėtus lūkesčius, jų teises bei normalią civilinių santykių raidą¹⁴³.

Nors Lietuvoje procesinius terminus nustatantys įstatymai sąvokos „naikinamasis terminas“ neįtvirtina, tačiau terminų su aiškiai ir nedviprasmiškai nustatoma galutine riba teisės aktų normose atrandama (pavyzdžiui, apeliacinio skundo padavimo (CPK 307 str.), kasacinio skundo padavimo (CPK 345 str.), prašymo dėl proceso atnaujinimo padavimo (CPK 368 str.) ir kt. atvejai). Sprendžiant iš teisės normų bei teismų išaiškinimų visumos, nurodoma, jog galutinė termino atnaujinimo riba nustatoma tais atvejais, kai neribota termino atnaujinimo galimybė pažeistų didelę reikšmę visuomenei turinčius interesus bei civilinių santykių dalyvių teises¹⁴⁴. Taigi jei procesinis veiksmas atliekamas (pavyzdžiui, paduodamas apeliacinis skundas) praleidus naikinamąjį terminą, teismas, vadovaudamasis CPK 137 str. 2 d. 1 p., turi atsisakyti priimti veiksmo atlikimą (atsisakyti priimti apeliacinį skundą). O jei naikinamojo termino praleidimo faktas paaiškėja po to, kai yra išsprenžiamas priėmimo klausimas – byla iškart nutraukiama (CPK 293 str. 1 d.). Pagal tokį reglamentavimą teismas, neatsižvelgdamas ir visiškai neanalizuodamas termino praleidimą lėmusių aplinkybių, privalo atsisakyti priimti procesinio veiksmo atlikimą arba privalo nutraukti bylą formaliu įstatymo nustatytu pagrindu – dėl neatnaujinamo termino pasibaigimo.

Naikinamųjų terminų įtvirtinimas ir taikymas neabejotinai prisideda prie teisinių santykių stabilumo, teisinio tikrumo, proceso centruotumo ir kitų principų įgyvendinimo, tačiau tam tikromis situacijomis jų nustatymas gali būti nesuderinamas su protingumo, sąžiningumo, teisės į teisingą teismą principais. Dėl šios teisės principų disproporcijos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojama praktika pakrypo imperatyvioms teisės normoms prieštaraujanti linkme, pagal kurią

¹⁴³ Vilniaus apygardos teismo 2009 m. gruodžio 9 d. nutartis civ. byloje *K. Z. v. M. T. P.* (Nr. 2SA-166-302/2009, kat. 102.5; 124.1; 124.3; 122.4)

¹⁴⁴ LAT CBS 2006 m. gegužės 17 d. nutartis civ. byloje *T. J., J. R. v. antstolė A. R. Ž.* (Nr. 3K-3-340/2006, kat. 129.1).

esant išskirtinei, neįtikėtinai teisinei situacijai, kai asmens teisė lieka neapginta, naikinamasis terminas būna atnaujintas¹⁴⁵. Vienoje nutarčių, kuria sprendžiama dėl naikinamojo termino atnaujinimo galimybės, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pažymėjo, kad:

„<...iš Lietuvos Respublikos Konstitucijos kylanti teismo, kaip vienintelės teisingumą vykdančios institucijos, priedermė teisingai išspręsti kiekvieną bylą lemia tai, kad teismas ne tik iš esmės nagrinėdamas byloje kilusį materialinį teisinį ginčą vadovautųsi teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principais, bet šiuos principus taikytų ir sprendžiamas procesinio pobūdžio klausimus, t. y. klausimus, kurie yra arba gali būti pagrindas sukurti prielaidas pradėti iš esmės spręsti materialinį teisinį ginčą, tokį ginčą nagrinėjant – užtikrinti nuosavybės neliečiamumą, teisėtų lūkesčių ir visokeriopos civilinių teisių gynybos principų įgyvendinimą (CK 1.2 straipsnio 1 dalis, 1.5 straipsnis).“¹⁴⁶

Cituotoje byloje išskirtine ir teisiškai netoleruotina situacija pripažinta tai, kad dviejose skirtingose bylose buvo priimti sprendimai, kuriuose nustatyti juridinę reikšmę turintys faktai, kad tas pats žemės sklypas prieš nacionalizaciją priklausė dviem skirtingiems savininkams. Vienoje iš bylų prokuroro prašymu procesas atnaujintas. Kitoje byloje pareiškėjai pateikė prašymą dėl proceso atnaujinimo, tačiau prašymas nebuvo tenkintas dėl praleisto naikinamojo termino. Pastarojo termino atnaujinimas buvo nagrinėtos bylos objektas. Teismų praktikoje randama ir kitokių išskirtinėmis pripažįstamų situacijų pavyzdžių: bylos dėl virš 100 tūkst. Lt dydžio fizinio asmens skolos priteisimo išnagrinėjimas teismo posėdyje, kuriame viena iš šalių dėl netinkamo jos informavimo apie įvyksiantį posėdį nedalyvavo¹⁴⁷, taip pat antstolio patvarkymo nutraukti vykdomąją bylą gavimas praėjus daugiau kaip mėnesio laikotarpiui po antstolio patvarkymo priėmimo (suėjus naikinamajam antstolio veiksmų apskundimo terminui)¹⁴⁸ ir kt.

Pažymėtina, kad teisės doktrinoje sutinkama kritikuojančių tokių teismo praktikos formavimąsi nuomonių. Pasak A. Driuko, V. Valančiaus, atnaujinant naikinamuosius terminus yra paneigiama naikinamųjų terminų esmė, paskirtis, prieštaraujama teismų sprendimo privalomumo, stabilumo ir teisėtų lūkesčių principams. Šių autorių nuomone, nors teismai suteikdami galimybę atnaujinti naikinamąjį terminą konkrečios bylos atveju „sprendžia principų pusiausvyros, proporcingumo problemą, kažin ar šių tikslų siekimas atsveria teismo pareigos bylas spręsti pagal įstatymų reikalavimus nesilaikymą“¹⁴⁹. Šiai nuomonei iš dalies galima pritarti toliau dėstomais argumentais.

Pirma, įstatymo leidėjo valia nustatyti naikinamuosius terminus konkrečioms procesiniams veiksams atlikti išreiškiama imperatyvia teises norma, privaloma visiems (įskaitant ir teismą) ją

¹⁴⁵ LAT CBS 2004 m. balandžio 14 d. nutartis civ. byloje KB „Sekundės bankas“ v. A. S. (Nr. 3K-3-233/2004, kat. 118 (S)); 2006 m. gegužės 17 d. nutartis civ. byloje pagal E. M., J. A. pareiškimą (Nr. 3K-3-346/2006, kat. 124.2.7).

¹⁴⁶ LAT CBS 2007 m. lapkričio 17 d. nutartis civ. byloje L. M. v. D. M. (Nr. 3K-3-515/2007, kat. 102.5; 124.6).

¹⁴⁷ LAT CBS 2004 m. balandžio 14 d. nutartis civ. byloje KB „Sekundės bankas“ v. A. S. (Nr. 3K-3-233/2004, kat. 118).

¹⁴⁸ Klaipėdos apygardos teismo 2008 m. lapkričio 19 d. nutartis civ. byloje A. K. v. antstolis Z. Z. (Nr. 2S-999-370/2008, kat. 128.11; 129.1; 129.8).

¹⁴⁹ Driukas, A.; Valančius V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika. II tomas, supra note 56, p. 284-285.*

taikantiems ir naudojantiems subjektams. Ir nors yra pripažįstama, kad įstatymo viršenybės principas negali nusverti teisingumo principo, todėl teisėjas neturi būti mechaninis įstatymo leidėjo nustatytų teisės normų taikytojas, „robotas, besąlygiškai paklūstantis įstatymų leidėjo valiai“¹⁵⁰, vis dėlto toks teismo praktikos formavimasis daro įtaką teisinio nihilizmo formavimuisi. Antra, naikinamųjų terminų nustatymas būdingas ne tik Lietuvos civilinio proceso, bet ir kitų teisės šakų įstatymams, pavyzdžiui, civilinėje teisėje (CK 1.117 str. 3 d.), darbo teisėje (DK 28 str.). Be to, procesinių terminų, kuriems pasibaigus tam tikra procesinė teisė išnyksta negrįžtamai, pavyzdžių galima rasti ir užsienio valstybių teisės aktuose, kaip antai Maltos CPK, Prancūzijos CPK, Italijos CPK, Austrijos CPK¹⁵¹, Slovėnijos CPK. Tai rodo, kad naikinamieji terminai yra ne teisinio reglamentavimo naujovė, o žinomas ir tiek Lietuvos, tiek ir užsienio valstybių įstatymų leidėjo naudojamas teisinis instrumentas. Todėl imperatyvios civilinį procesą reglamentuojančios teisės normos neturėtų būti sistemingai ignoruojamos ir apeinamos sprendžiant bylas teismuose.

Kitą vertus, analizuojant Lietuvos teismų praktiką, pastebima, jog teismai naikinamųjų terminų atnaujinimo klausimą sprendžia būtent tais atvejais, kai termino, per kurį asmuo galėjo kreiptis į teismą, eigoje apie pažeistą teisę jis apskritai nežinojo. Tokios situacijos susiklosto dėl naikinamųjų terminų skaičiavimo būdo, pavyzdžiui, skundas dėl antstolio ar notaro veiksmų gali būti paduodamas ne vėliau kaip per devyniasdešimt dienų *nuo skundžiamo veiksmo atlikimo* (CPK 512 str.), prašymas atnaujinti procesą negali būti teikiamas, jei *nuo* sprendimo *įsiteisėjimo* praėjo daugiau kaip penkeri metai (CPK 368 str. 2 d.), prašymas atnaujinti praleistą apeliacinio skundo padavimo terminą negali būti paduotas, jeigu praėjo daugiau kaip trys mėnesiai *nuo* teismo sprendimo *paskelbimo dienos* (CPK 307 str. 3 d.). Todėl manoma, kad jeigu naikinamųjų terminų eigos pradžia būtų siejama su subjektyviu momentu (asmens sužinojimo ar galėjimo sužinoti apie aplinkybes, kuriomis yra pažeidžiamos jo teisės), tai toks reguliavimas nesudarytų pagrindo galimiems asmens teisės į teisingą teismą pažeidimams. Be to, naikinamasis terminas galėtų būti objektyviai trumpesnis, ir tokiu būdu būtų pasiekta reali proceso operatyvumo ir teisės į teisingą teismą pusiausvyra.

Taigi nors tam tikros CPK teisės normos įtvirtina naikinamuosius terminus, iš teismų praktikos pavyzdžių matyti, kad teismai vis dažniau sprendžia tokio termino atnaujinimo galimybę. Šitoks praktikos formavimasis argumentuojamas siekiu realizuoti teisingumo vykdymo bei kitus civilinio proceso principus. Siekiant užkirsti kelią imperatyvioms teisės normos prieštaraujančių teismų

¹⁵⁰ Mikelėnienė, D.; Mikelėnas, V. *Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai*. – Vilnius, Justitia, 1999, p. 63-64.

¹⁵¹ Austrijos civilinio proceso kodeksas [interaktyvus]. 1983 [žiūrėta 2011-10-10]. <<http://www.jus.uio.no/lm/austria.code.of.civil.procedure.fourth.chapter.as.modified.1983/portrait.pdf>>.

sprendimų priėmimui, siūloma naikinamųjų terminų eigos pradžią sieti su suinteresuoto asmens sužinojimo ar galėjimo sužinoti apie jo teisės pažeidimą momentu. Tokiu būdu būtų pasiektas teisės į teisingą teismą ir proceso operatyvumo principų balansas.

3.3. Kitos (socialinės, ekonominės) procesinių terminų praleidimo pasekmės

Procesinių terminų praleidimas lemia ne tik neigiamų teisinių padarinių kilimą, bet ir kitokio pobūdžio pasekmes, atsirandančias tiek su byla susijusiems asmenims, tiek teismui. Šiame poskyryje analizuojama, kokias socialines ir ekonomines pasekmes sukelia procesinių terminų praleidimo faktas.

Praleisto termino įtaka nagrinėjamai bylai gali pareikšti, pirma, tiesos nustatymo byloje bei teisingo teismo sprendimo priėmimo ir, antra, daromos įtakos teismo proceso trukmei aspektais. Pirmasis aspektas siejamas su rungimosi (CPK 12 str.) ir dispozityvumo (CPK 13 str.) principais. Pagal šiuos principus šalys privalo įrodyti tas aplinkybes, kuriomis grindžia savo reikalavimus ar atsikirtimus, o šios pareigos įgyvendinimui turi teisę laisvai naudotis visomis įstatymo suteikiamomis procesinėmis teisėmis. Vis dėlto, kaip tiksliai nurodo dr. Ž. Terebeiza, kiekviena bylos šalių yra suinteresuota tik jai palankia bylos baigtimi, todėl tikėtina, kad kiekviena jų teismui pateiks „ne visą ginčo išsprendimui naudingą informaciją, o tik tą, kuri jai yra naudinga“¹⁵². Todėl yra labai svarbu, kad kiekviena šalių siektų tiek atskleisti visas teisingam bylos išnagrinėjimui svarbias faktines aplinkybes, tiek ir tinkamai nurodyti bei pagrįsti *savo* poziciją nagrinėjamoje byloje. Vis dėlto jeigu šalis savo procesine teise duoti parodymus ar teikti įrodymus naudojami netinkamai (nagrinėjamu atveju – ne per nustatytą terminą), tai tokia asmens teisė, kaip minėta, pasibaigia. Tuomet teismas sprendimą byloje priima remdamasis iš esmės tik vienos iš šalių pateikta informacija apie faktinę bylos situaciją. Ir nors ginčas tarp šalių išsprendžiamas, tačiau vargu ar socialinė taika tarp šalių juo atkuriamą. Tokiu būdu procesinių terminų praleidimas lemia tai, kad viena iš šalių, nors ir dėl savo kaltės, lieka nepatenkinta formaliai teisėtu, bet nebūtinai teisingu teismo sprendimu.

Analizuojant antrąjį aspektą, nurodoma, jog kiekvienas prasidėjęs teismo procesas sąlygoja tam tikrą psichologinę įtampą bei finansines išlaidas ir laiko kaštus. Vienintelis būdas sušvelninti šiuos nepatogumus yra galimybės numatyti bendrą proceso trukmę suteikimas. Proceso trukmės prognozavimas svarbus tiek iš priimto sprendimo veiksmingumo (kiekvienas asmuo, kreipdamasis į

¹⁵² Terebeiza, Ž. Tiesos nustatymo problema šiuolaikiniame civiliniame procese. *Socialinių mokslų studijos* [interaktyvus]. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, 3(3), p. 1023 [žiūrėta 2011-11-30]. <http://www.mruni.eu/lt/mokslo_darbai/sms/paskutinis_numeris/>.

teismą, tikisi, kad teismo sprendimas bus priimtas ir įsigalios jam aktualiu laiku, priešingu atveju teismo proceso jis neinicijuotų), tiek iš finansinės perspektyvos (turtiniai ginčai sudaro didžiausią nagrinėjamų civilinių bylų dalį, taigi tinkamu laiku gauta teisminė gynyba daro teigiamą įtaką verslo, namų ūkio planavimui ar kitų būtinųjų poreikių patenkinimui). Tačiau tam tikrais atvejais proceso trukmės prognozavimą neigiamai veikia procesinių terminų praleidimo faktorius. Tai atvejai, kai: (i) praleistas procesinis terminas tam tikrai procesinei teisei atlikti yra atnaujinamas, kai (ii) byloje dalyvaujantis asmuo ar kitas civilinio proceso dalyvis praleidžia terminą, nustatytą procesinės pareigos atlikimui, arba kai (iii) procesinį terminą praleidžia teismas. Tokiu būdu bylos išnagrinėjimo terminas prailgėja, kas sąlygoja augančią dalyvaujančių byloje asmenų psichologinę įtampą bei didina jų nepasitenkinimą, reiškia didėjančias šalių ir teismo išlaidas, o dėl ribotų galimybių tai numatyti gali lemti ir tam tikrų finansinių nuostolių atsiradimą.

Taigi apibendrinant, nurodoma, jog procesinių terminų praleidimo atveju kyla ne tik teisinės, bet ir socialinės bei ekonominės pasekmės. Tai susiję su teisėtų lūkesčių nepateisinimu, tiesos nustatymo byloje ribotumu, galimybių prognozuoti proceso trukmę ir eigą stoka bei galimu teismo sprendimo neefektyvumu. Siekiant išvengti šių pasekmių, procese dalyvaujantys asmenys ir teismas privalo rūpintis operatyviu bylos nagrinėjimu ir savo procesines teises bei pareigas atlikti tinkamai.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Procesinis terminas civiliniame procese – tai įstatymo nustatytas ar teismo paskirtas laikotarpis, apibrėžtas kalendorine data, būtinai įvykti turinčiu įvykiu ar laiko tarpu, kurio eigoje arba jam pasibaigus, teismas, dalyvaujantys byloje asmenys ar kiti civilinio proceso dalyviai įgyvendina savo procesines teises ar pareigas.
2. Procesiniai terminai atlieka šias funkcijas: pirma, atskirų procesinių veiksmų ir visos bylos trukmės prognozavimas ir kontroliavimas, antra, galimybių tinkamai įgyvendinti procesines teises ir pareigas sudarymas, trečia, proceso dalyvių drausminimas. Tai rodo, kad procesiniai terminai, jeigu jie atitinka protingumo, teisingumo principus, yra veiksminga proceso operatyvumo (koncentruotumo) principo įgyvendinimo priemonė.
3. Kiekvienu atveju sprendžiant, kam teikti prioritetą – operatyvumui, grindžiamam procesiniais terminais, ar teisei į materialiąja prasme teisingą teismo sprendimą – savaimė neturėtų būti teikiamas prioritetas teisingam teismo sprendimui, ignoruojant procesinius terminus. Priešingu atveju iškiltų grėsmė, kad teisingumo vykdymo procesinė veikla būtų per lėtai įgyvendinama šiuolaikiniame itin dinamiškai kintančiame pasaulyje.
4. Civilinio proceso stadijoms yra keliami skirtingi tikslai ir uždaviniai, todėl kiekvienoje stadijoje taikomos procesinės taisyklės (iš jų ir procesiniai terminai) pasižymi tam tikrais ypatumais. Aiškus ir sistemingas procesinių terminų reglamentavimas procesiniams veiksams atlikti prisideda prie operatyvaus ir teisingo teismo proceso, todėl įstatymų leidėjas procesinius terminus turėtų reglamentuoti nuosekliai visose civilinio proceso stadijose.
5. Civilinės bylos iškelimo, parengiamosios ir teismo bylos nagrinėjimo stadijose reglamentuojami procesiniai terminai, skirti analogiškiems procesiniams veiksams atlikti, nėra reglamentuojami nuosekliai. Siekiant užtikrinti operatyvią šių stadijų eigą bei galimybę prognozuoti jų trukmę, procesiniai terminai analogiškiems techninio-organizacinio pobūdžio veiksams atlikti turėtų būti suvienodinti.
6. Įstatymų leidėjas, imperatyviai nustatydamas sąrašą priežasčių, kurios laikomos nesvarbiomis ir nepakankamomis atidėti teismo posėdį, nepagrįstai teikia prioritetą proceso operatyvumui prieš teisės į teisingą teismą principą.
7. Apeliacinės, kasacinės bei proceso atnaujinimo stadijų pradžia siejama su specifiniais procesiniais terminais (naikinamaisiais terminais), kuriems pasibaigus asmens teisė skusti teismo sprendimą arba prašyti atnaujinti teismo procesą išnyksta.

8. Ginčo išsprendimo termino prognozavimas sudaro sąlygas planuoti teismų darbą, būsimą ekonominę veiklą ar kitokį asmeninių planų, siejamų su bylos baigtimi, įgyvendinimą. Uždelsta ilgiau, nei neprognozuota teismo proceso trukmė, kurią sąlygoja ir procesinių terminų praleidimas, prisideda prie psichologinės įtampos gilinimo ir kitų socialinių nepatogumų atsiradimo, taip pat lemia galimus finansinius nuostolius. Todėl teigiamai vertinama įstatymo leidėjo nustatyta suinteresuotų asmenų teisė kreiptis į apeliacinės instancijos teismą su prašymu nustatyti terminą pirmosios instancijos teismui atlikti tokį procesinį veiksma, kurio atlikimo terminas praleistas.

9. Drausminimo funkcija tiesiogiai atskleidžiama per pasekmių, susijusių su terminų pasibaigimu, atsiradimą. Terminu, per kurį asmuo turėjo teisę atlikti tam tikrą procesinį veiksma, praleidimo teisinėmis pasekmėmis yra teisės atlikti tą veiksma išnykimas arba specifinė teismo proceso pabaiga (sprendimas už akių, ieškinio palikimas nenagrinėtu). Tuo tarpu jei nustatytu terminu neatliekama procesinė pareiga, ji neišnykta, tačiau kartu gali būti taikomos teisinės sankcijos.

10. Procesiniai terminai, praleisti dėl svarbių priežasčių, gali būti atnaujinti. Siekiant užtikrinti teisinį aiškumą ir išvengti skirtingų tapačių teisinių situacijų vertinimo, įstatymuose gali būti nustatyti procesinių terminų atnaujinimo kriterijai. Teismai, spręsdami procesinių terminų atnaujinimo klausimą, turėtų analizuoti: (i) praleidimą lėmusių priežasčių pobūdį, (ii) jų atsiradimo momentą ir egzistavimo trukmę, (iii) terminą praleidusio asmens sąžiningumą proceso eigoje ir kitas asmenines savybes, (iv) prarastos dėl praleisto termino procesinės teisės svarbą.

11. Įstatymų leidėjas, siekdamas užtikrinti teisinių santykių stabilumą bei pateisinti teisėtus proceso dalyvių lūkesčius, nustato naikinamuosius terminus. Tam, kad nebūtų pažeidžiama teisė į teisingą teismą, siūloma naikinamųjų terminų skaičiavimo pradžią sieti su suinteresuoto asmens sužinojimo ar objektyvios galimybės sužinoti apie jo teisės pažeidimą momentu.

Taigi iškelta hipotezė, jog procesiniai terminai užtikrina civilinio proceso ir procesinių veiksma atskirose civilinio proceso stadijose operatyvumą, nepažeidžiant teisės į teisingą teismą, pasitvirtino. Siekiant dar didesnio jų efektyvumo, tam tikrų teisės normų pakeitimai yra būtini.

2011-12-27

Vaiva Bruzgulytė

bruvaiva@yahoo.com

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Lietuvos Respublikos norminiai ir kiti teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 36-1340.
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės Žinios*. 2000, Nr. 74-2262.
3. Lietuvos Respublikos darbo kodeksas. *Valstybės Žinios*. 2002, Nr. 64-2569.
4. Lietuvos Respublikos nekilnojamo turto įstatymas. *Valstybės Žinios*. 2001, Nr. 55-1948.
5. Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas. *Valstybės Žinios*. 2001, Nr. 31-1010.
6. Lietuvos Respublikos įmonių restruktūrizavimo įstatymas. *Valstybės Žinios*. 2001, Nr. 31-1012.
7. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas. *Valstybės Žinios*. 2011, Nr. 85-4126.
8. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos Civilinio proceso kodekso patvirtinimo“. *Vyriausybės žinios*. 1964, Nr. 19-139.
9. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003-08-07 nutarimas Nr. 990 „Dėl darbo laiko nustatymo valstybės ir savivaldybių, įmonėse, įstaigose ir organizacijose“. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 79-3593.
10. Aiškinamasis raštas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso I-III dalių projekto“ [interaktyvus]. *Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija*, 2008 Nr. IXP-926 [žiūrėta 2011-08-22]. <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=147584&p_query=&p_tr2=>>.
11. Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymo 10, 11, 14, 15 ir 20 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas [interaktyvus]. *Lietuvos Respublikos Seimas*, 2011, Nr. XIP-3268 [žiūrėta 2011-08-23].
<http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=399967>>.

Tarptautiniai ir užsienio valstybių norminiai teisės aktai ir kiti dokumentai

12. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 40-987.
13. Recommendation CM/Rec(2010)3 On Effective Remedies for Excessive Length of Proceedings [interaktyvus]. *The Committee of Ministers of the Council of Europe*, 24th of February, 2010 [žiūrėta 2011-10-10].
<<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1590115&Site=CM>>>.

14. Recommendation No R (95) 5 Concerning the Introduction and Improvement of the Functioning of Appeal Systems and Procedures in Civil and Commercial Cases [interaktyvus]. *The Committee of Ministers of the Council of Europe*, 7th of February, 1995 [žiūrėta 2011-10-15]. <<http://legislationline.org/documents/action/popup/id/8290>>.
15. Recommendation No R (84) 5 On the Principles of Civil Procedure Designed to Improve the Functioning of Justice [interaktyvus]. *The Committee of Ministers of the Council of Europe*, 28th of February, 1984 [žiūrėta 2011-10-10]. <<https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=603496&SecMode=1&DocId=682030&Usage=2>>
16. Austrijos civilinio proceso kodeksas [interaktyvus]. 1983 [žiūrėta 2011-10-10]. <<http://www.jus.uio.no/lm/austria.code.of.civil.procedure.fourth.chapter.as.modified.1983/portrait.pdf>>.
17. Čekijos civilinio proceso kodeksas [interaktyvus]. 2007 [žiūrėta 2011-09-09]. <<http://www.lexadin.nl/wlg/legis/nofr/eur/lxwecze.htm>>.
18. Estijos civilinio proceso kodeksas [interaktyvus]. 1998 [žiūrėta 2011-09-09]. <<http://www.legaltext.ee/text/en/X2049K10.htm>>
19. Ispanijos civilinio proceso kodeksas [interaktyvus]. 2001 [žiūrėta 2011-09-09]. <<http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=1400>>.
20. Italijos civilinio proceso kodeksas [interaktyvus]. 1942, [žiūrėta 2011-11-07]. <<http://www.altalex.com/index.php?idnot=33723>>.
21. Maltos civilinio proceso kodeksas [interaktyvus]. 1855 [žiūrėta 2011-09-09]. <<http://www.mjha.gov.mt/DownloadDocument.aspx?app=lom&itemid=8577&l=1>>.
22. Olandijos civilinio proceso kodeksas [interaktyvus]. 2002 [žiūrėta 2011-09-09]. <<http://www.dutchcivillaw.com/legislation/civilprocedure001.htm>>.
23. Prancūzijos Respublikos civilinio proceso kodeksas [interaktyvus]. 2005 [žiūrėta 2011-09-09]. <<http://195.83.177.9/code/liste.phtml?lang=uk&c=39>>.
24. Slovėnijos civilinio proceso kodeksas [interaktyvus]. 1997 [žiūrėta 2011-09-09]. <<http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=3710>>.
25. Vokietijos Federacinės Respublikos civilinio proceso kodeksas [interaktyvus]. 1950 [žiūrėta 2011-09-09]. <<http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/zpo/gesamt.pdf>>.

Lietuvos Respublikos teismų sprendimai

26. LAT CBS 2011 m. balandžio 8 d. nutartis civ. byloje *AB SEB bankas v. IĮ „Šalių agrocentras“* (Nr. 3K-3-160/2011, kat. 122.2; 126.5).
27. LAT CBS 2011 m. kovo 15 d. nutartis civ. byloje pagal *V. G. ir J. K. G. prašymą nutraukti santuoką bendru sutarimu* (Nr. 3K-3-110/2011, kat. 75.4.1.; 75.8; 121.19.1; 124.2.9; 124.2.8).
28. LAT CBS 2010 m. kovo 25 d. nutartis civ. byloje *V. J. v. J. J.* (Nr. 3K-3-135/2010, kat. 93.2.5; 93.2.6; 102.5; 122.1).
29. LAT CBS 2007 m. gruodžio mėn. 5 d. nutartis civ. byloje *L. B. W. B. v. A. D. ir kt.* (Nr. 3K-3-542/2007, kat. 129.17; 102.5).
30. LAT CBS 2007 m. lapkričio 17 d. nutartis civ. byloje *L. M. v. D. M.* (Nr. 3K-3-515/2007, kat. 102.5; 124.6).
31. LAT CBS 2007 m. spalio 5 d. nutartis civ. byloje *L. D. v. Vilniaus miesto savivaldybė ir kt.* (Nr. 3K-3-399/2007, kat. 102.5; 121.5).
32. LAT CBS 2007 m. rugsėjo 25 d. nutartis civ. byloje *AB „Rytų skirstomieji tinklai“ v. UAB „Tarp kitko“* (Nr. 3K-3-339/2007, kat. 113.6.1.3; 113.6.2.4.; 116.5.3).
33. LAT CBS 2007 m. kovo 7 d. nutartis civ. byloje *A. B. v. K. L.* (Nr. 3K-3-110/2007, kat. 102.2; 121.1; 121.5).
34. LAT CBS 2007 m. vasario 9 d. nutartis civ. byloje *UAB „Meba“ v. UAB „Šiaulių altas“* (Nr. 3K-3-40/2007, kat. 102.2; 121.1).
35. LAT CBS 2006 m. gruodžio 29 d. nutartis civ. byloje *LR aplinkos ministerijos Aplinkos projektų valdymo agentūra v. Čekijos bendrovė „Dekont International s.r.o.“* (Nr. 3K-3-690/2006, kat. 102.5, 130.2.5).
36. LAT CBS 2006 m. lapkričio 29 d. nutartis civ. byloje *V. P. v. R. A.* (Nr. 3K-3-638/2006, kat. 102.2).
37. LAT CBS 2006 m. gegužės 17 d. nutartis civ. byloje pagal *E. M., J. A. pareiškimą* (Nr. 3K-3-346/2006, kat. 124.2.7).
38. LAT CBS 2006 m. gegužės 17 d. nutartis civ. byloje *T. J., J. R. v. antstolė A. R. Ž.* (Nr. 3K-3-340/2006, kat. 129.1 (S)).
39. LAT CBS 2006 m. gegužės 5 d. nutartis civ. byloje *UAB „Kelmeda“ v. N. M.* (Nr. 3K-3-50/2007, kat. 121.5).
40. LAT CBS 2010 m. balandžio 14 d. nutartis civ. byloje *E. V. v. T. K. ir kt.* (Nr. 3K-3-144/2010, kat. 99.1.4; 102.2; 121.6).
41. LAT CBS 2007 m. balandžio 6 d. nutartis civ. byloje *A. K. v. A. S. ir kt.* (Nr. 3K-3-141/2007, kat. 102.5).

42. LAT CBS 2006 m. balandžio 5 d. nutartis civ. byloje *AB „Hansabankas“ v. UAB „Strauja“* (Nr. 3K-3-244/2006, kat. 102.2; 121.6).
43. LAT CBS 2006 m. kovo 1 d. nutartis civ. byloje *J. Č. v. Š. G.* (Nr. 3K-3-165/2006, kat. 102.2; 125.10.3).
44. LAT CBS 2006 m. vasario 15 d. nutartis civ. byloje *I. Č., M. M. v. UAB „Kelio restoranai“* (Nr. 3K-3-130/2006, kat. 102.2).
45. LAT CBS 2005 m. sausio 10 d. nutartis civ. byloje *K. J. v. antstolis A. B. ir kt.* (Nr. 3K-3-18/2005, kat. 102.5; 128.10).
46. LAT CBS 2004 m. spalio 18 d. nutartis civ. byloje *G. S. v. antstolis R. V. ir kt.* (Nr. 3K-3-548/2004, kat. 92; 116).
47. LAT CBS 2004 m. rugsėjo 6 d. nutartis civ. byloje *UAB „Concepta consultatio“ v. S. K.* (Nr. 3K-3-405/2004, kat. 115; 116).
48. LAT CBS 2004 m. balandžio 14 d. nutartis civ. byloje *KB „Sekundės bankas“ v. A. S.* (Nr. 3K-3-233/2004, kat. 118 (S)).
49. LAT senato 2002 m. gruodžio 20 d. Lietuvos Respublikos teismų praktikos, taikant ieškinio senatį reglamentuojančias įstatymų normas, apibendrinimo apžvalga Nr. A2-39, Teismų praktika 18.
50. LAT 2002 m. kovo mėn. 15 d. konsultacija Nr. A3-60, Teismų praktika 17.
51. LAT CBS 2000 m. spalio 11 d. nutartis civ. byloje *V. P. v. S. V.* (Nr. 3K-3-985/2000, kat. 43).
52. Lietuvos apeliacinio teismo 2011 m. rugsėjo 19 d. nutartis civ. byloje *UAB „Inkaso Lietuva“ v. UAB „Ertresa“* (Nr. 2-2365/2011, kat. 102.2; 122.4; 126.2).
53. Lietuvos apeliacinio teismo 2011 m. rugpjūčio 4 d. nutartis civ. byloje *BUAB „Pamario namas“ v. A. P., B. P.* (Nr. 2-1734/2011, kat. 102.5).
54. Lietuvos apeliacinio teismo 2011 m. rugpjūčio 4 d. nutartis civ. byloje *DnB NORD v. UAB „Lajona“* (Nr. 2-2059/2011, kat. 102.4).
55. Lietuvos Apeliacinio teismo 2011 m. liepos 7 d. nutartis civ. byloje *UAB „Lakis“ v. UAB „Terife“* (Nr. 2-1431/2011, kat. 102.5; 122.4).
56. Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. balandžio 3 d. civ. byloje *AB „Titnagas“ v. UAB „Panevėžio balsas“* (Nr. 2-237/2008, kat. 122.1; 126.8; 102.5).
57. Lietuvos apeliacinio teismo 2007 m. birželio 21 d. nutartis civ. byloje *A. G. v. LTU ir kt.* (Nr. 2-400/2007, kat. 121.5).
58. Lietuvos apeliacinio teismo 2004 m. sausio 8 d. nutartis civ. byloje *pagal ieškovo R. K. atskirąjį skundą* (Nr. 2-36/2004, kat. 92).

59. Kauno apygardos teismo 2011 m. balandžio 13 d. nutartis civ. byloje *UAB „Komunalinių paslaugų centras“ v. Kauno raj. savivaldybė ir kt.* (Nr. 2S-787-413/2011, kat. 121.6; 122.2; 122.3; 122.4).
60. Vilniaus apygardos teismo 2009 m. gruodžio 9 d. nutartis civ. byloje *K. Z. v. M. T. P.* (Nr. 2SA-166-302/2009, kat. 102.5; 124.1; 124.3; 122.4).
61. Klaipėdos apygardos teismo 2008 m. lapkričio 19 d. nutartis civ. byloje *A. K. v. antstolis Z. Z.* (Nr. 2S-999-370/2008, kat. 128.11; 129.1; 129.8).

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai

62. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006-09-21 nutarimas „Dėl teismų sprendimų motyvų surašymo ir skelbimo, sprendimo už akių, taip pat dėl apeliacijos“. *Valstybės žinios*. 2006-09-26, Nr. 102-3957.
63. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006-09-21 nutarimas „Dėl prašymo grąžinimo pareiškėjui“. *Valstybės žinios*. 2006-01-19, Nr. 7-255.

Specialioji literatūra

64. American Law Institute; International Institute for the Unification of Private Law. *Principles of Transnational Civil Procedure*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
65. Andriulis, V., et al. *Lietuvos teisės istorija*. Vilnius: Justitia, 2002.
66. Asser D., et al. *Lietuvos CPK įgyvendinimo problemos: nacionaliniai ir tarptautiniai aspektai*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007.
67. Barak, A. *The judge in a democracy*. Princeton and Oxford: Princeton university press, 2006.
68. Bendorienė, A., et al. *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Alma littera, 2005.
69. Driukas, A., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras. I dalis: bendrosios nuostatos*. I tomas. Vilnius: Justitia, 2004.
70. Driukas, A., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras. II dalis. Procesas pirmosios instancijos teisme. III dalis. Teismų sprendimų ir nutarčių teisėtumo ir pagrįstumo kontrolės formos bei nagrinėjimo ypatumai*. II tomas. Vilnius, Justitia: 2005.
71. Driukas, A.; Valančius, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*. I tomas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.
72. Driukas, A.; Valančius V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*. II tomas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006.

73. Driukas, A.; Valančius, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*. III tomas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007.
74. Driukas, A.; Valančius, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*. IV tomas. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2009.
75. Baranauskas, E., et al. *Civilinė teisė: bendroji dalis*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008.
76. Keinys, S., et al. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų institutas, 2000.
77. Laužikas, E.; Mikelėnas, V.; Nekrošius, V. *Civilinio proceso teisė*. II tomas. Vilnius: Justitia, 2005.
78. Maksimaitis, M.; Vansevičius, S. *Lietuvos valstybės ir teisės istorija*. Vilnius: Justitia, 1997.
79. Mikelėnienė, D.; Mikelėnas, V. *Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai*. – Vilnius, Justitia, 1999.
80. Nekrošius, I., et al. *Romėnų teisė: antrasis, pataisytas ir papildytas leidimas*. Vilnius: Justitia, 2007.
81. Nekrošius, V. *Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės*. Vilnius: Justitia, 2002.
82. Vėlyvis, S.; Jonaitis, M. *XII lentelių įstatymai ir jų komentaras: metodinė mokymo priemonė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007.
83. Zuckerman, A. A. S. *Civil Justice in Crisis. Comparative Perspectives of Civil Procedure*. Oxford, New York: Oxford University Press, 1999.

Disertacijos, moksliniai darbai

84. Ambrasaitė, G. *Apeliacija civiliniame procese*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004.
85. Norkus, R. *Sumarinis civilinių bylų nagrinėjimas: teoriniai ir praktiniai aspektai*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005.

Straipsniai ir publikacijos

86. Ambrasaitė, G. Pasiruošimo teisminei bylos nagrinėjimui stadija naujame civilinio proceso kodekse. *Jurisprudencija: mokslo darbai*. 2002, Nr. 28(20): 155-164.

87. Ambrasaitė, G. Apeliacinis procesas: pagrindinės Civilinio proceso kodekso naujovės. *Jurisprudencija: mokslo darbai*. 2003, T. 37(29): 8-18.
88. Ambrasaitė, G. Draudimo skūsti sprendimą už akių klausimai. *Jurisprudencija: mokslo darbai*, 2005, Nr. 69(61): 5-12.
89. Averkienė, D. Procesinių terminų civiliniame procese samprata. *Konferencijos „Teisė į teisminę gynybą civilinio proceso reformos kontekste“, skirtos profesoriaus Prano Vytauto Rasimavičiaus 80-osioms gimimo metinėms paminėti, vykusios 2010 m. lapkričio 25 d., Vilniuje, mokslinių straipsnių rinkinys* [CD-ROM]. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, CD-139.
90. Bolzanas, D. Proceso atnaujinimo civilinėse bylose esmė ir paskirtis. *Tarptautinės mokslinės praktinės konferencijos „Šiuolaikinės civilinio proceso teisės paskirtis“, skirtos profesoriaus dr. Stasio Vėlyvio 70 metų jubiliejui paminėti, vykusios 2008 m. birželio 5-6 d., Vilniuje, mokslinių straipsnių rinkinys*. Vilnius: VĮ Registrų centro Teisinės informacijos departamentas, 2008, p. 186-105.
91. Bužinskas, G. Laikas ir terminai. *Mokslinės konferencijos „Lietuvos teisės tradicijos“, skirtos Vilniaus universiteto Teisės fakulteto profesoriaus Stasio Vansevičiaus septyniasdešimtmečiui paminėti, vykusios 1997-01-10, Vilniuje, medžiaga*. Vilnius: Justitia, 1997, p. 76-79.
92. Jonaitis, M. Kai kurie šiuolaikinio civilinio proceso principai: nauji ilgaamžių idėjų vardai. *Tarptautinės mokslinės praktinės konferencijos „Šiuolaikinės civilinio proceso teisės paskirtis“, skirtos profesoriaus dr. Stasio Vėlyvio 70 metų jubiliejui paminėti, vykusios 2008 m. birželio 5-6 d., Vilniuje, mokslinių straipsnių rinkinys*. Vilnius: VĮ Registrų centro Teisinės informacijos departamentas, 2008, p. 130-150.
93. Nekrošius, V. Pasiruošimo teismiam nagrinėjimui stadija Lietuvos civiliniame procese ir bylų nagrinėjimo koncentruotumas. *Teisė*. 1999, Nr. 33(2): 43-50.
94. Nekrošius, V. Pasirengimas teismiam nagrinėjimui civiliniame procese: teoriniai ir praktiniai aspektai. *Justitia: teisės mokslo ir praktikos žurnalas*. 2004, Nr. 1 (49): 2-7.
95. Nekrošius, V. Pasirengimas teismiam nagrinėjimui civiliniame procese: teoriniai ir praktiniai aspektai. *Justitia: teisės mokslo ir praktikos žurnalas*. 2004, Nr. 2 (50): 2-9.
96. Terebeiza, Ž. Tiesos nustatymo problema šiuolaikiniame civiliniame procese. *Socialinių mokslų studijos* [interaktyvus]. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, 3(3): 1015-1029 [žiūrėta 2011-11-30]. <http://www.mruni.eu/lt/mokslo_darbai/sms/paskutinis_numeris/>.
97. Valančiaus, V. Kai kurie naujojo civilinio proceso bruožai. *Jurisprudencija: mokslo darbai*. 2002, t. 28(20): 192-201.

98. Valančius, V. Naujasis CPK – ar teisėjo darbas taps sudėtingesnis? *Jurisprudencija: mokslo darbai*. 2002, t. 37(29): 19-25.
99. Valančius, V. Lietuvos Respublikos civilinio proceso komentaras. XIV skyrius. Ginčo teiseną. Antrasis skirsnis. Nagrinėjimas teisme. *Justitia: teisės mokslo ir praktikos žurnalas*. 2004, Nr. 1 (49): 23-34.
100. Vancevičius, S. Civilinio proceso principai pagal Lietuvoje galiojusią Rusijos imperijos 1864 metų Civilinės teisės įstatymą. *Justitia: teisės mokslo ir praktikos žurnalas*. 2000, Nr. 4-5 (28-29): 49-51.
101. Vėlyvis, S.; Jonaitis, M. XII lentelių įstatymai ir kai kurios atskirų šiuolaikinės teisės šakų bei institutų nuostatos. *Jurisprudencija: mokslo darbai*. 2008, Nr. 1(103): 7-15.
102. Višinskis V.; Stauskienė E. Proceso pagreitinimo priemonės CPK projekte. *Konferencijos „Teisė į teisminę gynybą civilinio proceso reformos kontekste“, skirtos profesoriaus Prano Vytauto Rasimavičiaus 80-osioms gimimo metinėms paminėti, vykusios 2010 m. lapkričio 25 d., Vilniuje, mokslinių straipsnių rinkinys* [CD-ROM]. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, CD-139.

Interneto šaltiniai

103. Cirtautienė, S. Greitą ir kokybišką teismo procesą marina teismų darbo krūviai. *Infolex* [interaktyvus]. Vilnius, 2011-09-15 [žiūrėta 2011-11-30].
<<http://www.infolex.lt/portal/start.asp?act=news&Tema=50&str=48252>>.
104. Annual Report of European Court of Human Rights. *European Court of Human Rights* [interaktyvus]. Strasbourg: Registry of the European Court of Human Rights, 2011 [žiūrėta 2011-11-30]. <http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/F2735259-F638-4E83-82DF-AAC7E934A1D6/0/2010_Rapport_Annuel_EN.pdf>.
105. Europos teismo tinklo civilinėse ir komercinėse bylose informacija. *Procesiniai terminai – Vengrija* [interaktyvus]. 2007 [žiūrėta 2011-10-10].
<http://ec.europa.eu/civiljustice/time_limits/time_limits_hun_lt.htm>.
106. Nacionalinės teismų administracijos informacija. Lietuvos Respublikos teismų sistemos veiklos procesų analizė. *Nacionalinė teismų administracija* [interaktyvus]. Vilnius, 2011 [žiūrėta 2011-10-10]. <<http://www.teismai.lt/dokumentai/teismu%20maketas.pdf>>.

SANTRAUKA

Procesiniai terminai ir jų reikšmė atskirose civilinio proceso stadijose

Tinkamai reglamentuojant ir taikant procesinius terminus galima prognozuoti ir kontroliuoti teismo proceso eigą ir trukmę. Todėl procesiniai terminai yra svarbi optimalią civilinių bylų nagrinėjimo trukmę garantuojanti teisinė priemonė. Nors per ilgą bylų nagrinėjimo trukmę jau kurį laiką yra viena opiausių Lietuvos civilinio proceso problemų, vis dėlto teisės doktrinoje yra pasigendama išsamios procesinių terminų reglamentavimo analizės. Atsižvelgiant į tai, šiame magistro baigiamajame darbe analizuojami procesiniai terminai, nustatomi atskirose Lietuvos civilinio proceso stadijose.

Iš pradžių darbe analizuojama, kaip procesiniai terminai turėtų būti reglamentuojami, kad kiekvienu atveju užtikrintų operatyvų teismo procesą, tačiau kartu nepažeistų teisės į teisingą teismo procesą. Dėl to atskleidžiama procesinių terminų samprata, reglamentavimo raida, pagrindiniai jų bruožai bei teikiama nauda.

Norint įvertinti esamą procesinių terminų reglamentavimą teisingo ir operatyvaus teismo proceso aspektu, atliekama kompleksinė lyginamoji procesinių terminų ir jų reglamentavimo atskirose Lietuvos civilinio proceso stadijose analizė ir vertinimas.

Paskutinėje tyrimo dalyje, siekiant atskleisti procesinių terminų reikšmę, sutelkiamas dėmesys į teismų praktiką, susijusią su procesinių terminų praleidimo pasekmių taikymu.

Apibendrinus tyrimo metu gautus rezultatus, padaroma išvada, jog procesiniai terminai yra operatyvų ir teisingą teismo procesą garantuojantis teisinis instrumentas. Taip pat pateikiami pasiūlymai, kuriais būtų galima garantuoti didesnę procesinių terminų efektyvumą.

Raktiniai žodžiai: procesiniai terminai, proceso operatyvumas, teisė į teisingą teismą, procesinių terminų atnaujinimas, naikinamieji terminai.

SUMMARY

Procedural time limits and their significance in the different stages of civil procedure

If the regulation and application of the procedural time limits is proper, it is possible to predict and control the process of civil procedure and its duration. Therefore the procedural time limits are considered to be an important legal instrument that guarantees the optimal length of civil proceedings. Although for some time the long duration of civil proceedings has been one of the major problems in Lithuanian civil process, however, legal doctrine lacks the detailed regulatory analyses of procedural time limits. On this background the procedural time limits that are set out in separate stages of civil procedure are being analyzed in this master thesis.

In the beginning it is analyzed, how the procedural time limits have to be regulated so that in each case the expeditious and fair civil proceedings would be ensured. For this purpose the concept of procedural time limits, their main features and benefits are disclosed.

In order to estimate the applicable regulation of procedural time limits from the perspective of expeditious and fair civil proceedings aspects, the complex comparative analyzes of procedural time limits and their regulation in different civil procedure stages is carried out.

In the final research part the focus is set to the case law which is related to the application of consequences of missed time limits in order to reveal the significance of procedural time limits.

After summarizing the results obtained during the research it is concluded that procedural time limits is the legal instrument that guarantees expeditious and fair civil procedure. The proposals to greaten the effectiveness of the procedural time limits are given as well.

Keywords: procedural time limits, the process efficiency, the right to fair trial, renewal of procedural time limits, destructive time limits.